

**«РОҲНАМОИ ФАНИИ
СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ 3-ЮМ»
БАРОИ ОМУЗГОРОНИ СИНФҲОИ
ИБТИДОИИ МУАССИСАҲОИ
ТАҲСИЛОТИ УМУМИ**

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ТАВСИЯ КАРДААСТ**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2016**

ББК 82.33+82.3 (0)
К-90

К-90. Б. Хайруллоев. Ш. Абдурахмонова. «Рохнамои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 3-юм» барои омӯзгорони синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. Душанбе, «Маориф», 2016. 72 саҳ.

Мундарича

Мундарича	3
Муқаддима	5
Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм.....	7
I. Мазмун ва мундаричаи стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм.....	7
1.1. Мафҳумҳои асосии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм	7
1.2. Заминаи меъёрии ҳуқуқии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм.....	10
1.3. Соҳаи истифодаи стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм.....	10
1.4. Принсипҳои асосии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм	10
1.5. Мақсад ва вазифаҳои стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм	12
II. Салоҳиятҳои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм.....	13
2.1. Самтҳо ва салоҳиятҳо аз фанни суруд ва мусиқӣ.....	13
2.2. Баҳодихии салоҳиятҳои сурудан, шунидан, маърифат ва эҷоди мусиқӣ	13
2.3. Салоҳиятҳои тарбиявӣ-ахлоқӣ	14
2.4. Нишондиҳандаҳои ҳислатҳо	15
2.5. Салоҳиятнокии омӯзгорон.....	16
III. Ташкили раванди таълими салоҳиятноки аз фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм	16
3.1.Ба хусусиятҳои фардии хонанда диққат додан.....	17
3.2. Принсипҳои таълими самаранок.....	17
3.3. Ташаккули тафаккури сатҳи олӣ	18
3.4. Алоқамандии байнифанӣ	18
3.5. Стратегияҳои таълими фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм	19
3.5.1. Таълими малакаҳои сурудан	19
3.5.2. Таълими малакаҳои шунидани мусиқӣ	22
3.5.3. Таълими малакаҳои маърифати мусиқӣ.....	24
IV. Арзёбӣ	25
5.1.Санчиши хонандагон дар ҳар дарс.....	25
5.2. Санчиши хонандагон дар нимсола	26
5.3. Санчиши солона	27
5.4. Намунаҳои арзёбӣ	27
Барномаи таълими фанни суруд ва мусиқӣ дар синфи 3	31
Нақшаи тақвими барои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 3	31
Нимсолаи якум (17 соат)	32
Мавзӯи 1. Мактаб – маҳзани дониш – 2 соат.....	32
Мавзӯи 2. Ҳарфе, ки мо мехонем – 2 соат	35
Мавзӯи 3. Раҳомӯзи мо – омӯзгор – 2 соат	38

Мавзӯи 4. “Пурсиши олам зиёд” – 2 соат	40
Мавзӯи 5. «Чароғаки раҳнамо» – 2 соат	42
Мавзӯи 6. Офтоб манбаи ҳаёт аст – 2 соат	45
Мавзӯи 7. Мусиқӣ ва суръат – 2 соат	47
Мавзӯи 8. Мусиқӣ ва ҷашнҳо – 2 соат	49
Мавзӯи 9. Дарси арзёбӣ (дарс-концерт) – 1 соат	51
Нимсолаи дуҷум (17 соат)	53
Мавзӯи 1. Азизу меҳрубонам кист? Модар! – 2 соат	53
Мавзӯи 2. Наврӯз ҷаҳонӣ шуд – 2 соат	54
Мавзӯи 3. Баҳор – фасли гулҳо ва идҳо – 2 соат	56
Мавзӯи 4. Кабӯтар рамзи сулҳ – 2 соат.....	59
Мавзӯи 5. Булбулакони ватан – 2 соат	61
Мавзӯи 6. Суруд ифодагари ҳиссиёти инсон – 2 соат.....	62
Мавзӯи 7. Ҳунар беҳтар аз зар– 2 соат.....	65
Мавзӯи 8. Як соли таҳсили мо – 2 соат.....	66
Мавзӯи 9. Арзёбӣ ва ҷамъбаст – 1 соат	69
Адабиёт.....	70

МУҚАДДИМА

Соҳаи маориф аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои афзалиятноки рушди мамлакат эътироф шуда, дар ин самт ҳамасола тадбирҳои зиёд андешида мешаванд. Илова ба бунёди муассисаҳои таълимии нав, таҷдиди инфрасохтор, инчунин ба сифат, мазмуну самарабахшии мундариҷа ва ҷараёни таълим низ тавачҷуҳ зоҳир мешавад. Таҳияи стандарт ва барномаҳои нави таълимӣ метавонанд сатҳу сифати таҳсилоти миёнаи умумиро баланд бардоранд.

Дар татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф омӯзгорон нақши калидӣ мебозанд. Ин нукта дар суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдат – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат (2015) хеле мушаххас баён гардидааст: “... калиди ҳама гуна дастоварду пешравӣ ва истиқлолияти фикрӣ муаллим-омӯзгор ва ҳазинаи маънавию илмӣ ӯ ба шумор меравад. Аз ин рӯ, самаранок ба роҳ мондани корҳои таълиму тарбия аз ҷониби омӯзгор имкон фароҳам меорад, ки сатҳи мафкура ва донишу ҷаҳонбинии толибилмон боло равад ва онҳо ҳамқадами замон гарданд”.

Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади баланд бардоштани сифати таълим ва натиҷабархшии раванди он таҳияи стандартҳои фаннӣ ба роҳ мондааст, ки стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм аз ҷумлаи онҳост. Вазорати маориф ва илм натиҷа ва дастовардҳои ислоҳоти соҳаро, ки тайи солҳои охир татбиқ шудаанд, эътироф карда, дар асоси ба эътибор гирифтани таҷрибаи ҷаҳонӣ стандарт ва барномаҳои навро ҳамчун як ҷузъи таркибии ислоҳоти пурраи мундариҷаи таҳсилот таҳия намудааст.

Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм ҷузъи таркибии силсилаи стандартҳои фанни суруд ва мусиқӣ дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ аст. Стандарти мазкур дар асоси салоҳият таҳия шуда, талаботи Стандартҳои давлатии таҳсилоти миёнаи умумиро ба эътибор мегирад.

Сохтор ва услуби пешниҳоди стандарт тарзе интихоб шудааст, ки паҳлуҳои гуногуни раванди таълими фанни суруд ва мусиқӣ-ро дар синфи сеюм фаро мегирад ва ба ин васила фаъолияти омӯзгорро дар ҷараёни банақшагирӣ ва таълиму арзёбӣ осон мегардонад.

Тавре ки таҷрибаи байналмилалӣ ва шароити кунунии Тоҷикистон нишон медиҳад, вобаста ба талаботи бозори меҳнат ва инкишофи босуръати муносибатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарогирии ҳар ҷи бештари воситаҳои иттилоот (интернет, телевизион ва ғайра) имрӯз танҳо бо дониш мусаллаҳ будан кифоя набуда, дар амал истифода бурдани донишу малака муҳимтарин роҳи иҷтимоишавии ҷавонон ва дастёбӣ ба натиҷаҳои дилхоҳ ба шумор меравад. Ин нуктаи муҳим маҳаки асосии стандарти мазкурро ташкил медиҳад.

Дар ҷаҳони муосири зудтағйирёбанда ва пур аз тазодҳо шахрвандон бояд сифатҳои ташаббускорӣ, навоарӣ, татбиқсозӣ, тағйирпазирӣ, уҳдабарой, масъулиятшиносӣ ва созандагӣ бунёдкориро дошта бошанд. Онҳо бояд шахсони бомаърифати аз ҷиҳати маънавӣ-ахлоқӣ устувор ва кордон бошанд, ки роҳҳои дастрас кардани ахбор (маълумот)-ро тавассути воситаҳои гуногун интихоб намуда, онро таҳлилу таҷзия ва арзёбӣ карда, масъалаҳои мураккаби олами атрофро дарк кунанд, мушкилиҳои гуногуни таълимию ҳаётиро пешгӯӣ ва ҳал карда тавонанд, масъулияти худро дар назди оила, аҳли ҷомеа ва кишвар дарк кунанд. Тавре ҳама медонанд, барои ташаккули ин сифатҳо маҳз дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ заминаи мусоид фароҳам оварда мешавад.

Барои ноил шудан ба ин ҳадафҳо Вазорати маориф ва илм низоми нави таълимро дар амал татбиқ мекунад, ки он ба ташаккули рушди салоҳиятнокии хонандагон дар истифодаи амалии дониш, малака ва маҳорат мусоидат хоҳад кард.

Натиҷаҳои салоҳиятнокии хонандагон тавассути низоми миллии арзёбӣ санҷида, натиҷаҳои он барои дуруст ва самаранок ба роҳ мондани раванди таълим истифода мешаванд.

Стандарти мазкур мазмуну мундариҷа, салоҳиятҳо, нишондиҳандаҳои салоҳиятнокиӣ ва воситаҳои арзёбиро муайян мекунад. Бо татбиқи низоми нав натиҷаҳои таълимӣ (салоҳиятнокиӣ) асоси мақсади санҷишу назорати сифати таҳсилот мешавад.

Бо татбиқи стандартҳои нав на танҳо малакаву маҳорати касбии омӯзгор, балки натиҷаи таълим низ ҳамчун нишондиҳандаи самаранокии раванди таълим шинохта мешавад. Дар низоми нави таълим масъулиятнокии омӯзгорон барои беҳтар шудани натиҷаҳои таълимии хонандагон ба маротиб зиёд мешаванд.

Дар чараёни татбиқи маҷмӯи стандартҳо ва барномаҳои фаннӣ омӯзгор шахси асосӣ аст. Аз ин рӯ, самаранокии татбиқи стандартҳои нав ва чараёни ислоҳот маҳз ба дарки масъулият, ташаббусу эҷодкорӣ ва маҳорату малакаи омӯзгорон вобаста аст. Масъулияти омӯзгор дар ин чараён хеле зиёд буда, чанбаҳои зеринро дар бар мегирад:

- ба роҳ мондани таълим дар асоси стандартҳои нав ва барномаи фаннӣ;
- муҳокимаи масъалаҳои умдатарини татбиқи ислоҳот бо ҳамкорон;
- муҳокимаи мушкилот ва роҳҳои ҳалли онҳо дар ҳамкорӣ бо мудирияти муассисаи таълимӣ ва идораву шӯъбаҳои маорифи шаҳру ноҳия;
- таҳияи маводди иловагии таълимӣ ва истифодаи онҳо дар раванди таълим бо ҳамкорон.

Табиист, ки дар марҳалаи ибтидоӣ масъалаҳои зиёд пайдо мешаванд, ки ба истифодаи стандартҳо, барномаҳои таълим ва китобҳои дарсии нав алоқаманданд. Аммо мо бовар дорем, ки батадрич, бо роҳи фароҳам сохтани имкониятҳои хуби иштирок дар марҳалаи татбиқи ин ислоҳот дар сатҳи мамлакат омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ пурра омода хоҳанд шуд.

Вазорати маориф ва илм ҳамаи омӯзгорон, сарварони муассисаҳои таълимӣ, кормандони раёсату шӯъбаҳои маориф ва тамоми кормандони соҳаи маорифи ҷумҳуриро барои татбиқи ислоҳоти мазкур, ки самаранокӣ ва сифати таълимро барои хонандагон таъмин мекунад, даъват менамояд.

СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ СЕЮМ

I. Мазмун ва мундариҷаи стандарти фанни суруд ва мусиқӣ

барои синфи сеюм

1.1. Мафҳумҳои асосии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм

Арзёбӣ – чараёни чамъоварии маълумот барои баҳодихӣ. Навъ ва воситаҳои гуногуни ташкили чараёни арзёбӣ вучуд доранд. Он барои муайян кардани дараҷаи дастовардҳои таълимии хонандагон имкон медиҳад. Маълумоте, ки тавассути арзёбӣ чамъ оварда мешавад, ҳам ба шахсони алоҳида ва ҳам ба муассисаҳои соҳа зарур аст. Маълумоти аз арзёбӣ бадастомадаро ба таври гуногун ниҳодҳои ҳокимияти давлатӣ, шахсони алоҳида, волидон, хонандагон ва омӯзгорон истифода бурда метавонанд.

Арзёбии ташаккулдиҳанда – усули баҳодихиест, ки тавассути он омӯзгору хонандагон раванди таълимро таҳлил карда, хулосаи зарурӣ мебароранд. Ин навъи арзёбӣ хонандагонро водор месозад, ки сатҳи инкишофшонро худ муайян кунанд ва барои дастрасӣ ба сатҳи дигари ахбор ва тарзи ба он расидан шароит фароҳам оранд.

Арзёбии чамъбасти (ниҳой) – барои муайян кардани сатҳи ташаккули дониш, маҳорату малака, салоҳиятнокии ҳангоми ба анҷом расонидани омӯзиши мавзӯ, фасл то давраи муайяни вақт таъйин шудааст. Арзёбии чамъбасти аз рӯи натиҷаҳои иҷрои намудҳои мухталиф (гуногун)-и корҳои санҷишӣ (тест) (санҷиш), корҳои санҷишӣ (контролӣ), лабораторӣ, таҳқиқотӣ, иншо, эссе (ҳикоя), лоиха, баромадҳо ва ғайра) анҷом дода мешавад. Баҳохое, ки барои корҳои санҷишӣ гузошта шудаанд, барои муайян кардани баҳои чамъбасти (умумӣ) асос мебошанд.

Баҳодихӣ – чараёни натиҷагирӣ оид ба дараҷаи мувофиқати дониш, салоҳият, малака ва маҳорати хонанда ба талаботи муқарраркардаи стандарти фаннӣ. Баҳодихӣ имкон медиҳад, ки дараҷаи азхудкунии салоҳиятҳо муайян карда шавад.

Дидактика – соҳаи илми педагогика, ки ба омӯхтани асосҳои назариявии таҳсилот, муайян намудани қонуният, принципҳои таълим, мазмуни таҳсилот, шакли усули таълим ва назорати раванди таълим машғул аст.

Зарб – Пайи ҳам ивазшавии қонуни овозҳои мусиқӣ, яке аз воситаҳои асосии ифоданок ва шакли ташкилдиҳии мусиқӣ.

Импровизатсия – (*итолиёӣ*) – иҷро ё иншои мусиқӣ бе омодагӣ, бадоҳатан.

Иттиҳодияи методӣ – яке аз шаклҳои ташкили кори методӣ, паҳн намудани таҷрибаи пешқадам ва такмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ.

Кори лоихавӣ – машғулияти мустақилонаи гурӯҳи хонандагон буда, берун аз дарс таҳия карда мешавад. Он дар асоси маълумот ва донишу малакаи ҳосилкардаи хонандагон дар марҳалаи муайяни таълим гузаронида мешавад.

Қаторовоз – пайи ҳам (зина ба зина) ба тарафи боло ё поён овоз додани овозҳои мусиқӣ.

Тахтаи синф – ҳар чизи сатҳаш паҳни сангӣ, чӯбӣ, филизӣ ва ғайра, ки ба рӯи он хат менависанд ё нақшу ниғор мекашанд, фаҳмида мешавад;

Мақсади таълим – мақсади таълимии дарс дар асоси натиҷаҳои таълими дарс таҳия карда мешавад. Натиҷаҳои таълим ба қисмҳои хурдтар (мақсади таълим) ҷудо

мешаванд, ки ҳамчун зина барои расидан ба натиҷаҳои таълим хизмат мекунад.

Малака – кудрат ва тавоноӣ дар иҷрои коре, ки дар натиҷаи машқу тамрин дар табиати инсон пайдо мешавад.

Маҳорат – фаъолияти, ки дар инсон дар натиҷаи таълим ва такрори бисёркарата ҳосил шуда, баъд ба раванди бошуурона табдил меёбад ва инсон минбаъд ҳар як кори худро доништа иҷро мекунад; мохирӣ, устодӣ, забардастӣ, хунармандӣ ва ғайра маҳорат аст.

Машқ – барои ба даст овардани малака ва маҳорат пайдарпай иҷрои ин ё он фаъолият аст.

Мажор – асари мусиқие, ки хусусияти шӯху рӯҳафзо, фараҳбахш, равшан ва мутантан дошта, ба воситаи қувваи сомеа (шунавоӣ) низ муайян карда мешавад.

Минор – асари мусиқии характераш маҳзун (ҳуснангез) ва рӯҳнавоз, ба воситаи қувваи сомеа (шунавоӣ) низ муайян карда мешавад.

Метод (юн. *Methodos* – роҳ, тарз, усул, восита, назария, таълимот) – усули назариявӣ ва амалии дониستاني воқеият; маҷмӯи амалиёт; ташкили бонизоми фаъолияти одамон дар ҳалли масъалаҳои гузошташуда аст.

Меъёр – нишонае, ки дар асоси он баҳодихӣ, муайянкунӣ ё таснифи чизе анҷом дода мешавад.

Нақшаи таълим – ҳуҷҷатест, ки омӯзиши фанҳои таълимӣ ва тақсимооти солонаи онҳоро барои тамоми давраи таҳсил дар муассисаҳои таълимӣ муайян мекунад.

Натиҷаҳои таълим – натиҷаҳои ниҳонӣ, ки аз омӯзиши ягон мавод ба даст меоянд.

Низоми таълими ба ташаккули шахсияти хонанда нигаронидашуда – низоми таълиме, ки дар он қобилияти фардӣ ва таҷрибаи қаблии хонанда ҳамчун меҳвар (тири асосӣ) барои омӯзиши минбаъда заминаи асосӣ нигаронида шудааст.

Ним тон – байни ҳар як ҷуфти овозҳои ҳархелаи ба ҳамдигар наздиктарин. Мисол: **До** – **Ре** бемол; **Ми** – **Фа**; **Ре** диез – **Ми** ва ғайра.

Нишондиҳанда – нишондиҳандаҳо маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои мебошанд, ки аз ноил шудан ба салоҳиятҳо дарак медиҳанд.

Нота – аломати хаттӣ шартӣ барои ифодаи баландию давомнокии овозҳо ва дигар унсурҳои мусиқӣ.

Образҳои мусиқӣ – образҳои мусиқӣ тавассути алҳон (овозҳои хуши мусиқие, ки ба ҳам баробаранд) ифода ёфта, рӯйдодҳо ва воқеоти олами объективиро ба таври хос инъикос менамоянд.

Принсип – қоидаҳои асосии таълим, ки мазмун, шаклҳои ташкилӣ ва усули таълимро дар алоқамандӣ бо мақсадҳои умумии тарбия ва меъёрҳои раванди таълим муайян мекунад.

Раванди таълим – раванди мақсаднок ва муташаккилонаи ҳосил намудани дониш, маҳорат ва малакаҳо аст.

Роҳнамои фанӣ барои татбиқи стандартҳо – роҳнамои омӯзгор оид ба татбиқи стандартҳо маводди иловагии методӣ мебошад. Он тавсияҳо ва намунаҳоро оид ба тарзи ташкили чараҳои таълим фаро гирифта, ба омӯзгор дар самти ташаккули салоҳиятнокии хонандагон ёри мерасонад.

Савод – маҳорати кор кардан бо маълумот, аз ҷумла; маҳорати иҷрои амалҳои зарурии риёзӣ, дарки иттилоотии маводди ҷопӣ, адабиёти илмӣ, инчунин маҳорату мусиқӣ-овозхонӣ малакаи навиштан, дониш омӯхтан аз матни шифоҳию хаттӣ.

- Саводноқӣ** – яке аз нишонаҳои саводнокии шахс. Мувофиқи шарҳи ЮНЕСКО шахсе, ки хондан, навиштан ва мазмуни ягон матни одиро баён карда метавонад, саводноқ аст.
- Салоҳият** – маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои ба ҳам пайванде, ки ба мақсади ҳалли масъалаҳои мушаххаси ҳаётӣ (иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ), маърифатӣ ва касбӣ равона карда мешаванд.
- Сарпарда** – тоника, зинаи якуми гамма (қаторовози ҳаштзинавӣ). Ҳар як зинаи он номҳои махсус дорад. Зинаи якум-сарпарда(тоника) аз ҳамаи овозҳои дигари гамма устувортарин аст.
- Овозҳои устувор** – зинаҳои I-III – V-VIII-и ҳар як гамма. Овозҳои онҳо оромӣ мустаҳкам буда, ба дигар овозҳои гирду атроф қорӣ намешаванд ва аксар вақт асарҳои мусиқӣ бо онҳо хотима меёбанд.
- Овозҳои ноустувор** – зинаҳои II-IV – VI-VII-и ҳар як гамма. Овозҳои ноустувор дар гирду атрофи овозҳои устувор мавҷуданд. Онҳо дар қояшон намеистанд ва доимо ба овозҳои устувор майлу кашиш дошта, ба онҳо қорӣ мешаванд.
- Стандарти фанӣ** – санадест, ки дар он меъёри дониш, малака, маҳорати хонандагон, мазмуну муҳтавои фанӣ, методикаи таълими фан, роҳу усули самаранок истифода бурдани вақти ба омӯзиши фан ҷудошуда ва талабот ба тарзи санҷиши дониш аз фанни мазкур ифода шудааст.
- Стратегия** – роҳу усули ноил шудан ба мақсад. Роҳ (усул)-и алтернативӣ (қойгузин), интиҳоб, таҳия ва татбиқи барномаҳо дар назар дорад.
- Таҳлил** – яке аз усули таълим, ки тавассути он омӯзгору хонандагон маводди омӯхташавандаро ба қисмҳои асосӣ ҷудо карда, хусусиятҳои ҳар яки онро дар алоҳидагӣ баррасӣ мекунанд.
- Тамдид** (*мадид*) – давомнокии овоз. Мадиди овозҳо аз нотаҳои пурра, нисфӣ, қорякӣ, ҳаштякӣ ва ғайра иборатанд, ки онҳо бо ченаки вақт шумурда мешаванд.
- Танфис** (*пауза*) – таваққуфест (ҳомӯшии муваққатӣ) дар қараёни мусиқӣ. Танфис дар нота дорои аломатҳои худ буда, мадиди онҳо ба мадиди овозҳо мувофиқат мекунанд.
- Тон** – муносибати фосилавии байни ду овози ҳархелаи наздиктарин.
- Усул** – маҷмӯи роҳу равиш ва тарзи омӯختан, доништан, фаҳмидан, идрок кардан буда, барои самарабахш гардонидани қараёни таълим мунтазам истифода карда мешавад.
- Ҷумлаҳои мусиқӣ** – якчанд ибора (фраз)-ҳои мусиқӣ, ки ба ҳам пайваста як фикри томои ифода мекунанд.

1.2. Заминаи меъёри ҳуқуқии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ

барои синфи сеюм

Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 3 дар асоси Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва сарҳати 6, банди 7-и Низомномаи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3-марти соли 2014, №145 тасдиқ шудааст, инчунин дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф таҳия шуда, минбаъд барои расонидани ёрии таълимию методӣ барои омӯзгорон ва хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон омода шудааст.

1.3. Соҳаи истифодаи стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм

Доираи татбиқи Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм хеле васеъ аст. Истифодабарандагони асосии стандартҳо омӯзгорони суруд ва мусиқӣ буда, дар ҳолатҳои зарурӣ бевосита омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ, ки методикаи таълими ин фанро аз худ намудаанд, дар марҳалаи банақшагирӣ, таълим ва арзёбии салоҳиятнокии хонандагон онро ҳамчун ҳуҷҷати асосӣ истифода мебаранд. Инчунин, мутахассисони зинаи таҳсилоти ибтидоии муассисаҳои дахлдори соҳаи маориф, ки барои расонидани ёрии таълимию методӣ масъуланд, хангоми банақшагирӣ ва татбиқи чорабиниҳо дар самти расонидани ёрии методӣ ба омӯзгорони зинаи таҳсилоти ибтидоӣ стандарти мазкурро истифода мебаранд.

Стандарти мазкур дар донишгоҳ ва коллеҷҳои омӯзгорӣ ҳамчун ҳуҷҷати асосии муайянкунандаи мундариҷаи барномаи таълимии курси методикаи таълими фанҳои зинаи таҳсилоти ибтидоӣ истифода мешавад.

Донишкада ва марказҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони маориф, махсусан шуъба – кафедраи таҳсилоти ибтидоӣ омӯзиши стандарти мазкурро дар курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ташкил мекунад.

Минбаъд арзёбии салоҳиятҳо (дониш, малака ва маҳорат)-и хонандагони синфи сеюм дар асоси талаботи стандарти мазкур ба роҳ монда мешавад. Саволу масъалаҳои санҷишии нимсола, солна ва аз синф ба синфгузаронӣ дар асоси салоҳиятҳои дар стандарт ва барномаи таълим муқарраршуда таҳия карда мешаванд.

1.4. Принсипҳои асосии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм

Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм дар асоси принсипҳои таълимии зерин таҳия шудааст:

- баробарҳуқуқии шахрвандон дар гирифтани таҳсилоти босифат;
- қонуният, эҳтироми ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шахрванд;
- ҳатмӣ будани таълими умумии асосӣ;
- дастрасии таҳсилоти миёнаи умумӣ ва идомаи таҳсил дар зинаҳои минбаъдаи таҳсилот дар асоси озмун;
- бартарии арзишҳои миллию умумибашарӣ, моҳияти башардӯстонаи мазмуни таҳсилот, рушди озодонаи шахс;
- муҳаббат ба Ватан, оила ва муҳити зист;
- ҷанбаи илмӣ, дунявӣ ва башардӯстонаи таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ;
- ягонагии фазои маърифатӣ фарҳангӣ, рушди фарҳанг ва ҳифзи анъанаҳои милли;
- ҷанбаи инсондӯстӣ, демократӣ ва давлатӣ ҷамъиятии идоракунии соҳаи маориф ва шаффофият дар фаъолияти он;
- раванди муттаасили таҳсил;
- ҳавасмандгардонии маърифатнокшавии шахс ва инкишофи истеъдоди ӯ;
- пайдарҳамии раванди таҳсилот, ки алоқамандии зинаҳои таҳсилот ва ягонагии таълиму тарбияро таъмин месозад;
- ҳамгироии таҳсилот, илм ва истеҳсолот.

- ба қобилияти фардии хонанда диққат додан. Раванди таълим дар асоси дониш, малака ва маҳорати базавӣ (асосӣ)-и хонанда ба роҳ монда шуда, бояд талаботи маърифатии ўро қонеъ намояд. Ба эътибор гирифтани қобилияти хонандагон дар иҷрои фаъолиятҳои таълимӣ ва дар заминаи он такмил додани малакаву маҳорати онҳо. Ҳар як хонанда ба дарс бо дараҷаҳои гуногуни салоҳият меояд. Аз ин лиҳоз, омӯзгор бояд қобилияти муайян кардани сатҳи салоҳиятнокии хонандаро дошта бошад. Омӯзгор барои ташаккули натиҷаҳои таълими ҳар як хонанда аз лиҳози касбӣ ва ахлоқӣ низ масъул аст.

Таълим ҳамеша самаранок мешавад, агар:

- *хонандагон дар заминаи дониш ва малакаи базавиашон таълим гиранд;*
 - *хонандагон мақсаду вазифаҳои таълимии гузошташударо дарк кунанд ва онҳоро иҷро карда тавонанд;*
 - *раванди азхудкунии маводди таълим барои хонандагон шавқовар ва ҷолиб бошад;*
 - *барои азхудкунии маводди нави таълим ё малакаи нав ба хонандагон имконияти машқ кардан дода шавад;*
 - *ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда барои таълим масъуланд;*
 - *омӯзгорон усули гуногуни таълимро ба мақсади таҳким ва мустаҳкам гардонидани донишу малакаи нав истифода баранд;*
 - *ба хонандагон ҳангоми ҳалли масъалаҳои таълимӣ ва ташаккули малакаи имконияти ҳамкорӣ дода шавад;*
 - *раванди таълим ба “чӣ тавр иҷро кардан” равона шавад, на ба “оид ба чӣ иҷро кардан”;*
 - *ҳама оид ба ҷиҳатҳои сусти ва қавии донишу малакашон ростқавл бошанд;*
 - *нокомӣ дар ҷараёни таълим ҳамчун қисми таркибии он шинохта шавад.*
- *Ба эътибор гирифтани гуногунзехнии хонандагон.* Баъзе хонандагон тавассути фаъолияти амалӣ кореро аз худ мекунанд ва баъзеи онҳо тавассути мушоҳида дониш мегиранд. Ба баъзеи хонандагон машғулияти серҳаракат, ба дигарон бошад, баръакс, оромӣ барои таълим гирифтани мусоидат мекунад. Омӯзгорон бояд ба ҳама баробар диққат диҳанд, ёрӣ расонанд ва мувофиқи шавқу завқашон супориш таҳия намоянд.
 - *ҷанбаи башардӯстӣ доштани раванди таълим.* Вазифаи омӯзгор танҳо аз додани дониш ва аз бар кунонидани салоҳиятҳо иборат нест. Ў барои фароҳам овардани фазои мусоиди таълим, барои ҳамкорию ҳамдигарфаҳмӣ низ масъул аст.
 - *Инкишофи арзишҳо.* Стандарти мазкур дар баробари салоҳиятҳои таълимӣ инкишофи арзишҳоро ба роҳ мемонад. Ин арзишҳо на танҳо барои аз худ кардани салоҳиятҳои таълимӣ, балки барои тарбияи шаъну шарафи шахрвандӣ низ заруранд.
 - *Алоқамандии таълим бо ҳаёт.* Стандартҳои нав ташаккули дониш, малакаву маҳоратҳои барои имрӯз ва ояндаи Тоҷикистон заруриро таъмин намуда, таълимро ҳамчун раванди омӯзиш дар тӯли ҳаёт таъкид мекунанд. Низоми нави таълим низ ба мақсади мутобиқ сохтани натиҷаҳои таълим ба талаботи ҳаёт равона мешавад. Яъне дар натиҷаи таълим хонанда дониш, малака ва маҳораташро дар амал барои ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ истифода мебарад.
 - *Омӯзиши дар тӯли ҳаёт.* Раванди таълим ва инкишоф беохир аст. Шояд барои пурра аз худ кардани баъзе салоҳиятҳо як умр сарф карда шавад ва баъзеашон мумкин аст тамоман аз худ карда нашаванд. Аз ин лиҳоз “Низоми таълими салоҳиятнокии хонандагон” раванди омӯзишро дар тӯли ҳаёт тақозо мекунад.
 - *Ташаккули малакаи баланди фикрронӣ.* Ҳадафи ниҳии раванди таълим ташаккули малакаи баланди фикрронӣ мебошад. Раванди таълим мувофиқи тартиби зерин сурат мегирад:

- таҳияи ақида дар асоси унсурҳои санҷидашуда ва боваринок, арзёбӣ ва ҷавоб додан ба ақидаҳои дигарон;
 - санҷидани ақидаҳо ё вазъиятҳо аз нигоҳҳои гуногун, аз ҷумла таҳлили назарҳои фарҳангҳои мухталиф;
 - таҳқиқи омилҳо ва ақидаҳо ба мақсади дарёфти хулосаи мувофиқ;
 - истифодаи усули мухталифи таҳайюлотӣ барои ҳалли масъалаҳо, махсусан масъалаҳои ношинос ва мураккаб;
 - таҳия ва пурсидани саволҳои мантиқӣ ва таҳлилий.
- Арзёбӣ ба мақсади таълим. Мо бояд мунтазам натиҷаҳои таълимии хонандагонро арзёбӣ намоем, то тавонем усули таълимро тағйир дода, раванди онро самараноктар гардонем.

1.5. Мақсад ва вазифаҳои стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм

Стандарти мазкур ба мақсади татбиқи талаботи Стандарти давлатии таҳсилоти миёнаи умумӣ ва Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020 таҳия шудаанд.

Мақсад ва вазифаҳои стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм:

- муайян ва муқаррар кардани маҷмӯи салоҳият (меъёри дониш, малака ва маҳорат)-и хонандагони синфи сеюм аз фанни суруд ва мусиқӣ ;
- ба низом даровардани мазмун, мундариҷа ва раванди банақшагирӣ, таълим ва арзёбии фанни суруд ва мусиқӣ дар синфи сеюм;
- муқаррар намудани доираи мавзӯҳои таълими фанни суруд ва мусиқӣ мувофиқи талаботи фан ва мувофиқат ба инкишофи синну соли хонандагони синфи сеюм;
- мазмун, мундариҷа ва фаъолиятҳои таълим барои ташаккули салоҳиятноки равона шуда, байни онҳо робитаи қавӣ барқарор гардонидани шаванд;
- бояд малакаҳои гуногуни фаннӣ ба таври мушаххас ва фарогир пешниҳод шаванд. Нишондиҳандаҳои азхудкунии ҳар як салоҳият оварда мешаванд;
- бо вучуди фаро гирифтани самтҳои гуногуни таълими фанни суруд ва мусиқӣ, стандарти мазкур фаъолияти эҷодии омӯзгорро маҳдуд накарда, бояд ўро барои дуруст ва самаранок ташкил намудани раванди таълим ҳидоят намояд;
- мазмуну мундариҷа ва миқдори салоҳиятҳо бояд мувофиқи сарбории фан, ки нақшаи таълим муқаррар кардааст, пешниҳод шаванд.

Фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 3 мувофиқи нақшаи таълим дар таркиби маҷмӯи фанҳои санъат ҷойгир шуда, ҳаҷми сарбории хонандагон дар давоми соли таҳсил 34 соатро ташкил медиҳад:

Синф	Миқдори ҳафтаҳои соли таҳсил	Миқдори соатҳои ҳафтаина	Миқдори соатҳо дар давоми соли таҳсил
3	34	1	34

Дар чараёни таълими фанни суруд ва мусиқӣ малакаҳои таълимии зерин ташаккул меёбанд:

- таҳлил асарҳои мусиқӣ бо мақсади дарк намудани ғояи мавзӯӣ ва маънои асосӣ;
- ҷустуҷӯи ахбори мушаххас ва хулосабарорӣ;
- мусоҳиба ва муҳокимаи мавзӯҳои мухталиф бо мақсади дарёфти хулосаи зарурӣ;
- шунидани асарҳои мусиқӣ, баҳодихии шахсӣ ва ба дигарон баҳо додан;
- изҳори қаноатмандӣ аз натиҷаҳои бадастоварда ва мақсадҳои нави таълимӣ гузоштан;

– муаррифии натиҷаҳои таълимии бадастоварда ва амсоли он.

Ташаккули малакаҳои боло дар рушду нумӯи маърифатии хонанда таъсири калон расонда, ӯро барои ноил шудан ба натиҷаҳои нав ҳавасманд мегардонад.

II. Салоҳиятҳои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм

Фасли мазкури стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм хеле муҳим аст. Дар фасли мазкур салоҳиятҳои фанни суруд ва мусиқӣ мувофиқи самтҳои таълим оварда мешаванд. Салоҳиятҳои ҳамаи фанҳо дорои хусусиятҳои зеринанд:

- аз рӯи принсипи аз сода ба мураккаб тартиб дода шудаанд. Омӯзгорон метавонанд салоҳиятҳои синфи пешина ва баъдинаро мушоҳида карда, мутаносибан раванди таълимро аз оғоз то анҷом ба нақша гиранд. Ин муносибати печдори татбиқи барномаи таълим мебошад. Яъне салоҳиятҳо, ки дар як синф муаррифӣ шудаанд, дар синфҳои минбаъда такмил дода мешаванд. Дар сатҳи ҳар як синф талабот ба салоҳиятнокӣ мураккабтар мешавад.
- мувофиқи самтҳои асосӣ таълими фанҳо гурӯҳбандӣ шудаанд. Аз ин лиҳоз, тартиби пешниҳоди салоҳиятҳо (малака ва маҳоратҳо) ба тартиби маводди китобҳои дарсӣ мувофиқат мекунад.
- хусусияти арзёбӣ дошта, мушоҳида мешаванд ва азхудкунии салоҳиятҳо тавассути нишондиҳандаҳои муайян мешаванд.
- дар таҳияи салоҳиятҳо усули печдор истифода шудааст, яъне омӯзгор барои хонандагон имконияти салоҳиятнок шуданро фароҳам оварда, дар сатҳи синфҳои минбаъда ба хонанда имконияти ташаккули бештар дода мешавад. Ҳамин тавр хонанда дараҷаи баландтари салоҳиятнокиро аз худ карда ташаккул меёбад.

2.1. Самтҳо ва салоҳиятҳо аз фанни суруд ва мусиқӣ

Сурудан ё иҷро кардан

Ҳангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда тавонад.

Шунидани мусиқӣ

Ҳангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро дарк ва тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода созад.

Маърифати мусиқӣ

Тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда тавонад.

Эҷоди мусиқӣ

Бадохатан банди мусиқиро иҷро кунад, овозҳоро ташкил ва сабаби интихобро фаҳмонад.

2.2. Баҳодиҳии салоҳиятҳои сурудан, шунидан, маърифат ва эҷоди мусиқӣ

Дар фасли мазкур мо тартиб ва воситаҳои арзёбии салоҳиятҳои фанни суруд ва мусиқӣ-ро пешниҳод мекунем.

Сурудан ё иҷро кардан:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда тавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- қоидаҳои нафасгирӣ ва сарфи онро дуруст иҷро мекунад;
- қаторовоз (**До, Ре, Ми, Фа, Сол, Ла, Си**)-ро гуворо сароида метавонад;
- се овози асосии гаммаи до-мажор (**До, Ми, Сол**)-ро ба таври мелодикӣ месарояд;
- аломати легаторо хангоми сурудан дуруст иҷро намуда метавонад;

- матни сурудро вобаста ба аломатҳои динамикии он дуруст иҷро мекунад.

Шунидани мусиқӣ:

- ҳангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро дарк ва тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода созад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- ҳангоми шунидани овози созҳои мусиқӣ фарқият ва монандии овозҳои онро номбар мекунад;
- тасвири образҳоро дар асари шунида шарҳ медиҳад;
- нақши созҳои мусиқиро дар тасвири образҳо шарҳ медиҳад;
- дар муқоисаи асарҳо ва жанрҳои гуногуни мусиқӣ муносибати худро баён мекунад;
- вобаста ба дарки асари шунида, образҳоро бо воситаҳои гуногун (баён, тасвир, имову ишора) баён мекунад.

Маърифати мусиқӣ:

- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда тавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- шаклҳои гуногуни нотаҳоро ҳамчун тамдиди одии овозҳо шарҳ дода метавонад;
- аломатҳои тамдиди овозро медонад ва дар нотаҳо навишта метавонад;
- парда ва нимпардаро медонад;
- тарзи навишт ва ҷойгиршавии қаторовозро дар нотаҳо медонад ва зинаҳои устуворро муайян мекунад.

Эҷоди мусиқӣ:

- бадохатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- як банди шеърро бадохатан месарояд;
- овозҳои бадохатан сароидаашро менависад;
- вобаста ба оҳанги сароидааш нотаҳо ва тамдиди онҳоро нишон медиҳад;
- оҳанги эҷодкардаашро дар як банд муаррифӣ мекунад.

2.3. Салоҳиятҳои тарбиявӣ-ахлоқӣ

Дар таълиму тарбияи зинаи таҳсилоти ибтидоӣ азбаски хонандагон қобилиятҳои гуногун доранд, мо бояд пешрафти хонандаро берун аз салоҳиятҳои фанӣ низ эътироф кунем. Барои нишон додани кӯшишу ғайрати хонанда бо низоми 6 (10, 20, 100) балла баҳо дода мешавад.

Барои қайди муносибати хонанда ба омӯзиши корти ҳисоботи хонанда истифода карда мешавад, ки қисмҳои зеринро дар бар мегирад.

Дар омӯзиши ҳар фан ҳислатҳои зерин нақши асосиро мебозанд.

Худро идора карда тавоништан	м	о	б	Мунтазам одатан баъзан
Мустақилият нишон медиҳад	□			
Интизориҳои баланд дорад		□		
Барои таваккал кардан омода аст	□			
Тобовар аст		□		
Муносибат бо дигарон				

Аҳамият медиҳад		□	
Таҳаммулпазир аст		□	
Ҳамкорӣ мекунад		□	
Иштирок ва сахмгузорӣ			
Эътимод нишон медиҳад	□		
Масъулиятро ба дӯш мегирад		□	
Фаъол аст		□	
Мақсаднок ба коре ҷалб мешавад	□		
Андешаронӣ			
Фикрронии дараҷаи баланд дорад		□	
Эҷодкорӣ		□	

2.4. Нишондиҳандаҳои хислатҳо

Дар ҷадвали зер нишондиҳандаҳои оварда шудаанд, ки хонандагони болаёқатро тавсиф мекунад. Ин нишондиҳандаҳо то андозаи муайяне хусусияти инфиродӣ доранд. Ҳангоми арзёбӣ омӯзгор нишондиҳандаҳои зеринро ба эътибор мегирад.

<i>Хислат</i>	<i>Нишондиҳанда (ё муайянкунанда) – Хонанда</i>
Худро идора намудан	
Мустақилият нишон додан	Бе ёрии дигарон кор мекунад ва агар ёрӣ лозим шавад, пеш аз кумак пурсидан барои ҳалли ҳама гуна мушкилӣ аввал худ кӯшиш ба харҷ медиҳад.
Интизориҳои баланд дорад.	Ҳангоми иҷрои супорише ҳадаф мегузорад, ки натиҷааш босифат бошад бо интизории он, ки меёрҳои баҳодиҳиро аз худ мекунад ва аз он ҳам болотар ноил мешавад. Агар вазифа ё супориш аз тарафи омӯзгор арзёбӣ нашавад ҳам, хонанда дар пеши худ меёрҳои баланд мегузорад, то кори ӯ ҳамчун як муваффақият арзёбӣ шавад.
Ба таваккал кардан (дар омӯзиш) омода аст.	Зарурати таҷриба намудани ашёро эътироф мекунад, ҳарчанд он қисман ба нокомӣ ё танқид мебарад. Аммо ин хавфҳои асосноке бошанд, ки ба беҳатарии шахсӣ мушкилӣ эҷод накунад.
Тобовар аст	Бо вучуди мушкilot, ноумед намешавад ва кӯшиш мекунад, ки вазифаҳоро ба анҷом расонад.
Бовиҷдон аст	Арзишҳои худро ҳамеша, новобаста аз вазъият ҳифз мекунад. Арзишҳо инҳоянд: <ul style="list-style-type: none"> – дар амалҳояш ростқавл аст; – меҳрубонӣ зоҳир мекунад; – адолатро риоя мекунад; – ҳақгӯ аст; – дар рафтору амал масъулиятшинос аст; – дар амалҳояш шаффофиро риоя мекунад (ба истисноии ҳолатҳои номутобик); – дар саҳтиҳо далерӣ нишон медиҳад; – фарҳанги худ ва дигаронро эҳтиром мекунад.
Муносибат бо дигарон	
Аҳамият медиҳад	Вақте бо дигарон кор мекунад ба ниёзҳои онҳо аҳамият медиҳад (масалан дигаронро гӯш мекунад, сухани онҳоро намебурад).

Таҳаммулпазир аст	Ақида ва фарҳанги шахсони гуногунро қабул мекунад (ин маъноӣ онро надорад, ки мо аз ин суиистиғода кунем).
Ҳамкорӣ мекунад	Ҳамкорӣ мекунад, ба дигарон барои саҳм гузоштан дар иҷрои супоришҳо имкон медиҳад.
Иштирок ва саҳмгузорӣ	
Эътимод нишон медиҳад	Ҳангоми пурсиш ақидаашро иброз медорад ва барои иҷрои супориш на ҳамеша аз дигарон меҷӯяд.
Масъулиятро ба дӯш мегирад	Ҳангоми иҷрои фаъолиятҳо оқибатҳои онро ба зимма мегирад. Агар аз ӯ хоҳиш кунанд, масъулиятро ба дӯш мегирад.
Фаъол аст	Ғайрифаъол нест, баръакс кӯшиш мекунад саҳми худро гузорад.
Мақсаднок ба коре ҷалб мешавад	Пеш аз ҳар гуна фаъолият мақсаде мегузорад, ки ба ҳалли вазифаи додасуда марбут аст.
Андешаронӣ	
Фикрронии дараҷаи баланд	Барои анҷом додани вазифаҳо малакаҳои фикрронии баландро истиғода мебарад.
Эҷодкорӣ	Фикрҳои тоза пешниҳод мекунад.

2.5. Салоҳиятнокии омӯзгорон

Барои татбиқи стандарт ва барномаи фанни суруд ва мусиқӣ омӯзгори синфҳои ибтидоӣ бояд дониш, малака ва маҳорати зеринро дошта бошад:

- назария ва принципҳои низоми таълими салоҳиятнокиро донанд ва ҷанбаҳои татбиқи амалии онро дар раванди таълим шарҳ дода тавонанд;
- тарзи банақшагирӣ ва арзёбии салоҳиятнокии хонандагонро донанд ва ҳангоми раванди таълим истиғода баранд;
- усули таълимиро, ки барои ташаккули салоҳиятнокии хонанда мусоидат мекунанд, донанд ва усули мувофиқро интихоб карда тавонанд;
- усул ва воситаҳои арзёбии ташаккулдиҳандаро барои муайян кардани сатҳи азхудкунии салоҳиятҳо истиғода бурда тавонанд;
- натиҷаҳои арзёбии ташаккулдиҳандаро ба мақсади қабули қарори мувофиқ истиғода бурда тавонанд;
- роҳи воситаҳои самараноки ба хонандагон барои салоҳиятнок шудан ёрӣ расониданро донанд ва дар раванди таълим истиғода баранд;
- аз уҳдаи иҷрои ҳамагуна маводҳои таълими фанни суруд ва мусиқӣ бароянд.

III. Ташкили раванди таълими салоҳиятнокӣ аз фанни

суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм

Аксари низоми таълими анъанавӣ ба азхудкунии мавзӯи нигаронида шудаанд, яъне омӯзгорон хонандагонро барои аз худ кардани мавзӯи ва аз ёд кардани маълумот водор менамоянд. Чунин муносибат ба таълим дар гузашта мутобик буд, аммо дар замони ҳозира, ки андозаи дониш босуръат зиёд мешавад, дар раванди таълим диққати асосӣ бояд ба ташаккули малакаҳои омӯзишии хонандагон равона шавад, то онҳо тавонанд дониши зарурӣ ва маълумоти мушаххасро интихоб кунанд ва истиғода баранд. Дар стандартҳои фанни суруд ва мусиқӣ ба дарки мусиқӣ ҳамчун инъикоси ҳаёт, муассир, зебо ва хушоҳанг иҷро кардани суруд, бадохатан сурудан (навохтан), дар амал истиғода намудани донишҳои андухта ва ҳалли масъалаҳои ҳаётан зарур, диққати махсус дода мешавад.

Акнун барои омӯзгорон “хонандагон чиро меомӯзанд?” ва “чӣ тавр меомӯзанд?” “ба хонандагон чӣхоро меомӯзонанд?” муҳимтар аст. Барои баъзеҳо омӯзондан ва омӯхтан

(аз худ кардан) як маъно дорад, аммо бояд дар хотир дошт, ки агар омӯзгор нодуруст дарс диҳад, ҳатто дар ҳолати дарси зиёд додан ҳам, азхудкунӣ наметавонад самарабахш бошад.

Дар низоми таълим ва арзёбии салоҳиятноки ба дониш, малака ва маҳоратҳои воқеии хонандагон диққати махсус дода мешавад. Салоҳиятҳо фаъолиятҳоеро, ки хонандагон дар натиҷаи омӯхтан аз худ мекунад, нишон медиҳанд. Масалан, дар синфи сеюм салоҳияти “Ҳангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда тавонад”, натиҷаи омӯхтани хонанда аст. Муҳим он аст, ки хонанда дар амал порча аз сурудҳоро дуруст месарояд ва ҳангоми иҷрои фаъолиятҳо қоидаҳои дуруст суруданро меомӯзад. Агар ин амалро хонанда иҷро карда тавонад, ӯ метавонад дар мавзӯҳои гуногун тарзи иҷрои сурудҳоро анҷом диҳад. Масалан, дар мавзӯҳои “Ватан”, “Сулҳу дӯстӣ” ва ғайра иҷрои онро дуруст нишон диҳад. Ин маънои онро надорад, ки мавзӯҳо муҳим нестанд. Мавзӯҳо ҳамчун восита барои ноил шудан ба салоҳият хизмат мекунад.

Барои муайян кардани он ки оё хонанда салоҳиятҳоро аз худ кардааст ё не, барои ҳар салоҳият нишондиҳандаҳои он оварда мешавад. Нишондиҳандаҳо маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои мебошанд, ки аз ноил шудан ба салоҳиятҳо дарак медиҳанд. Онҳо ба шумо имкони мушоҳида ва арзёбии карданро фароҳам оварда, нишон медиҳанд, ки то кадом андоза хонанда салоҳиятро аз худ кардааст. Тартиб додани рӯйхати пурраи нишондиҳандаҳо барои баъзе салоҳиятҳо имконнопазир аст, шояд шумораи онҳо ба садҳо нишондиҳанда расад ва миқдори онҳо вобаста ба нуқтаи оғози инкишофи салоҳиятноки ва вобаста ба сатҳи синф фарқ мекунад.

Дар гузашта самтҳои гуногуни раванди таълим (таҳия ва татбиқи нақшаи тақвим) бештар назорат ва мушоҳида карда мешуд. Акнун натиҷаҳои таълимии хонандагон ва раванди омӯзиши онҳо бештар назорат карда мешаванд. Аз байн бурдани навҳои дигари назорат дар ҳолате амалӣ мешавад, ки агар:

- 1) муассисаи таълимӣ ва омӯзгорон самаранок ба низоми таълими салоҳиятнокии хонандагон гузаранд.
- 2) тартиби ҷамъоварии маълумоти дуруст, ки дараҷаи азхудкунии салоҳиятҳоро нишон медиҳад, ба роҳ монда шавад.

Ба омӯзгорон озодии бештар дода мешавад ва ҳамзамон масъулияти онҳо барои бештар шудани дастовардҳои таълимии хонандагон зиёд мешавад. Ин чунин маъно дорад, ки арзёбии салоҳиятҳо қисми асосии ислоҳот махсуб меёбад.

Акнун барои омӯзгор танҳо донишмандони мундариҷаи фан кифоя нест. Омӯзгорон бояд дар асоси таҷриба, омӯзиши методикаи таълим, азхудкунии назарияи таълим ва маълумот оид ба ҳар як хонандаи синф барои инкишоф додани салоҳиятҳои онҳо ва таъмини пешравӣ чараҳои таълимро ба роҳ монад.

3.1. Ба хусусиятҳои фардии хонанда диққат додан

Стандарту барномаҳои нави таълим ташаккули натиҷаҳои таълимии ҳамаи хонандагонро новобаста аз қобилият ва вазъи иҷтимоӣ дастгирӣ менамоянд. Стандарт ва барномаи мазкур ақидаеро, ки тибқи он ба ҳамаи хонандагон талаботи ягона гузошта шавадро дастгирӣ намекунад. Он ақидаеро дастгирӣ мекунад, ки дар он ҳар як хонанда дорои маҷмӯи таҷрибаи мушаххас, инчунин дараҷаҳои гуногуни салоҳият аст. Омӯзгорон барои ташаккули натиҷаҳои таълими ҳар як хонанда аз лиҳози касбӣ ва ахлоқӣ масъуланд.

Самаранокии таълим тавассути ташаккули натиҷаҳои таълимии тамоми аҳли синф муайян карда мешавад, на дастовардҳои таълимии якчанд хонанда. Барои амалӣ соختани мақсади мазкур омӯзгорон бояд тарзи муайян намудани сатҳи дониши мавҷудаи хонанда ва сатҳи ниҳии азхудкунии салоҳиятҳои ҳар як хонандаро истифода бурда тавонанд.

3.2. Принципиҳои таълими самаранок

Таълим ҳамеша самаранок мешавад, агар:

- хонандагон дар заминаи дониш ва малакаи андӯхташон инкишоф ёбанд;
- хонандагон мақсади вазифаҳои таълимии гузошташударо дарк кунанд;
- мақсади таълим барои хонандагон фаҳмо бошад;

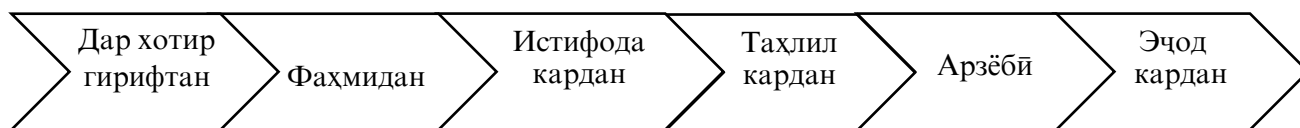
- вазифаҳои таълим мувофиқи қобилияти хонандагон таҳия шаванд;
- раванди азхудкунии маводди таълим барои хонандагон шавқовар ва ҷолиб бошад;
- барои азхудкунии маводди нави таълим ё малакаи нав ба хонандагон имконияти мувофиқи машқ кардан дода шавад;
- омӯзгорон усули гуногуни таълимро ба мақсади таҳким ва мустаҳкам гардонидани донишу малакаи нав истифода баранд;
- ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда барои таълим масъулият дошта бошанд;
- омӯзгорон усули гуногунро ба мақсади такрор ва дар хотир нигоҳ доштани донишу малака истифода баранд;
- ба хонандагон ҳангоми ҳалли масъалаҳои таълимӣ ва ташаккули малака имконияти ҳамкорӣ кардан диҳанд;
- раванди таълим ба “чӣ тавр иҷро кардан” равона шавад, на ба “оид ба чӣ иҷро кардан”;
- ҳама оид ба ҳаҷми донишу малакашон ростқавл бошанд;
- ноқомӣ дар ҷараёни таълим ҳамчун қисми таркибии он шинохта шавад;
- омӯзгор раванди омӯзишро дарк кунад ва донанд, ки таълим чӣ тавр бояд ба роҳ монда шавад ва онро доимо назорат кунад.

3.3. Ташаккули тафаккури сатҳи олӣ

Дар низоми анъанавии таълим диққати асосӣ ба бозгӯйии дониш равона шуда, ба дарку таҳлили он вақти кам ҷудо мешуд.

Низоми таълими салоҳиятнокӣ диққати асосиро ба ташаккули фикронии дараҷаи баланд, равона мекунад.

Мо дараҷабандии қобилиятҳои маърифатиро дар диаграммаи зерин мушоҳида карда метавонем.



Ташаккули тафаккури сатҳи олӣ пурра ҷараёни фикркуниро фаро мегирад, аз ҷумлаи намунаҳои зерин:

- шаклгирии ақида дар асоси унсурҳои санчидашуда ва боваринок, арзёбӣ ва ҷавоб додан ба ақидаҳои дигарон;
- санчидани ақидаҳо ё вазъиятҳо аз нигоҳи гуногун, аз ҷумла таҳлили назари фарҳангҳои мухталиф;
- таҳқиқи омилҳо ва ақидаҳо ба мақсади дарёфти ҳулосаи мувофиқ;
- истифодаи усули мухталифи таҳайюлотӣ барои ҳалли масъалаҳо, махсусан масъалаҳои ношинос ва мураккаб;
- таҳия ва пурсидани саволҳои мантиқӣ ва таҳлилий;
- муайян намудани мавзӯҳо ё ҳодисаҳо ва алоқаманд намудани донишҳои фанӣ.

Оид ба тафаккури сатҳи олӣ якҷанд нуктаро бояд дар хотир гирифт:

1. Бо вучуди барои хонандагон муҳим будани малакаҳои тафаккури сатҳи олӣ арзёбӣ ва санчиши ин малакаҳо хеле мушкул аст. Аз ин лиҳоз, системаи арзёбии мо бояд пурра тағйир ёбад.
2. Таҳқиқот нишон медиҳанд, ки малакаи тафаккури сатҳи олӣ маъноӣ дар хотир нигоҳ доштани маълумотро надорад. Мақсади асосӣ таҳқиқи амиқи маълумот аст.

3.4. Алоқамандии байнифанӣ

Худудҳое, ки байни фанҳои синфҳои ибтидоӣ эҷод шудаанд, қисман сунъиянд, аммо барои ташкили ҷараёни таълим заруранд. Дар асл шахс дар ҳолате ки агар якҷанд фанро дар як замон омӯзад, таълими хубтар мегирад. Бо дарназардошти ин ва ғойдае, ки аз

истифодаи алоқамандии фанҳо ба даст меояд (асосан алоқамандии байнифаннӣ ном бурда мешавад), Вазорати маориф ва илм онро ҳамаҷониба дастгирӣ мекунад.

Намунаи алоқамандии байнифаннӣ дар синфҳои ибтидоӣ чунин аст: омӯзгор дар синф “Доир ба се қисмати асосии дарси суруд ва мусиқӣ” фаъолиятҳои мувофиқ ташкил карда, аз хонандагон хоҳиш мекунад, ки онро амалан иҷро намоянд. Онҳо бо навбат нақши иҷрокунанда шунаванда ва эҷодкорро иҷро карда метавонанд. Аз хонандагон хоҳиш карда мешавад, ки оид ба амали иҷрокардаашон маълумот бидиҳанд (ё иншои хурд бинависанд).

Хонандагон дар самтҳои зерин салоҳият пайдо мекунанд:

- 1) Ҳангоми сурудан қор бо матни суруд (забони тоҷикӣ ё адабиёт)
- 2) Ҳисоб кардани зарб ё мадиди нотаи суруд (математика)
- 3) Муҳокимаи асари шунида (забони тоҷикӣ – гуфтан)
- 4) Муайян кардани мазмуни матн ё оҳанги шунида (муҳити атроф ё табиатшиносӣ)
- 5) Иҷрои ҳаракатҳои мавзун ҳангоми сурудан (тарбияи ҷисмонӣ)
- 6) Навиштани матни суруд ё асари шунида (забони тоҷикӣ – навиштан)
- 7) Баробар сурудан ва хомӯшона шунидани мусиқӣ (малакаи иҷтимоӣ)
- 8) Тасвири ҳаёлотҳои худ доир ба асари шунида (санъат ва меҳнат)

Дар асл ҳангоми таълими ҳамагуна мавзӯҳо мо ҳамеша якҷанд салоҳияти фанҳои мухталифро ташаккул медиҳем. Омӯзгори соҳибтаҷриба инро дарк карда, кӯшиш мекунад, ки мавзӯҳоеро фаро гирад, то салоҳиятҳои якҷанд фанро дар як вақт машқ ва ташаккул диҳад. Аммо чунин нави таълим мавзӯҳо ва усули мухталифи банақшагириро тақозо мекунад.

3.5. Стратегияҳои таълими фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи сеюм

3.5.1. Таълими малақаҳои сурудан

Таълим ва омӯзиши суруд ва мусиқӣ дар заминаи назарияҳои гуногуни таълим ба роҳ монда мешавад. Бо дарназардошти гузариш ба низоми таълими салоҳиятнокии хонанда стандарти мазкур ба салоҳиятҳои чор самти таълими фан таъқиб мекунад, ки сурудан яке аз самтҳои асосӣ ба шумор меравад. Бояд қайд намуд, ки салоҳиятҳои ҳар яки ин самтҳо дар раванди азхудкунии фан дар ҳар соати дарсӣ дар қиёси якдигар баробар ташаккул дода мешавад. Дар зер мо тартиби азхуднамоии сурудро, ки он дар марҳалаҳои гуногуни омӯзиши дарс истифода мешавад, дар алоҳидагӣ тавсия менамоем. Бояд хотирнишон намуд, ки мазмун, ҳаҷм ва пуртаъсирии он дар ҳар маврид тағйир меёбад ва он дар раванди дарсҳо дар якҷоягӣ бо дигар қисматҳо омӯхта мешавад.

Фарогирии марҳалаҳои қор асосан гуногун буда метавонад ва аз рӯйи қобилияту маҳорати касбии омӯзгор ва сатҳи тайёрии хонандагони ӯ муайян карда мешавад. Ҷадвали зерин барои муайян намудани самти асосӣ дар интихоби методу усулҳои мушаххас ҳангоми азхуднамоии суруд кумак мерасонад ва омӯзгорон метавонанд гунаи муносибро барои худ ва шогирдонашон истифода намоянд.

<i>Вазифаҳо</i>	<i>Талаботи пешиҳодшуда</i>	<i>Методҳо ва усулҳои қор</i>
I. Оғози азхудкунии		

<ul style="list-style-type: none"> – шиносой бо муаллифон ва замони эҷоди суруд; – тайёри ба дарки мазмун ва мундариҷаи суруд; – ба вучуд овардани ҳолати муассирӣ, ки ба хусусияти образи мусиқӣ ҳамоҳанг аст. 	<ul style="list-style-type: none"> – мухтасарӣ – пурмазмунӣ – муассирӣ 	<ul style="list-style-type: none"> – шарҳу эзоҳ – суҳбат – мисол (аз ҷумла оид ба мусиқӣ) – вазифаи проблемавӣ – намоиш (расм, сурат, асарҳои санъати тасвирӣ, корҳои эҷодии кӯдакон, бозичаҳо ва ғ.)
II. Шунидан-шиносӣ		
<ul style="list-style-type: none"> – намоиш ва шарҳ додани суруд; – мафтун намудан, ҷалб намудани кӯдакон бо суруд; – дар кӯдакон бедор намудани шавқ, таассурот, муассирӣ ба суруд. 	<ul style="list-style-type: none"> – пуртаъсирӣ – дилбохтагӣ – иҷрои озод – мувофиқатии сифати овози сарояндагӣ, ибораҳо ба жанр ва услуби асар. 	<ul style="list-style-type: none"> – иҷроиш аз тарафи омӯзгор – иҷроиш аз тарафи хонандаи беҳтарин – иҷроиш дар аудио ва ё видеосабтҳо – муқоиса дар шарҳи асарҳои гуногун
III. Муҳокима		
<ul style="list-style-type: none"> – ба таассуроти бадастомадаи хонандагон таъя карда, муносибати онҳоро ба суруд муайян намудан; – сатҳи фаҳмиши кӯдаконро оид ба хусусият, мазмун ва маъноии образи мусиқӣ муайян намудан; – таҳлили қисматҳои нисбатан муҳим дар матни асар ва воситаҳои муассир; – ҳавасманд намудан барои фаъолгардонии тафаккури хонандагон; – ташаккули қобилиятҳо, ҳамкориҳои коллективонаи хонандагон бо омӯзгор ва баръакс. 	<ul style="list-style-type: none"> – муассирӣ – мухтасарӣ – фаъолнокӣ – фаврӣ – эҳтиром нисбати тамоми ҷавобҳои хонандагон – ташкил намудани муоширате, ки ташаббускорӣ ва мустақилиятро таъмин мекунад 	<ul style="list-style-type: none"> – суҳбат – шарҳу эзоҳ – мисол – таҳлили вазъият – вазифаҳои проблемавӣ – кори коллективӣ – муҳоҷиса – методи саволҳои эвристикӣ.
IV. Азхуднамоӣ		
<ul style="list-style-type: none"> – сарфаҳм рафтан ба маъноии образи бадеии суруд; – сарфаҳм рафтан ба раванди азхудкунии суруд ҳамчун эҷоди образи мусиқӣ ва пурмазмунии он; – маънидор будан ва муассирии тамоми қори технологӣ доир ба азхуд номоии суруд; – муоинаи ҳар як суруд ҳамчун як 	<ul style="list-style-type: none"> – муассирӣ – мухтасарӣ – банақшагирии ҳар як марҳалаи кор – гузориши дақиқи вазифаҳои таълимӣ ва баҳодиҳии ҳатмӣ ба 	<ul style="list-style-type: none"> – методи муқоиса; – методи фонетикӣ – методи аёнию намоишӣ – методи репродуктивӣ – методи таҳлили вазъият – бозӣ – методи азхуднамоӣ бо

<p>марҳалаи системанокии ташаккули маҳорат ва малакаҳои сурудан;</p> <ul style="list-style-type: none"> – азхуднамоии оҳанг ва матни суруд; – кор бо оҳанг, бурро талаффуз намудани ҳар як фосила ва дарки он; – ташаккули қобилиятҳо барои тоза сурудан, вобаста ба жанр ва услуби асар; – гуногунӣ ва иваз намудани вазифаҳо ҳангоми азхуднамоии суруд; – мувофиқатии шакли корҳои фронталӣ, гурӯҳӣ ва фардӣ; – дар раванди кор фаъолнокӣ, фароҳам овардани шароит барои муайян намудани шахсиятҳои эҷодӣ; – таҳия намудани раванди азхуднамоӣ, ки дар асоси натиҷаи баҳодиҳӣ ба фаъолияти сурудани кӯдакон ба роҳ монда шудааст; – ташкил намудани робитаи мутақобила дар раванди фаъолияти сарояндагӣ; – риоя намудани принсипи муваффақият дар таълим, фароҳам овардани фазои шавқовари амали якҷоя. 	<p>сифати кори иҷрошуда</p> <ul style="list-style-type: none"> – коркарди алоҳидаи ҷойи мураккаби суруд – истифодаи методҳои гуногуни кор – муносибати бошуурокаи кӯдакон ба кор. 	<p>воситаи сомеа (слух)</p> <ul style="list-style-type: none"> – методи дирижёрии озод – методи театрикунонӣ – методи кор бо партитура – методи солфеджиохонӣ – сурудан дар асоси сабти нотавӣ – сурудани суруд ё қисмати он бо тарзи вокализмҳо – тоза сурудани овози аввали суруд – қарсақ задани зарби оҳанг аз рӯйи сомеа (слух), аз рӯйи нота ва ё оҳанги суруди иҷрошудаистода – талаффузи фаъолонаи матни суруд бо ним овоз (фарсет) – артикулятсия (талаффузи дурусти овозбарорӣ)-и фаъол ҳангоми сурудани матн.
<p>V. Сурудан</p>		
<ul style="list-style-type: none"> – азхуднамоии шакл ҳангоми иҷроиши пурраи асар; – бартарии вазифаҳои иҷрокунандагӣ; – ба даст овардани сифати зарурии овоздиҳии суруд; – ҳавасманд намудани кӯдакон нисбати муносибати эҷодӣ ҳангоми фаъолияти сарояндагӣ; – муҳокимаи фаъол нисбати натиҷаҳои фаъолияти сарояндагӣ. 	<ul style="list-style-type: none"> – рӯҳбаландӣ – ворид намудан ба муסיқинавозӣ – муносибати эҷодии омӯзгор ва хонандагон – эҳсоси офариниши муסיқии асил – мубоҳисаи омӯзгор ва хонандагон бо муаллифони асар (шоир ва оҳангсоз) – боварии комили ҳамсароён ва 	<ul style="list-style-type: none"> – иҷроиши пурра – муқоисаи сарояндагони гуногун – муқоисаи сарояндагони коллектив ё яккасари – сабти иҷроиш ва муҳокимаи минбаъдаи он – иҷроиш барои экспертони ҳамсароӣ ва муҳокимаи баъд аз он – иҷроиш дар толори консертӣ.

	дирижёр.	
VI. Иҷроиш – концерт		
– ташкили шароит барои таҷассуми хубтари образи мусиқӣ; – ҳавасмандгардонӣ барои ташаккули қобилияти эҷодкорӣ; – ташкили ҳолати зарури муассирӣ; – ташкили ҳамкориҳои хор ва дирижёр дар раванди иҷроиш.	– рӯҳбаландӣ – омодагӣ – таваҷҷуҳ – маҳорати нишон додани муассирӣ дар раванди иҷроиш – навозиши фаъолона, эҷодкорона – эҷодкорӣ дар ҳамкориҳои омӯзгор бо хонанда.	– методи ташкили ҳолати муассирӣ – методи театриқунонӣ – усулҳои ҳамкориҳои хор ва дирижёр.

3.5.2. Таълими малакаҳои шунидани мусиқӣ

Яке аз мақсадҳои муҳими самти шунидани мусиқӣ ташаккули дарки мусиқӣ, тарбияи маданияти мусиқӣшунавӣ, ки барои шунидани асарҳо дар жанрҳои гуногуни мусиқӣ аз оғози омӯзиши фан сарчашма мегирад, ба ҳисоб меравад.

Аз мақсадҳои таълими суруд ва мусиқӣ се вазифаи муҳим дар самти шунидани мусиқӣ ба вуҷуд меояд, ки омӯзгор бояд ба он диққати ҷиддӣ диҳад:

1. Дар асоси шунидани мусиқӣ *ташаккули дарки асарҳо ва ё муассирӣ он*. Барои хонандагон дарки асарҳо, ки ғояи баланд доранд, маҳз дар шунидани мусиқӣ ташаккул дода мешавад. Инчунин, ҳис намудани образҳои мусиқӣ, баёни ҳамдардӣ ва меҳрубонӣ, ба вуҷуд овардани хоҳиши шунидан ва бедор намудани завқи хонандагон тавассути шунидани асарҳои гуногуни мусиқӣ ташаккул дода мешавад. Барои дарки мусиқӣ дар раванди он воситаҳои муқоиса бо муҳити атроф низ имконияти бештар фароҳам меорад.
2. *Ташаккули муносибати оғӯна ҳангоми интиҳоб ва шунидани мусиқӣ*. Барои хонандагон муҳим аст, ки аз синни хурдӣ таҷрибаи оғӯна барои интиҳоб ва шунидани мусиқӣ дошта бошанд. Доир ба таҷрибаи оғӯна интиҳоб ва шунидани мусиқӣ малакаҳои истифодаи донишҳои мусиқӣ, на танҳо ҳис намудан, балки дарки мусиқӣ, хусусияти образҳои мусиқӣ, мантиқи ташаккули он, баёни ақидаи асосии эҷоди асар ва мазмуни он ба шумор меравад.
3. *Ташаккули муносибат/фаъолияти амалӣ ба мусиқӣ*, на танҳо дар раванди он, инчунин дар раванди иҷроиши унсурҳои хурди асарҳои мусиқӣ ва ё осори классикӣ.

Самарабахшии ташаккули дарки мусиқиро дар самти шунидани мусиқӣ то андозае аз рӯйи истифодаи роҳи воситаҳои гуногун аз ҷониби омӯзгорон муайян карда мешавад. Якчанд методҳои самти шунидани мусиқиро, ки барои ташаккули дарки санъати мусиқӣ равона шудааст, дар зер барои намуна пешниҳод менамоем.

Методҳои шифоҳӣ (нақл, тафсир, сухбат, баҳс) дар самти шунидани мусиқӣ мавқеи хос дорад. Инчунин, баёни омӯзгор дар ин самти таълим нақши муҳим дорад. Агар сухани омӯзгор дар мавқеи худ истифода шуда, ҷанбаҳои баланди ҳиссиётро нишон дода тавонад,

пас барои хонандагон фаъолияти амалӣ ва арзиши баланди шунидани санъати мусикиро тарғибу ташвиқ мекунад.

Ҳангоми ташкили раванди шунидани асари мусиқӣ шартан марҳалаҳои зеринро чудо менамоянд:

- сухани муқаддимавии омӯзгор;
- шунидани асари мусиқӣ;
- суҳбат оид ба асари шунида;
- таҳлили асар;
- шунидани такрорӣ.

Дар аксари ҳолатҳо омӯзгор пеш аз он ки бо асари нав шинос шавад доир ба оҳангсоз, воқеа ё лаҳзаи аҷиби рӯзгори ӯ ва ё шароите, ки асари нави ӯ ба вучуд омадааст, каме маълумот медиҳад (матни кутоҳ бошад ва он аз як-ду дақиқа зиёд вақтро бояд нагирад!)

Усули “Нақл доир ба мусиқӣ”

Хусусияти ин усул дар он аст, ки пеш аз шунидани мусиқӣ саволҳои махсус омода шуда, хонандагон бо он шинос карда мешаванд. Як намунаи он чунин буда метавонад:

“Ман... (номи асар ва оҳангсоз)-ро шунидам”.

Ин асар ба ман ҳиссиёти... бахшид.

Он дар... (номи соз/созҳои мусиқӣ ва иҷрокунанда) навохта/иҷро карда шуд.

Мусиқӣ... (чӣ гуна?) овоз дод.

Ба назари ман оҳангсоз дар бораи... (чӣ/чиҳо ва ё кӣ/киҳо) маълумот додан меҳаҳад.

Вобаста ба мақсад ва самти ташаккули салоҳиятҳо саволҳои намунавӣ метавонад пурра шавад, илова карда шавад ва тағйир ёбад. Ин усул барои ташаккули малакаҳои таҳлили асари мусиқӣ, баёни фикри шахсии хонанда, ташаккули ҷавоби мантиқӣ ва нутқи шифоҳию хаттӣ хонанда имконият медиҳад.

Усули “Мусикиро тасвир менамоем”

Махсусияти ин усул дар он аст, ки хонандагон тасвири асари шунидаашро иҷро мекунад ва шарт нест, ки он образи асли бошад. Яъне бо воситаи ранг ва хатҳои муайян образи абстарктии асарро ба таври хос инъикос мекунад ва шарт нест, ки хонанда маҳорати расмкашӣ дошта бошад. Ӯ метавонад таввасути рангҳои гуногун ва ё хатҳои муайяни ранга образи тахайюлотии худро тасвир намуда, ба дигарон муаррифӣ намояд. Муаррифӣ низ дар асоси хоҳиши хонандагон ба роҳ монда мешавад.

Чунин амал ба хонандагон имкони тасвири тахайюлоти худро, ки ҳангоми шунидан ва эҳсоси мусиқӣ ба вучуд меорад, дар раванди шунидани мусиқӣ фароҳам меорад. Дар ин асно мусиқӣ барои бунёди симои нав дар тафаккур ва тахайюлоти бойи хонанда замина мегузорад. Инчунин, алоқамандӣ бо фаъолияти тасвирии хонандагонро таъмин мекунад.

Усули «Мулоҳизаи авалини ман оид ба мусиқии шунида»

Усули мазкур имкон медиҳад, ки то кадом андоза асари шунида ба хонандагон таъсири худро мерасонад, кадом ҳиссиётҳо (таассурот, дарки мусиқӣ) дар ӯ бедор мешаванд, то кадом андоза образи оҳангсоз эҷодкардари дарк мекунад, муайян карда шавад. Яъне сатҳи дарк намудани санъати мусиқӣ дар хонанда муайян карда мешавад.

Тартиби он чунин аст: ба хонандагон як асари мусикиро бе ном, шарҳ ва номи муаллифи он шунавонда мешавад. Танҳо чунин супориш пешниҳод мешавад: оҳангсоз бо овози мусиқӣ кадом ҳиссиётҳоро баён кардан меҳаҳад? Ба мо дар бораи чӣ нақл кардан

меҳоҳад? Муносибати худро оид ба асари шунида баён намоед (асар ва ё порчае аз он 2-3 маротиба садо медиҳад. Талабот ба асари интиҳобшуда гузошта мешавад, ки бояд барои фаҳмиш дастрас, ҳаяҷонбахш пурмазмун дар хотир нигоҳ дошта шавад).

3.5.3. Таълими малакаҳои маърифати мусиқӣ

Маърифати мусиқӣ аз рӯйи сатҳи фаҳмиши хонандагон ҳамчун як шакли санъат, ки бо ҳаёт алоқамандии ногустастанӣ дорад ташаккул дода мешавад. Ҳар як самти таълими фан, аз қабилӣ сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ ба маърифати мусиқӣ пайванд буда, дар асоси ин фаъолиятҳо маърифати мусиқиро ҳамчун пояи илми мусиқӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ ташаккул медиҳад. Маърифати мусиқӣ бо мисолҳо аз сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ қавӣ гардонида шуда, ба омӯзгор таъкид мешавад, ки назария натиҷаи мусиқии овоздода аст, на баръакс. Яъне, дар асоси иҷроӣ ва ё шунидани асар назарияи мусиқӣ бештар аз худ карда мешавад ва инро пайваста бояд дар хотир нигоҳ дошт.

Маърифати мусиқиро дар тамоми лаҳзаи дарс истифода бурдан мумкин аст. Маъмулан бо ду тарз гузаронида мешавад:

- 1) маълумоти назариявӣ оид ба маърифати мусиқӣ ва
- 2) омӯзиши амалии маводди назариявӣ.

Доир ба мустақкам намудани донишҳои мусиқавии хонандагон амалҳои мусиқавии хонандагонро дар шаклҳои гуногуни фаъолият гузаронидан мумкин аст:

- а) солфеджиохонӣ,
- б) таҳлил тавассути шунидан,
- в) диктанти мусиқавӣ,
- г) машқҳои зарбӣ (ритмикӣ),
- д) бозиҳои мусиқавию дидактикӣ,
- е) бадохатан иҷро кардан (импровизатсия),
- ж) навохтан дар созҳои мусиқӣ,
- з) ҳаракатҳои мусиқию зарбӣ.

Омӯзгор вобаста ба салоҳиди худ фаъолияти амалиро интиҳоб карда, дар ҳар дарс ба хонандагон пешниҳод мекунад. Дар зер якчанд намунаи онро пешниҳод мекунем.

Бози дидактикии “Акси овоз (эхо)-и зарбӣ”

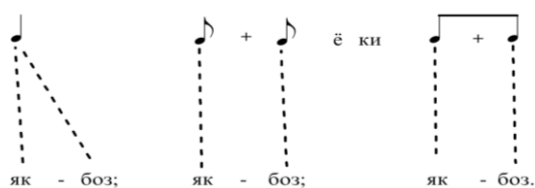
Ин бозӣ дарки дурусти шунавоӣ, зудии таассурот, хотираро инкишоф медиҳад.

Тарзи иҷро: омӯзгор якчанд зарби мусиқиро қарсақ мезанад, хонандагон онро бояд дуруст такрор намоянд. Агар онро хонандагон дуруст иҷро накарданд, омӯзгор аз нав такрор мекунад. Дар аввал аз ҷониби омӯзгор иҷроиши одии зарби мусиқӣ дар як ё ду тақтеъ сурат гирифта, сипас душвор карда мешавад.

Зарб дар асоси машқҳои хурд гузаронида шуда, тавассути қарсақ, кафкӯбӣ ва пойкӯбӣ гузаронидан мумкин аст. Қисматҳои алоҳида якчанд маротиба иҷро карда шуда, ҳамчун акси овоз хонандагон онро такрор менамоянд, сипас як ҷумлаи мусиқӣ ба пуррагӣ иҷро карда мешавад. Онро бо роҳи тарзи гуногун истифода бурдан мумкин аст. Мазмуни бозиро тавассути аломатҳои динамикӣ, андозаҳои дучоряк ва сечоряк, давомнокии нотаҳои гуногун (мисол як гурӯҳи хонандагон нотаҳои нисфӣ ва гурӯҳи дигар ҳаштакиро иҷро мекунанд) ва шаклҳои эҷодии иҷроӣ зарбҳо гузаронидан мумкин аст.

Мисол:

А) аз зарби одӣ оғоз менамоем:



Б) каме зарбхоро душвортар менамоем:



В) аз андозаҳои сода ва ҷумлаҳои мусиқӣ истифода мебарем:



IV. Арзёбӣ

Арзёбии салоҳиятҳо аз фанни суруд ва мусиқӣ дар ҳар дарс (арзёбии ташаккулдиҳанда), чамъбасти, нимсолаю солонаи фаъолияти хонандагон ва ба натиҷаи он гузошта мешавад.

Раванди инкишофи тадриҷии фардии хонанда дар асоси муқоисаи муваффақияти ҳозира бо комёбии гузаштаи ӯ муайян карда мешавад, яъне аз нуктаи оғози ба даст овардан то нишон додани салоҳият. Муқоисаи байниҳамдигарии хонандагон пазируфта намешавад. Ба онҳо барои иҷрои фаъолияти якҷоя низ баҳо дода мешавад.

Дар синфҳои 2-4-ум натиҷаи фаъолияти таълимии хонандагон вобаста ба ташаккули салоҳиятҳо то 5-ҳолӣ баҳо дода мешавад, аммо новобаста аз гузариш ба шакли дигари баҳогузорӣ (5 бала, 10, 20 ё 100 бала) тарзи баҳогузорӣ, ки сатҳи ниҳии ташаккули салоҳиятҳои ҳар як хонандаро дар бар мегирад, боқӣ мемонад.

Пешниҳод мекунем, ки дар машғулиятҳои фанни суруд ва мусиқӣ ба натиҷаи дастовардҳои хонандагон баҳои «2» (ғайриқаноатбахш) гузошта нашавад. Чунки хонандаи солим имкон надорад, ки ақаллан амалҳои одитарини суруд мусикиро иҷро карда натавонад.

5.1. Санҷиши хонандагон дар ҳар дарс

Дар ҳар дарс санҷиши хонандагон бо мақсади муайян кардани дастовардҳои мушаххас гузаронида мешавад. Чунин намуди санҷиш ҷиҳатҳои тарбиявӣ ва ҳавасмандии

хонандагонро ба эътибор гирифта, барои ташаккули дурусти худбаҳодихии хонанда ва барои ба назар гирифтани хусусиятҳои шахсӣ шароит фароҳам меорад.

Ҳангоми **санчиши дастовардҳои хонандагон дар ҳар дарс** омӯзгор ба сифати нишондодҳои асосии зерини таълим таъям мекунад:

- сифатнок аз худ намудан, дарки мавод ва дараҷаи ташаккули салоҳиятҳои пешбинишуда;
- дараҷаи ҷалби хонанда ба фаъолияти бадеию маърифатӣ;
- ҳавасмандӣ барои иҷрои супоришҳои дараҷаи душвориаш гуногун;
- пайдо намудани малака ва маҳоратҳои алоҳидаи умумитаълимӣ дар фаъолиятҳои амалӣ;
- ба даст овардани нишондиҳандаҳои алоҳида доир ба ташаккули салоҳиятҳо дар давоми сол.

Баҳо ҳангоми санчиши хонандагон дар ҳар дарс барои фаъолиятҳои алоҳида ва ё ба тамоми қори дар синф иҷрошуда гузошта мешавад.

Ҳангоми санчиши хонандагон дар ҳар дарс чунин шакл ва воситаҳои истифода мешаванд:

Дарки (шунидани) мусиқӣ:

1. *Пурсиши шифоҳӣ (ҷавоб ба саволҳои пешниҳодшуда, таҳлили одии асарҳои шунда, тавсифи умумии эҷодиёти оҳангсоз, тасвири шифоҳии образҳои мусиқӣ ва ғайра);*
2. *Масъалаҳои хаттӣ (викторинаи мусиқии иборат аз 5-6 асар, супоришҳои тестӣ, иҷрои масъалаҳои, ки хусусияти эҷодӣ доранд, тасвири хаттии образҳои мусиқӣ ва ғайра).*

Фаъолияти амалӣ (сарояндагӣ, иҷроқунандагӣ) ва эҷодӣ:

1. *Иҷрои овозию ҳамсароӣ (иҷрои намуди фардӣ, гурӯҳӣ, инчунин ҳамсароӣ низ тавсия мешавад);*
2. *Навозиши дар созо (намуди навозишҳои фардӣ ва якҷоя (гурӯҳӣ, даста);*
3. *Иҷрои супоришҳои эҷодӣ (тартиб додан ва навозиши зарбҳои одӣ, навозиши зарбҳо аз порчаҳои асарҳои омӯхташаванда, супоришҳо аз китобҳои дарсӣ).*

Дар фаъолияти амалӣ ба сатҳи ташаккули салоҳиятҳо (дониш, малака, маҳорат ва қобилиятҳо)-и мусиқии ҳар хонанда баҳо гузошта мешавад.

5.2. Санчиши хонандагон дар нимсола

Бо мақсади арзёбии салоҳиятҳои бадастоварда дар муддати ним соли таълимӣ санчиши хонандагон гузаронида мешавад.

Азбаски барои таълими фанни суруд ва мусиқӣ мувофиқи нақшаи таълим дар ҳафта як соат ҷудо шудааст, баҳои ҷамъбастиро на дар ҳар як ҷамъбасти рейтинг, балки дар нимсола гузоштан бамаврид аст. Чунин намуди санчишро чи дар шакли шифоҳӣ ва чи хаттӣ гузаронидан мумкин аст. Санчиш бояд самти салоҳиятҳо (ҳамаи намуди фаъолиятҳо)-ро фаро гирад, ки стандарти фан дар ҳар синф пешбинӣ намудааст.

Дар ин ҳол метавон шаклҳои дарси ғайрианъанавӣ (дарс-концерт, дарс-мусобиқа ва ғайра)-ро низ истифода бурд. Чи дар намуди дарсҳои анъанавӣ ва чи дар ғайрианъанавӣ бояд натиҷаҳои фаъолияти таълимии ҳар як хонанда арзёбӣ карда шавад, ки дар он метавон намудҳо, методҳо ва воситаҳои гуногуни санчиш (викторинаҳои мусиқӣ, супоришҳои тестӣ ва ғайра)-ро истифода намуд.

Арзёбӣ дар нимсола бо дарназардошти натиҷаҳои дар дарсҳо ба даст овардашуда ба амал меояд. Дар он бартариҳои баҳои гирифтаи хонандаро ба эътибор гирифта, омӯзгор бо

дарназардошти дастовардҳои таълимии ӯ дар ҳамаи намудҳои фаъолият салоҳиятхоро ташаккул медиҳад ва аз натиҷаи он баҳо гузошта метавонад.

5.3. Санҷиши солона

Барои муайян намудани дараҷаи ба даст овардаи салоҳияти хонанда дар давоми сол санҷиш гузаронида мешавад. Баҳои солона дар асоси баҳои дар ду нимсола гирифташуда, бо дарназардошти дастовардҳои фардии хонанда ва аз рӯйи ҳадди ниҳонии холи гирифтааш гузошта мешавад.

Вобаста ба хусусиятҳои хоси машғулиятҳои мусиқӣ, ки се тарзи асосии кор (шунидан, сурудан, маърифат (савод)-и мусиқӣ)-ро дар бар мегирад, намудҳои назорат ҳам аз рӯйи ҳамин се самт ба роҳ монда мешавад.

Шунидан: доништан ва дар хотир доштани мусиқии омӯхташуда, баёни ҳиссиёти шахсӣ дар асарҳои шунда ва муайян намудани жанрҳои алоҳидаи мусиқӣ. Натиҷаи нисбатан самарабахши шакли назорат ташкили викторинаҳои мусиқии фарогири лаҳзаҳои асарҳои мусиқӣ ба шумор меравад.

Сурудан: корҳои амалӣ; дарсҳои чамбастӣ – концертҳо дар охири ҳар як нимсола ва охири сол бо номераҳои аз рӯйи таркиб гуногуни сурудҳо: хорӣ, ансамбл, яккасароӣ.

Маърифат (савод)-и мусиқӣ: масъалаҳои тестӣ. Ба масъалаҳои тестӣ маълумоти заруртарин (мафҳум дар бораи намудҳои мусиқӣ, муаллифони осори мусиқии машҳур, доништани номи соҳиби мусиқӣ, шарҳи ҳоли оҳангсозон, мазмун ва сохтори асарҳо) ворид карда мешаванд.

Талабот ба гузарондани санҷиш:

- саволҳои пурсишнома дар доираи муайян намудани рушди салоҳиятҳо ва нишондиҳандаҳо бошад;
- супоришҳо танҳо маводди омӯхтаи фанро фаро гиранд;
- тарзи ифодаи саволҳо ба талабаҳо фаҳмо ва дастрас бошад;
- пурсишнома мунтазам гузаронида шавад, то ин ки талабагон ба талаботи он одат кунанд.

Талабот ба гузаронидани назорати масъалаҳои тестӣ:

- масъалаҳои таълимӣ бояд ба сатҳи стандарти давлатии таҳсилот мутобиқат кунанд.
- санҷишҳои тестӣ аз фанни суруд ва мусиқӣ алоҳида гузаронида мешаванд.
- санҷиши иҷроӣ талаботи стандарт бояд дар арафаи анҷомёбии давраҳои раванди таҳсил, инчунин дар охири зинаи ибтидоии таълим дар синфи 3-ум ба амал бароварда мешавад.

5.4. Намунаҳои арзёбӣ

5.4.1. Намунаҳои арзёбӣ оид ба сурудан

Баҳодиҳӣ ба фаъолияти коллективии хонандагон

Азбаски бештари фаъолияти хонандагон дар дарсҳои суруд ва мусиқӣ ба фаъолияти сарояндагӣ равона карда шудааст, баҳодиҳии якҷояи хонандагон ҳангоми ҳамсароӣ пазируфта мешавад. Он дар шакли гуногун гузаронида мешавад: дар гурӯҳҳои хурд, дар саф ё қатори муайян, дар ҳамсароӣ. Дар ин маврид бештар ба доништани матн ва дуруст иҷро намудани суруд аҳамияти ҷиддӣ дода мешавад. Масалан, аз як гурӯҳ ё қатор хоҳиш кунед, ки сурудро иҷро намояд, боқимонда хонандагон ҳамчун экспертгон ба сарояндани гурӯҳ ё қатор баҳо медиҳанд. Бояд дар хотир дошта бошад, ки ҳангоми баҳодиҳӣ танҳо ба иҷроӣ як супориш баҳо дода мешавад, на барои иҷроиши пурраи супоришҳо. Дар ин маврид як ё ду унсури одитарини меъёрхоро баҳо медиҳем, масалан:

- ичроиши дурусти қоидаҳои сурудан;
- тоза талаффуз намудани ҳичо, калима ва ибораҳои суруд;
- донишмандии матни суруд;
- баён намудан/нишон додани ҳиссиётҳо ҳангоми сурудан ва ғайра.

Дар назди тахтаи синф

Як шакли анъанавии методи пурсиш аст: хонанда месарояд, омӯзгор суруданро гӯш карда, баҳо мегузорад. Чунин шакли баҳогузори дар ҳамон маврид самаранок мешавад, ки агар сурудани хонанда барои мулоҳизаронии аҳли синф замина гузорад. Мисол, дар назди тахтаи синф хонандае меистад, ки хеле хуб месарояд. Сароидани хонанда барои дигарон ҳамчун намуна хизмат мекунад.

Омӯзгорон боз як шакли дигари чунин усулро истифода мебаранд. Дар назди лавҳаи синф хонандаи беҳтарин сурудро иҷро мекунад, омӯзгор пешниҳод мекунад, ки барои беҳбудӣ ва бартараф кардани камбудии ҳақиқат хонандагон тавсияҳо диҳанд. Чунин фаъолият барои ба яқдигар баҳо додани хонандагон имконияти бештар фароҳам меорад.

Дастгирии мусбии педагогӣ

Дар дарсҳои истифодаи дастгирии мусбии педагогӣ барои ташаккули салоҳиятҳои хонандагон яке аз вазифаи муҳимми фанни мазкур ба шумор меравад. Онро дар адабиёти педагогӣ ҳамчун «баҳогузори бе ҳол» низ меноманд. Азбаски дар дарсҳои якҷанд фаъолияти мусикӣ ба роҳ монда мешавад, ҷиҳатҳои мусбии фаъолияти хонандагонро дар дарс низ қайд намудан ба маврид аст. Масалан, Бехрӯз, Аниса ва Аҳрор имрӯз хеле хуб сароиданд. Шодмон, Равшан ва Гулшан жанрҳои хуб муайян намуданд. Хушбахт, Фирдавс ва Меҳрӣ миқдори овозҳои дуруст муайян карданд ва ғайра. Ин амал барои худбаҳодиҳии хонандагон замина гузошта, барои хонандагони дигар омилҳои муҳимми кӯшиши таълимгирӣ ё таҳсиби мусиқӣ мешавад.

Як қонуниятҳои муҳими дар ин маврид бояд риоя намуд – тавсияҳо бояд аз ҷиҳати мусибӣ оғоз шаванд, мисол: «Ба ман тарзи иҷрои Меҳрӣ хеле писанд омад», «Маро Фирдавс бо сурудани дурусти ҳичо ва ҷумлаҳои матни суруд хурсанд намуд. Ў хеле оромона ва форами сароид». Сипас ба тавсияҳо гузаштан лозим аст, мисол: «Фирдавс хеле оромона ва форами сароид, аммо хуб мешуд сурудро каме бочуръат ва тантананок месароид. Зеро суруд дар андозаи 4/4 навишта шудааст». «Ба ман тарзи иҷрои Меҳрӣ писанд омад, аммо каме матни сурудро фаромӯш кард» ва монанди ин. Тавсияҳо бояд характери хайрхоҳӣ дошта бошанд, мисол: «Ман мехостам... », «Хуб мешуд, агар ... », «Баъд аз ман чунин такрор намо... » ва ғайра.

5.4.2. Намунаҳои арзёбии оид ба шунидани мусиқӣ

Пурсиши шифоҳӣ

Аксари ҳолатҳо дар дарсҳои мо то андозае шакли пурсишро доир ба асари шунидани ба пуррагӣ мушоҳида намуда наметавонем. Аз ин рӯ, дар ин самти таълими фан, ки қисмати таркибии дарс ба шумор меравад, омӯзгор аз якҷанд шаклҳои пурсиши шифоҳӣ самаранок бояд истифода барад. Масалан, «Блитс-пурсиш», «Пурсиш бо рақам», «Пурсиш аз рӯйи варақаи назоратӣ» ва ғайра. Дар ин шакл аз саволҳои хусусияти гуногундошта истифода намудан мумкин аст, ки он ба таҷрибаи омӯзгор, мақсад ва вазифаи таълимии гузошта вобастагӣ дорад. Барои мисол, «Ман/мо кадом асарро айни ҳол навохтам (иҷро кардам, шунавондам)?», «Ҳангоми шунидани ин асар кадом фикрҳои муҳим шуморо ба ёд омад?», «Як лаҳза чашмонатонро пӯшед ва тасаввуроти худро бо расми ифода намоед», «Ҳангоми

шунидани ин асар варақаҳоеро бардоред, ки ба хусусияти оҳанг мувофиқ бошанд: зард – хурсандибахш, сиёҳ – ғамангез» ва ғайра.

Фаъолияти «Аз ҳама бодикҷат»

Омӯзгор мусиқии шиносро иҷро мекунад (менавозад). Дар як қисми асар оҳангро каме тағйир медиҳад ва ё пайдарҳамии сеовоза (аккорд)-ро тағйир медиҳад. Хонандагон бояд қисми тағйирёфтаре муайян намоянд. Ин амал барои сатҳи фаҳмиши шунавоии хонандагонро доир ба лаҳни мусиқӣ ва ҳамоҳангӣ (гармония) ташаккул медиҳад.

Гунаи дигар. Хонандагон ҳангоми шиносӣ бо оҳанги нав онро ду-се маротиба бо тарзи дуруст ва баҳсталаб мешунаванд. Баъд муайян менамоянд, ки кадоме аз он дуруст ва кадоме ғалат аст. Боз чандин гунаҳои дигарро низ истифода бурдан мумкин аст.

5.4.3. Намунаҳои арзёбӣ оид ба маърифати мусиқӣ

Дар синфи сеюм хонандагон доир ба маърифати мусиқӣ маълумоти бештар доранд. Дар ин маврид шаклҳои гуногуни санҷиш ва ё арзёбии дастовардҳои хонандагонро доир ба самти маърифати мусиқӣ муайян намудан мумкин аст. Барои мисол, омӯзгор аз каторовоз якҷанд нотаҳоеро менавозад ва аз хонандагон хоҷиш мекунад, ки номи онро ёфта дар дафтар бинависанд. Ва ё ҳангоми иҷрои як-ду нотаи суруд (порчаи суруд) тамдиди нотаҳоеро бинависанд. Инчунин, ҳангоми шунидани асар ва ё баъд аз сурудан – лаҳн (мажор ё минор), андоза ($2/4$ ва ё $3/4$) ва монанди онро бинависанд.

Инчунин, масъалаҳои тестӣ низ дар шакли сода ба хонандагон пешниҳод карда мешавад, масалан:

Намунаи1. Кадоме аз соҳҳои мусиқии зерин ба гурӯҳи соҳҳои зарбӣ мансубанд?

- а) дойра
- б) ғижак
- в) най
- г) чанг

Намунаи2. Дар рӯйи хати якуми нотагоҳ кадом нота ҷойгир аст?

- а) До
- б) Фа
- в) Ре
- г) Ми

Дастоварди хонанда (портфолиои хонанда)

Ба кори худ баҳо додан фаъолияти аз ҳама мушкул барои хонанда ба шумор меравад. Ин фаъолият барои дарёфт ва ислоҳи ғалатҳои содиркарда равона шуда, қобилияти мустақилона ба худ баҳо доданро ташаккул медиҳад. Барои ин таҳияи меъёрҳои муайян ва таҳияи дастоварди хонанда кумак мекунад. Дар он хонандагон дастовардҳои худро чамъ карда, ба кори худ баҳо медиҳанд. Як намунаи онро барои шумо дар доираи фанни мазкур пешниҳод менамоем:

1. Корҳои эҷодӣ:

- расмҳо;
- расм ва ё сурат доир ба суруд;
- расм ва ё сурат доир ба мазмуни асарҳои шунда ва ғайра.

2. Корҳои бехтарин, ки доир ба мусиқӣ пеширафтро нишон медиҳад:

- навишти нотаҳо;
- иҷрои саволномаҳои тестӣ, ҷавобҳои кроссвордҳо, викторинаҳои мусиқӣ;
- эҷоди порчаи оҳангҳо, сурудҳо;
- ифтихорнома доир ба иштирок дар озмунҳо.

3. *Натиҷаҳои таълимӣ-маърифатии фаъолияти хонанда:*

- мустақилона чамъ намудани маводди маълумотию ахборотӣ аз сарчашмаҳои гуногун;
- маърӯза;
- мулоҳизаҳо доир ба чамъоварии маводди худ ва ғайра.

Натиҷаи ин фаъолият аз ташкил намудани намоиши дастовардҳо вобастагӣ дорад, ки хонандагон кори худро муаррифӣ менамоянд, яъне барои чӣ маҳз ҳамин корро анҷом додаанд. Иштироки ихтиёрии хонандагон шартӣ муҳим барои иштирок дар ин намоиш ба шумор меравад, омӯзгор бошад барои ин фаъолият шароити мусоидро бояд фароҳам орад.

БАРНОМАИ ТАЪЛИМИ ФАНИ СУРУД ВА МУСИҚӢ ДАР СИНФИ 3

Нақшаи тақвими барои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 3

Мавзӯҳои таълим	Соат	Сентябр	Октябр	Ноябр	Декабр	Январ	Феврал	Март	Апрел	Май	Ию н																								
Нимсолаи I	17																																		
Мавзӯи 1. Мактаб-маҳзани дониш	2																																		
Мавзӯи 2. Ҳарфе, ки мо мехонем	2																																		
Мавзӯи 3. Раҳомӯзи мо–омӯзгор	2																																		
Мавзӯи 4. “Пурсиши олам зиёд”	2																																		
Мавзӯи 5. «Чароғаки роҳнамо»	2																																		
Мавзӯи 6. Офтоб манбаи ҳаёт аст	2																																		
Мавзӯи 7. Мусиқӣ ва суръат	2																																		
Мавзӯи 8. Мусиқӣ ва чашнҳо	2																																		
Мавзӯи 9. Дарси арзёбӣ (дарс-концерт)	1																																		
Нимсолаи II	17																																		
Мавзӯи 1. Азизу меҳрубонам кист? Модар!	2																																		
Мавзӯи 2. Наврӯз чаҳонӣ шуд	2																																		
Мавзӯи 3. Баҳор – фасли гулҳо ва идҳо	2																																		
Мавзӯи 4. Кабӯтар рамзи сулҳ	2																																		
Мавзӯи 5. Булбулакони ватан	2																																		
Мавзӯи 6. Суруд ифодагари ҳиссиёти инсон	2																																		
Мавзӯи 7. Ҳунар беҳтар аз зар	2																																		
Мавзӯи 8. Як соли таҳсили мо	2																																		
Мавзӯи 9. Арзёбӣ ва чамъбаст	1																																		
Ҳафта		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34
		НИМСОЛАИ 1																НИМСОЛАИ 2																	

НИМСОЛАИ ЯКУМ (17 СОАТ)

Мавзӯи 1. МАКТАБ-МАҲЗАНИ ДОНИШ – 2 соат

Барнома. Ба ёд овардани малакаҳои сароидан, маълумоти мухтасар дар бораи муаллифон ва фарқ намудани соҳҳои мусиқии халқии омӯхташуда. Репертуар барои сурудан: “Мактаби мо”, шеърҳои Н.Розик, мусиқии А.Меликов; барои шунидан: «Мехонем аъло» – оҳанги Ш. Сайфиддинов.

Салоҳиятҳо. Хонанда: ¹

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳои тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворро муайян карда метавонад.

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- дар андозаи 7/8 ва лаҳни **ре**-минор оҳангро сарояд ва зарби онро иҷро карда тавонанд;
- қоидаҳои нафасгирӣ ва сарфи онро дуруст иҷро намоянд;
- нақши соҳҳои мусиқиро дар тасвири образҳо шарҳ диҳанд;
- шаклҳои гуногуни нотаҳои ҳамчун тамдиди одии овозҳо шарҳ дода тавонанд;

Методикаи таълим. Омӯзгор дарси мазкурро чӣ тавр ба роҳ монда метавонад? Дар поён якҷанд мавридҳои намунавии таълими дарси мазкур пешниҳод мешаванд. Омӯзгорон дар асоси ин мавридҳо дарсро ба роҳ монда метавонанд ва худашон нақшаи дарс тартиб дода, кӯшиш мекунанд, ки дониш, малака ва маҳорати заруриро фаро гирифта, барои ташаккули салоҳиятҳои хонандагон замина гузоранд.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс (интихобан омӯзгор оҳангро менавозад ё бо воситаҳои техникӣ мешунавонад). Ҳар як омӯзгор ба тарзи хос бо хонандагон одоби саломро ба ҷо меорад, дар дарсҳои мусиқӣ бошад, он метавонад бо воситаи оҳанг иҷро карда шавад (ба салоҳдиди омӯзгор аст). Бо хонандагон мақсадҳои дарсро муҳокима намояд.*
- 2) Хонандагонро ба мавзӯи шинос намуда, омӯзгор аз методи суҳбат истифода мебарад ва доир ба мазмуну мундариҷаи суруди «Мактаби мо» муаллифони он маълумот медиҳад. Оид ба аломатҳои мусиқие, ки дар суруд мавҷуд аст ба мисли вазифаи калид, лаҳни суруд, андоза, суръат ва пештақт ба хонандагон маълумот пешниҳод карда, усули иҷро кардани сурудро нишон медиҳад ва хонандагонро ба сурудан тайёр мекунад.
- 3) Дар аввал машқҳои овозиро аз китоби дарсӣ хонандагон иҷро менамоянд. Дар вақти сурудани машқҳо дар қаторовозаи лаҳни суруд **Ре**-минор бо ду нафас аз поён ба боло ва аз боло ба поён онро иҷро мекунанд. Ҳамчунин бо сурудани ҳичоҳои **ма, мо, ме, му** низ ним пардагӣ ба болою ба поён машқро иҷро намоянд, то хонандагон дар вақти аз худ кардани суруд аз рӯйи нота онро бе хато сароянд.
- 4) Омӯзгор дар вақти омӯзиши суруд пеш аз ҳама оҳанги онро як бор навозад, маротибаи дуюм онро сарояд, то суруд дар хотираи хонандагон нақш бандад ва баъд ба омӯзиши суруд шуруъ намояд. Ҳаминро бояд хотиррасон намуд, ки

¹ Дар дарсҳои суруд ва мусиқӣ якҷанд салоҳиятҳо ташаккул дода мешаванд, зеро самтҳои таълим дар ҳар дарс мувозӣ омӯхта мешавад. Такрор омадани салоҳиятҳо дар дарсҳои алоҳида ба ин талабот вобастагӣ доранд.

хонандагон хомӯшона ба амалҳои омӯзгор диққат дода, сурудани ӯро пурра ба хотир гиранд. Банди аввали сурудро омӯзгор метавонад қисм-қисм ё тақтеъ ба тақтеъ ба воситаи методи зарбӣ-шунавой (қарсақ) ба хонандагон омӯзонад ва маротибаи дигар бо ҳамовозии сози мусиқӣ овозро ҷӯр карда сароя. Бо ҳамин тарз дар дарси 2 бандҳои 2-3 ба хонандагон омӯзонида мешавад. Баъдан дар дарси дуюм сурудро бо риояи тамоми элементҳои мусиқӣ ва тобишнокиҳои овозӣ, бо ҳамовозии сози мусиқӣ аз аввал то охир коллективона тамоми хонандагон ба тарзи вокалӣ-хорӣ иҷро менамоянд. Бояд тазаққур дод, ки сурудро дар ду дарс бо сарфи 18-20 дақиқагӣ дар ҳар дарс омӯзонида мешавад.

- 5) Дар вақти шунидани мусиқии «Мехонем аъло» оҳанги Ш.Сайфиддинов хонандагон ба характери он диққат дода, тобишнокиҳои на он қадар паст (**mp**), дар аввали оҳанг (баланд) авҷашро муайян намуда, доир ба тарзи овоздиҳии нотаҳои пайваст фикри худро ибраз мекоранд.
- 6) Доир ба маърифати мусиқӣ мушоҳидаҳои худро дар мавриди фаъолиятҳои сурудан ва шунидан қайд намуда, доир ба малакаҳои сурудан ва қоидаҳои шунидани мусиқӣ ёдрас шавед. Хонандагон дар вақти таътил ба ин масъалаҳо кам диққат медиҳанд ва ё шояд фаромӯш кардаанд. Аз ин рӯ, дар дарси аввал ба ин масъала диққати бештар диҳед.

Арзёбӣ. Барои арзёбии дониш, малака ва маҳорате, ки барои ташаккули салоҳияти хонанда ҳамчун замина ба шумор мераванд, меъёрҳои мушаххас тартиб дода, онро бо хонандагон аз дарси аввал муҳокима намудан лозим аст. Ин меъёрҳо ду вазифаро иҷро менамоянд: аввалан барои хонанда шаффофияти гирифтани баҳоро нишон медиҳад, дуввум барои ба сатҳи баландтар баромадан ба хонанда имконият фароҳам меорад. Дар дарсҳо бештар арзёбии ташаккулдиҳандаро истифода бурда, аз мушоҳидаи иҷроии фаъолиятҳо дар асоси меъёрҳои пешакӣ таҳияшуда, баҳоҳои хонандагонро гузоштан мумкин аст. Намунаи меъёрҳои умумиро пешкаш менамоем ва бояд қайд кард, ки он вобаста ба шароит ва инкишофи салоҳияти хонандагон тағйир дода мешавад:

№	Намуди фаъолият	Талабот ба хонандагон	Бал/баҳо
1.	Шунидани мусиқӣ	Мусикиро бодикқат гӯш мекунад. Ба саволҳо ҷавоб медиҳад. Супоришхоро бо шавқ иҷро мекунад.	5
		Ҳангоми шунидани мусиқӣ диққат намедиҳад. Баъзан ба саволҳо ҷавоб медиҳад. Баъзе супоришхоро бо шавқ иҷро мекунад.	4
		Ҳангоми шунидани мусиқӣ тамоман диққат намедиҳад. Ба саволҳо ҷавоби нопурра медиҳад. Супоришхоро хеле кам иҷро мекунад.	3
2.	Сурудан	Ҳангоми сурудан тарзи нишаст ва ё рост истода суруданро риоя мекунад. Малакаҳои ҳамсароиву вокалиро нишон дода метавонад. Ҳангоми иҷроии ҳиссиётхоро нишон медиҳад.	5
		Ҳангоми сурудан на ҳама вақт тарзи нишаст ва ё рост истода суруданро риоя мекунад. Малакаҳои ҳамсароиву вокалиро пурра нишон дода наметавонад. Ҳангоми иҷроии на ҳама вақт ҳиссиётро нишон медиҳад.	4
		Ҳангоми сурудан тарзи нишаст ва ё рост истода суруданро кам риоя мекунад. Малакаҳои ҳамсароиву вокалиро кам нишон медиҳад. Ҳангоми иҷроии қисман ҳиссиётро нишон медиҳад.	3
3.	Маърифати мусиқӣ (донистани мафҳумҳо)	Мафҳумҳои пешниҳодшударо медонад. Ба саволҳо, викторинаҳо ва саволҳои гузошташуда ҷавоби дақиқ медиҳад.	5
		Мафҳумҳои пешниҳодшударо то андозае медонад. Ба саволҳо, викторинаҳо ва саволҳои гузошташуда ҷавоби нопурра медиҳад.	4





	Доир ба мафҳумҳои пешниҳодшуда маълумоти кофӣ намедихад. Ба саволҳо, викторинаҳо ва саволҳои гузошташуда ҷавоби носаҳеҳ медиҳад.	3
--	--	---

Ин намуна талаботи умумӣ буда, дар ҳар дарс онро мушаххас намудан мумкин аст. Масалан, дар дарс мо шаклҳои навишти нотаро омӯхтем. Дар қисмати маърифати мусиқӣ чунин меъёрҳои мушаххас нишон додан мумкин аст:

- шаклҳои навишти нотаи пурра, нисфӣ, чорякӣ ва ҳаштъякиро фарқ карда метавонад;
- тарзи навишти онҳоро медонад.

Пас дар дарси мазкур омӯзгор аз мушоҳидаи супоришҳо дар раванди дарс хулосаҳои аввалини худро қайд намуда, дар охир метавонад бо гузориши саволҳо ҷавоби мушаххас гирифта, ба натиҷаи кор баҳо бидихад. Ё санҷиши меъёри мазкурро бо як саволи тестӣ низ гирифтани мумкин аст. Чунин мисолҳоро дар варақаҳои алоҳида тартиб дода, ба чанд хонанда тақсим менамоем ва ҷавоби онҳоро мешунавем.

Мисол: кадоме аз шаклҳои зерин нотаи чорякӣ аст:

- А) 
- Б) 
- В) 
- Г) 

Таҳияи воситаҳои мушаххас имкони аз худ намудани дониш, ташаккули малака ва маҳоратҳоро дар ҳар дарс ба вучуд оварда, ташаккули салоҳиятҳоро дар давоми соли таҳсил таъмин мекунад. Аз ин рӯ, мо бештар ба омӯзгорон ин қисматро вогузор менамоем ва тавсия медиҳем, ки намунаҳоро аз қисмати арзёбӣ фаровон истифода баранд. Дар дарсҳои минбаъда мо намуна ва усулҳоро бе пешниҳоди шарҳ дарҷ менамоем.

Дарси дуҷум

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Муҳокимаи мақсадҳои дарс бо нишон додани қадамҳо.*
- 2) Як маротиба вазифаи додашудаи дарси гузаштаро такрор намуда, ба воситаи сози мусиқӣ хонандагон банди аввали сурудро иҷро менамоянд.
- 3) Омӯзгор дар ин дарс банди дуҷуми сурудро қисм ба қисм ба хонандагон бо сози мусиқӣ меомӯзонад ва дар бораи иҷрои коллективонаи суруд ва нақароти он ба хонандагон маълумот дода, тарзи дурусти онро бо риояи тамоми аломати мусиқӣ (**mf**) ба хонандагон мешунавонад то онҳо онро дар хотир нигоҳ дошта, баъдан онро ҳамон тавр иҷро намоянд. Дар хотимаи сурудан хонандагон бо ҳамовозии сози мусиқӣ овозашонро ҷӯр намуда, сурудро бо тамоми нафосату зебоияш иҷро менамоянд, то аз сароидани худ лаззат баранд.
- 4) Аз маърифати мусиқӣ доир ба тарзи гузориши овоз маълумот диҳед. Дар бораи ҳифзи овози сарояндагӣ, машқи овоз ва гузориши овоз маълумот дода, тартиби гузориши овозро машқ намоед. Масалан, пеш аз сароидан тарзҳои нафасгириро дуруст истифода бурдан лозим аст (тарзи нафасгириро дар ягон порчаи суруд машқ кунед). Дувум, талаффузи калима ва ҳичоҳоро дуруст иҷро намудан лозим аст (машқи калима ва ҳичоҳи душвори суруд). Инчунин, ба ҳифзи овози сарояндагӣ қисмати дигар, ки табиӣ суруданро дар бар мегирад, шарҳ диҳед. Нотаҳоро аз ҳад баланд сурудан, дод задан, бо овози дилхарош сурудан ва ғайра. Овозҳои ҷӯр, ночӯр, форам ва нофорамро хангоми сурудан нишон диҳед.

Арзёбӣ. Барои санчидани малакаи сурудан аз усули дар назди тахтаи синф ба таври инфиродӣ ва ё гурӯҳӣ истифода баред. Вобаста ба фаъолияти ба ҳамдигар баҳо додан ин фаъолиятро дар се чор дақиқа ташкил намоед. Меъёр барои санчиш: – *талаффузи дурусти ҳиҷо, калимаро мувофиқи оҳанг (нотаҳо)-и суруд иҷро карда тавонанд.*

Инчунин, барои арзёбии дониш, малака ва маҳорате, ки барои салоҳиятҳои хонанда ҳамчун замина ба шумор мераванд, меъёрҳои мушаххас тартиб додан мумкин аст ва онро ба хонандагон барои шаффофияти баҳогириӣ муҳокима ё шинос намудан лозим аст.

Намуна: Баҳои «5» дар вақти сурудан:

- қоидаҳои суруданро риоя карда, онро бе хато ва бо овози табиӣ иҷро мекунад ва тарзи сурудани вокалӣ-хорири риоя мекунад;
- мусикиро гӯш карда доир ба мавзӯи он фикрашро баён карда метавонад;
- доир ба аломатҳои мусиқии дар суруд дарҷёфта ҷавоби дуруст ва фаҳмо дода метавонад;
- ба зарби пешкашшуда бадохатан оҳанг эҷод мекунад.

Баҳои «4».

- дар вақти иҷрои суруд на ҳама вақт тарзи хониши вокалӣ-хорири иҷро мекунад;
- доир ба мусиқҳои пешниҳодшуда кам эътибор мекунад ва фикрашро пурра баён намекунад;
- доир ба аломатҳои мусиқӣ қисман ҷавоб дода тарзи дурусти онро амалан хуб иҷро мекунад;
- на ба ҳамаи лаҳни додашуда оҳанг эҷод мекунад;

Баҳои «3».

- сурудро нодуруст иҷро мекунад, овозашро бо душворӣ чӯр мекунад;
- мусикиро бо душворӣ ҳис мекунад ва ба он шавқ надорад;
- аломатҳои мусикиро қисман медонад, вале мадиди нотаҳоро дар вақти иҷро риоя намекунад;
- ба нотаҳои пешниҳодшуда овозашро бо душворӣ мутобиқ карда метавонад.

Мавзӯи 2. ҲАРФЕ, КИ МО МЕХОНЕМ – 2 соат

Барнома. Суруди «Ҳарфе, ки мо мехонем», шеъри Г.Келдӣ, мусиқии Ҷ.Обидпур. Репертуар барои шунидан: «Мехнат шараф аст», шеър ва оҳанги Ш.Ҷӯраев, такмили А.Ленский. Маълумот доир ба паузаҳо (таваққуф, танфис).

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- ҳангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- ҳангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусикиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

- сурудро дар лаҳн ва андозааш бо суръати **moderato** сароида тавонанд;

- пауза ва шаклҳои онро донанд;
- доир ба характери оҳанги шунидашуда фикрашонро баён намоянд;
- характери оҳанги «Ҳарфе, ки мо медонем»-ро медонанд ва доир ба усули он фикрашонро баёндоранд.

Методикаи таълим. Дар поён намунаи дарс/фаъолиятҳои таълим оварда мешаванд. Ин қисмат тавсиявӣ аст. Аз ин лиҳоз, омӯзгор вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса онро метавонад тағйир диҳад, иловаҳо ворид намояд. Аммо омӯзгорон бояд натиҷаҳои ниҳони таълимии дарс ва ташаккули салоҳиятҳоро ҳамчун меҳвари дарс қарор диҳанд.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносой бо мақсади дарс.* Зери навои оҳанги халқӣ хонандагон ба синф ворид мешаванд ва одоби салом иҷро мешавад. Баъди ҳозир ғоиб намудан, номи мавзӯ дар тахтаи синф навишта мешавад.
- 2) Пеш аз оғози суруд омӯзгор ба хонандагон савол медиҳад: «Ин суруд кадом лаҳзаи ҳаёти шуморо ба ёд меорад?». Хонандагонро бо мазмун ва суръати суруд шинос намуда, доир ба тарзи иҷрои он ба хонандагон маълумот медиҳад. Омӯзгор оҳанги сурудро як маротиба бо сози мусиқӣ ё воситаҳои техникаи иҷро мекунад то он дар хотираи хонандагон ҷой шавад. Маротибаи дуюм сурудро бо оҳанг яқоя аз аввал то охир месарояд ва доир ба ҷойҳои душвори он ба хонандагон маслиҳат медиҳад. Баъдан банди аввали сурудро ба онҳо меомӯзонад. Инчунин омӯзгорон метавонанд аз тавсияҳои қисмати «Таълими малакаҳои сурудан» истифода бурда, омӯзиши сурудро тибқи вазифаҳои «*I.Оғози азхудкунӣ*», «*II.Шунидан-шиносӣ*» ва «*IV. Азхуднамоӣ*» ба роҳ монанд.
- 3) Шунидани мусиқии «Меҳнат шараф аст»: лаҳни оҳанг **фа**-мажор буда, характери хушҳолона дорад ва дар назди калид 1-аломати тағйирдеҳ (алтератсия) *sub* (бемол) мавҷуд мебошад, ки он лаҳни сурудро муайян месозад. Суруд бо суръати *moderato* муътадил иҷро карда шуда, андозааш 6/8 мебошад. Усули иҷрои суруд боваринок, хурсандона, қаноатманд аз зиндагиро нишон медиҳад. Дар ҳамин ҷараён хонандагонро ба ҳаёт ва фаъолияти муаллифи суруд Шариф Ҷӯраев ҳофизи халқии зиндаёд шинос мекунад. Аз ҷумла дар бораи нақши вай дар ташаккули санъати мусиқии халқи тоҷик ёдовар шуда, аз бисёр сурудҳою сюитаҳои рақсӣ-овозии \bar{U} «Аз дараи камаро», «Қалъабандӣ» ва ғайраҳо ёд мекунад, ки ҳоло ҳам дар иду чашнҳои ҷумҳурӣ аз тарафи коллективҳои зиёди овозхонӣ иҷро мешавад ва соҳибмақтаб дар санъати мусиқӣ-овозхонӣ ба ҳисоб меравад.
- 4) Дар бораи паузаҳо маълумот диҳед. Онро бо тарзҳои гуногун фаҳмонидан мумкин аст. Ба таври графикӣ он хеле хуб ифода ёфта, тарзи аёнии он дар хотири хонандагон хуб нақш мебандад. Як тарзи он дар китоби дарсӣ нишон дода шудааст, аммо мо илова ба он дар зер намунаҳоро меорем, ки аз онҳо низ истифода бурда метавонед. Ин намунаҳоро бо шарҳашон истифода баред, аммо мо шарҳи онро намеорем.

1. Ҷадвали мувофиқатии тамдиди нотаҳо ва паузаҳо:

Намунаи 1.

Мувофиқатии паузаҳо бо нотаҳо

баробар аст ба

баробар аст ба

баробар аст ба

баробар аст ба

баробар аст ба

Намунаи 2.

2. Ҷадвал барои мувофиқатии ном ва навишти аломатҳо

Ном	Ишораи аломатҳо	
	нотаҳо	паузаҳо
Чорякӣ		
.....		

Арзёбӣ. Барои санҷидани малакаи сурудан аз усули дар назди тахтаи синф ба таври инфиродӣ ва ё гурӯҳӣ истифода баред. Вобаста ба фаъолияти ба ҳамдигар баҳо додан ин фаъолиятро дар ду се дақиқа ташкил намоед. Вобаста ба қисматҳои маърифати мусиқӣ ва шундан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, ба сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати онҳо бо дарназардошти он баҳо диҳед.

Меъёрҳо барои санҷиш:

- хонандагон бо оҳанг овозаширо чӯр карда метавонанд;
- қоидаҳои овозхониро медонанд;
- тарзи навишти паузаҳо ва мувофиқатии тамдиди онҳоро шарҳ дода метавонанд.

Дарси дуҷум

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Ба хотир овардани мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.*
- 2) Давоми иҷрои суруди дарси гузашта. Ба тавсияҳои қисмати “Таълими малакаҳои сурудан” нигаред ва омӯзиши сурудро тибқи вазифаҳои “III. Муҳокима”, “IV. Азхуднамоӣ” ва “V. Сурудан” ба роҳ монед.
Вазифаи хонагиро аз хонандагон пурсида, баъдан онҳоро барои сурудани ифоданоки суруди «Ҳарфе, ки мо мехонем», шеъри Г.Келдӣ, мусиқии Ҷ.Обидпур тайёр намудан лозим аст. Машқҳои овозиро аз китоби дарсӣ истифода бурда, иҷро намоед. Ҳамчунин қаторовозаро аз поён ба боло ва аз боло ба поён бо даҳони пӯшида ва бо 2-нафасӣ иҷро намудан аз манфиат холӣ нест. Оҳанги сурудро як маротиба ба хонандагон шунавонида, маротибаи дуҷум омӯзгор сурудро бо сози

мусикӣ навохта, аз аввал то охир онро месарояд, то раванди азхудкунӣ осон шавад. Дар охир омӯзгор як маротибаи дигар ҷойҳои мураккаби сурудро ба хонандагон фаҳмонида бо баҳисобгирии андозаҳои суруд ҳамаи бандҳои онро ба хонандагон дар оҳанги эҷодшуда бо ҳамовозии сози мусикӣ меомӯзонад.

- 3) Омӯзгор доир ба паузаҳо машқҳои амали гузаронида, донишҳои гирифтаре мустақкам мекунад. Як қисми хонандагонро ба тахтаи синф даъват мекунад, тарзи навишт ва мувофиқнамоии паузаю нотаҳоро яктогӣ супориш медиҳад ва ҳамзамон қисми дигарро барои сурудани он бо сози мусикӣ месанҷад. Ҳамин тавр хонандагон навишти тамдиди нота ва паузаҳоро меомӯзонанд, месозанд ва месароянд.
- 4) Шунидани мусикӣ. Дар ин қисмат омӯзгор метавонад порчаҳои мусиқиро ба хонандагон пешкаш намуда, бозии мусикӣ-чистонро ташкил кунад ва савияи мусикидарккунии хонандагони худро такмил диҳад, вале оҳангҳо набояд берун аз барномаи таълимӣ интиҳоб шаванд.

Арзёбӣ. Барои санҷидани малакаи сурудан аз усули дар назди тахтаи синф ба таври гурӯҳӣ истифода баред. Вобаста ба фаъолияти ба ҳамдигар баҳо додан ин фаъолиятро дар ду се дақиқа ташкил намоед. Вобаста ба қисматҳои маърифати мусикӣ ва шунидан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, ба сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати онҳо бо дарназардошти он баҳо бидиҳед. Ҳамчун намуна аз меъёрҳои дарси гузашта истифода бурда, меъёрҳоро таҳия кунед ва вобаста ба он баҳо диҳед.

Мавзӯи 3. РАҲОМЌЗИ МО – ОМЌЗГОР – 2 соат

Барнома. Маълумот дар бораи нотаҳои нуқтадор ва лига. Репертуар барои иҷро: суруди «Муаллим», шеъри М.Мирзоев, мусиқии Н.Бобокалонова, барои шунидан: «Суруди Шодӣ», мусиқии халқии-точикӣ.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- ғангоми сурудан нафаси мусикӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- ғангоми шунидани асарҳои мусикӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интиҳобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- нотаҳои нуқтадор ва лигаро донанд ва онҳоро дуруст иҷро намоянд;
- сурудро дар андоза ва суръаташ сароида тавонанд;
- дар бораи нотаҳои нуқтадор ва лига маълумот дошта бошанд;

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудани хонандагон ба синф бо ҳавои мусиқӣ ва одоби саломро иҷро намудан. Ҳолати тозагии синфро аз назар гузаронида, ҳозир гоиб намудан ва ба хонандагон мақсади машғулиятро муҳокима намудан.*
- 2) Омӯзгор аввали дарсро бо қисмати сурудан ибтидо намояд бехтар аст. Ӯ бо истифода аз методҳои гуногуни тарбияи мусиқӣ: суҳбат, аёни-шунавоӣ, таҳлилу муқоиса ва зарбӣ, мазмуну муҳтавои сурудро ба хонандагон ибраз намуда, баъдан ба омӯзиши он шурӯъ намояд. Ҳаминро хотиррасон менамоем, ки суруди омӯзгор аз 4 банди 4-мисрағӣ иборат буда, дар маҷмӯъ 16 мисраи шеърро дар бар мегирад ва мисраъҳо кӯтоҳ буда, барои аз худ кардани хонандагони хурдсол қулай мебошад. Он бояд дар ду дарс бо оҳанг аз аввал то охир суруда шавад. Омӯзгор пеш аз ҳама оҳангро як маротиба менавозад, маротибаи дуюм навохта сурудро месарояд ва сурудани ҷойҳои душвори сурудро дар қисмати назариявӣ шарҳ медиҳад.
- 3) Дар мавриди омӯзиши нотаҳои нуқтадор ва лига аз банди суруд, ки дар он ин аломатҳо вомехӯранд, истифода бурда, омӯзишро ба роҳ гузоред. Аз ҷумла, дар қисмати “Номи ту бошад” дар ду нота – ҳаштҷаъ ва ҷорҷаъи нуқтадор бо лига (тарзи қавси пайваст) пайваст мебошад ва мадиди оҳанг бо 6/8 давом меёбад, ки ин қисматро хонандагон то охир пурра сароянд вагарна зарби суруд ҳалал меёбад. Навишти онро аз китоб нишон дода, сипас иҷрои онро машқ кунед. Супориш диҳед, ки аз матни суруд нотаҳои ба ин монандро муайян карда, онро мустақилона иҷро намоед.
- 4) Шунидани мусиқӣ: дар ин қисмат, ки 10 дақиқайи вақти дарсиро мегиранд, хонандагон баъди шунидани оҳанги «Суруди шодӣ» дар атрофии зарб, лаҳн, аломатҳои назди калидии оҳанг баҳс намуда, соҳт ва тартиби оҳангро бо ёрии омӯзгор муайян мекунанд. Баъд аз шунидан доир ба саволҳои гузошта сӯҳбат ташкил намоед. Инчунин, дар бораи писанд омадан ё наомадани асари мазкур саволгузорӣ кунед.

Арзёбӣ. Дар ҳамин замина омӯзгор мавзӯи машғулиятро ҷамъбаст намуда дониш, малака, маҳорати хонандагонро, ки асоси ташаккули салоҳиятҳо ба ҳисоб меравад, арзёбӣ карда, баҳо мегузорад ва онро ба хонандагон эълон мекунад. Баҳо бояд ба тамоми ҷаъолияти хонандагон гузошта шавад. Дар охир таҳти навои мусиқӣ хонандагон аз синф мекороянд.

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан ба дарс бо мусиқӣ. Ба ҷо овардани одоби салом. Ба хотир овардани мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.*
- 2) Шунидани мусиқӣ: «Суруди шодӣ» мусиқии халқии тоҷикӣ. Ин лаҳзаи дарсро бо ҷаъолияти “Аз ҳама боддиқат” оғоз кунед. Порҷаи оҳангро бо тартиби дуруст ва маротибаи дуюм бо иваз намудани он истифода баред ва савол диҳед: “Қадоме аз ин порҷаи шундаи асар бароятон шинос аст?”, “Қадоме дуруст ва қадоме ғалат аст?”, “Чӣ ном дорад?”, “Кӣ онро эҷод кардааст?” ва ғайра. Тартиби қисматҳои шунидани мусиқиро истифода бурда, тасавуроти хонандагонро доир ба асари пешниҳодшуда мустақкам намоед.

- 3) Давоми иҷрои суруди «Муаллим», шеъри М.Мирзоев, мусиқии Н.Бобокалонова. Пеш аз огози азхуднамоии банди дуҷуми суруд машқи хурди овозӣ гузаронед. Сипас аз тавсияҳои қисмати “Таълими малакаҳои сурудан” истифода бурда, омӯзиши сурудро тибқи вазифаҳои “III. Муҳокима”, “IV. Азхуднамоӣ” ва “V. Сурудан” ба роҳ монед. Омӯзгор метавонад як маротиба бандҳои гузаштаре бо ҳамовозии сози мусиқӣ бо хонандагон такрор намуда, бандҳои 3-4-ро бо ҳамовозии сози мусиқӣ сароянд. Баъди сурудани банди 3-4-ум ва омӯзгор боварӣ намояд ҳар чори бандҳо аз аввал то охир ба воситаи сози мусиқӣ як маротиба суруда мешавад ва ҷойҳои хаторо ислоҳ карда, маротибаи охири суруд аз аввал то охир бо риояи тамоми қонунҳои қоидҳои сурудхонӣ ва аломатҳои мусиқӣ аз тарафи хонандагон суруда мешавад ва хонандагон аз иҷрои сурудани худ бояд ҳаловат баранд.
- 4) Маърифати мусиқӣ. Тарзи навишти лига ва нотаҳои нуқтадорро аз нотаҳои суруд дар шакли хаттӣ нишон дода, тарзи иҷрои онро аввалан омӯзгор, сипас амалан бо хонандагон иҷро намоед. Тарзи навишти ин аломатҳоро дар дафтари нота бо хонандагон машқ кунед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, ба сифатҳои азхудкунӣ ва малакаву маҳорати онҳо бо назардошти онҳо баҳо бидиҳед. Иҷрои супоришҳоро аз маърифати мусиқӣ низ ба сифати баҳодихӣ истифода бурдан мумкин аст.

Мавзӯи 4. “МО ЯК ҚУЗЪИ ОЛАМЕМ” – 2 соат

Барнома. Маълумот дар бораи оҳангсоз Қӯраҳон Обидпур. Созҳои миллии тоҷик ва халқҳои ҷаҳон. Маълумот дар бораи қаторовоз. Репертуар барои иҷро: “Пурсишҳо” оҳанги Қӯраҳон Обидпур.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- ҳангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- ҳангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интиҳобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- сурудро дар андозаи 6/8 иҷро карда тавонанд;
- доир ба муаллифони оҳанг маълумот пайдо намоянд;
- ҳангоми шунидан фарқият ва монандии овози созҳои мусиқиро номбар кунанд;
- нақши созҳои мусиқиро дар тасвири образҳо шарҳ диҳанд;
- тарзи навишт ва ҷойгиршавии қаторовозро дар нотагоҳ донанд.

Методикаи таълим. Намунаи дарс оварда мешавад. Ин қисмат тавсиявӣ буда, омӯзгор вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса онро метавонад тағйир диҳад, иловаҳо ворид намояд. Лекин бояд дар хотир дошт, ки натиҷаҳои ниҳонии таълимии дарс ва ташаккули салоҳиятҳо ҳамчун меҳвари дарс ба ҳисоб меравад.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон қатор шуда дар зери навои мусиқии халқӣ ба синф ворид мешаванд. Одоби салом ба ҷо оварда шуда, хонандагонро ҳозирғоиб намудан лозим аст. Дар тахтаи синф бо зикри санаи рӯз, номи суруд ё мавзӯро менависед ва мақсади дарсро бо хонандагон муҳокима менамояд.

2) Ин лаҳзаи дарсро бо усули “Мулоҳизаи аввалини ман оид ба мусиқии шунида” гузаронед. Бе шарҳ ва бе номи асар аз шунидан оғоз намоед. Пеш аз шунидан чунин супориш диҳед: ҳангоми шунидан дар бораи якчанд масъала шумо бояд ҷавоб ёбед. Яъне, ба саволҳои “Оҳангсоз бо овози мусиқӣ кадом ҳиссиётҳоро баён кардан меҳақад? Ба мо дар бораи ҷӣ нақл кардан меҳақад?” ҷавоб пешниҳод кунед. Баъд аз шунидан доир ба саволҳои гузошта суҳбат ташкил намоед. Инчунин, дар бораи писанд омадан ё наомадани асари мазкур саволгузорӣ намоед. Дар оҳанг навозиши соҳҳои мусиқиро муайян кунед (агар дар сабт бошад!).

3) Баъд аз шунидани мусиқӣ ва суҳбат дар бораи мазмуну муҳтавои он давоми дарсро бо шиносоии оҳангсози ин асар (Ҷӯраҳон Обидпур) идома диҳед. Маълумотҳои ҷолибро аз ҳаёт ва фаъолияти ӯ, ки дар китоб омадааст, истифода намоед.

4) Дар бораи соҳҳои миллии тоҷик ва халқҳои ҷаҳон маълумот диҳед. Дар ин маврид аз расмҳо, порча аз намоиши барномаҳои телевизионӣ доир ба соҳҳо ва дигар сарчашмаҳо истифода бурда метавонед. Инчунин, тавассути Т- нақша низ фаъолиятро ба роҳ мондан мумкин аст. Тартиби он чунин аст: дар тахтаи синф мисли ҳарфи “Т” тасвир кунед (тахтаи синфро ба ду қисм ҷудо намоед). Сипас аз хонандагон хоҳиш кунед, ки дар он маълумотҳои худро дарҷ намоянд.

Намуна:

Созҳои халқии тоҷикӣ	Созҳои халқҳои ҷаҳон
Чанг	Фортепиано

5) Барои сурудан хонандагонро омода намоед. Бо истифода аз бозии “Акси овоз” суруди “Пурсишҳо”-ро аз худ кунед. Дар бораи матни он ба тариқи саволу ҷавоб муҳокима ташкил намоед.

Арзёбӣ. Барои донишҷӯ фаҳмиш, маҳорату малака ва салоҳияти хонандагонро ташаккул додан, арзёбии ташаккулдиҳандаро тартиб дода истифода бурда шавад, то ҳуди хонандагон барои тараққиёти тарафҳои гуногуни фаъолияти худ кӯшиш намуда, ба рафиқонашон баҳо диҳанд, чунки санъатро ҳама мебинанд, мешунавад, ҳис мекунад ва дар охир вобаста ба савияи дониши худ онро арзёбӣ мекунад.

Масалан чунин саволҳоро гузоштан мумкин аст:

1. Сурудро кӣ дуруст ва табиӣ иҷро кард?
2. Овози кӣ форамо дилнишин буд?
3. Созҳои нафасии миллиро номбар кунед? ва ғайра.

Дар охири дарс омӯзгор дараҷаи азхудкунии мавзӯро ба хонандагон пешниҳод мекунад ва баҳоҳои онҳоро эълон дошта барои хона вазифаи мушаххас медиҳад, яъне фикратонро дар бораи 2 сози мусиқие, ки дар саҳифаи 23-и китоби дарсӣ оварда шудааст, навишта, дарси дигар пешниҳод мекунад.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносоӣ бо мақсади дарс.

2) Сурудани «Пурсишҳо» мусиқии Ҷ. Обидпур, шеърӣ Ҷ. Ҳошимӣ. Овози хонандагон аввал дар қаторовозаи **До, Ре, Ми, Фа** (Ү), **Сол, Ла, Си, До** аз поён ба боло ва аз боло ба поён бо 2-нафасӣ барои сурудан тайёр шуда, баъдан ба сурудани се овози асосии қаторовоза мустаҳкам карда мешаванд. Сипас сурудро банд ба банд аз худ намуда, ифоданок суруданро машқ намоед. Метавонед як банди сурудро бо нишон додани нотаҳо сароед.

3) Дар бораи қаторовоз маълумоти мушаххас пешниҳод карда, нотаҳоро дар дафтар бинависед. Қаторовозро аз нотаи “до” дар сози мусиқӣ навозед ва сипас навишти онро бо шакли нотаҳои пурра, нисфӣ, чорякӣ ва ҳаштякӣ навиштан супориш диҳед. Метавонед ба қатори нишастаи хонандагон ишора карда, ба ҳар як қатор як шакли навиштро дастур (тавсия) диҳед.

4) Шунидани оҳанги “Пурсишҳо”-ро тибқи қадамҳо вобаста ба қисмати методикаи таълим ба роҳ монда, бо истифода аз усули “Нақл доир ба мусиқӣ” гузаронида метавонед:

- Ман оҳанги... шунидам.
- Ин асар ба ман ҳиссиёти... бахшид.
- Мусиқӣ... (чӣ гуна?) овоз дод.

Онро бо ду тарз истифода бурда метавонед: агар вақт имкон диҳад хаттӣ ва агар не шифоҳӣ. Фаромӯш насозед, ки дар сурати ба хона вазифа супоридан хатман дарсро дар рӯзи дигар аз ҳамин фаъолият оғоз намоед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ намуда, бо назардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Мавзӯи 5. «ЧАРОҒАКИ РОҲНАМО» – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо суръат дар мусиқӣ. Репертуар: барои иҷро: «Чароғаки раҳнамо» шеърӣ А.Бобочон, мусиқии Ш.Шарифов; барои шунидан: «Эй булбулакони» оҳанги А.Назриев, такмили М.Вольберг

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;

- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворро муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозхоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- сурудро дар андозаи 6/8 ва бо суръати муътадил иҷро кунанд;
- ба жанрҳои шунида ақида ва баҳои худро асоснок карда тавонанд;
- оҳанги «Эй булбулакон»-ро шунида, доир ба таҳлили он фикри худро гуфта тавонанд ва суръаташро муайян созанд;
- тарзи навишт ва мавқеи суръатро дар мусиқӣ шарҳ диҳанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон зери мусиқии маршӣ ба синф ворид мешаванд ва ба воситаи сози мусиқӣ саломномаро месароянд. Доир ба мақсадҳои дарс бо хонандагон муҳокима ташкил намоед. Сипас дар бораи ҳаёт ва фаъолияти муаллифон маълумоти мухтасар дода, нақши сурудро дар тарбияи зебоипарастӣ ва маънавии хонандагон махсус қайд намоед, чунки донишҷӯи қоидаҳои роҳ ва онро иҷро кардан аз соҳибфарҳанг будани шахс шаҳодат медиҳад.
- 2) Омӯзгор диққати хонандагонро ба омӯзиши суруди «Чароғаки роҳнамо» равона месозад. Онҳоро ба воситаи сароидани машқҳои овозӣ аз китоби дарсӣ ва дар лаҳни суруд **Ре-минор** сароидани қаторовозро аз боло ба поён ва баръакс бо риояи мадиди нотаи чорҷаӣ ва ҳаштҷаӣ тайёр мекунад. Омӯзгор аввал оҳанги сурудро як бор менавозад, маротибаи дуюм навохта месарояд ва маротибаи сеюм ба омӯзиши он ба хонандагон шурӯъ мекунад. Дар вақти омӯзиш бо қарсақ ҳар як мисраи мусиқии он суруда шавад ба ин тарз. Баъди бум ҳар кадом нотаи ҳаштҷаӣ як қарсақ, нотаи чорҷаӣ ду қарсақ ва нотаи чорҷаии нуқтадор се қарсақ ҳисоб карда суруда шавад ва бо ҳамин усул бандҳои якуму дуюм бе сози мусиқӣ омӯзонидани шаванд. Баъди аз худ кардани зарби он ба ҳамовозии сози мусиқӣ ҳарду банди аввал суруда мешаванд.
- 3) Омӯзгор дар сози мусиқӣ ё ба воситаи асбобҳои техникаи оҳанги «Эй булбулакон»-ро мешунавонад ва онҳо доир ба сохтор ва қисматҳои он фикри худро изҳор мекоранд, ё бо маслиҳати омӯзгор ҳар як гурӯҳ натиҷаи таҳлили мусиқии худро иброз мекоранд. Дар охир омӯзгор баҳсро чамбаст намуда, гурӯҳи ғолибро ба хонандагон муаррифӣ мекунад.
- 4) Дар бораи суръати мусиқӣ маълумот диҳед (аз китоби дарсӣ ва дигар сарчашмаҳои истифода баред). Якҷанд асархоро, ки суръатҳои гуногун доранд, навохта муайян намудани суръати онро дастур диҳед. Инчунин, тарзи навишти суръатхоро аз матни сурудҳо нишон диҳед ва дастур диҳед, ки аз асарҳои дигар онро ёфта хонанд.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ намуда, бо назардошти сифатҳои

азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Дар охири дарс барои фаҳмидани дониш, ташаккули лаёқату маҳорат ва малакаи хонандагон метавон ба тарзи тестӣ ё ба шакли анъанавӣ саволгузорӣ намуд.

Мисол:

1. Дар мусиқӣ суръат кадом вазифаро иҷро мекунад? (як ҷавобро интихоб намо)
 - а) тарзи тез, суст, муътадил иҷро шудани мусиқиро мефаҳмонад;
 - б) бо овози баланд, паст, начандон паст иҷро шудани мусиқиро мефаҳмонад;
 - в) андозаи мусиқӣ, зарб ва миқдори овозхоро муайян мекунад;

2. ...

Ҷавобҳои хонандагонро гирифта, онро ҳамачониба таҳлил намуда, баҳоро дар ҷамъбаст ба ҳама эълон ва ҷойҳои хатогиро бори дигар ислоҳ намудан лозим аст.

Барои вазифаи хонагӣ азхуднамоии суръат ва номи онҳоро дастур диҳед.

Дарси дуҷум

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсадҳои дарс тавассути қадамҳои мушаххаси фаъолиятҳо дар дарс. Мисол, биед имрӯз банди аввали сурудро ба ёд оварда, баъд банди дуҷуми онро сароем. Тасаввур намоед, ки мо оҳангери шунда дар бораи он фикру мулоҳизаи худро ҳамчун қоршиносон баён менамоем. Хуб оғоз менамоем!*

- 2) Пеш аз оғози азхуднамоии банди дувҷуми суруд машқи хурди овозӣ гузаронед. Ҳамчун намуна аз банди суруди дарсҳои қаблӣ, солҳои гузашта, ки барои хонандагон писанд омадааст, метавонед истифода баред:

Мушаррафӣ ба нотҳои дуҷуми суруд бо ҷанбаи ғайбӣ (B-flat) ва 4/4 ҳаҷм. Нотҳо ба сурати зерин навишта шудаанд:

До, ре, ми, фа, сол, ля, си. Си, ля, сол, фа, ми, ре, до.

Ло, ле, ли, ла, лол, ла, ли. Ли, ла, лол, ла, ли, ле, ло.

Сипас банди аввалро ба хотир оварда, азхудкунии банди дуҷуми сурудро вобаста ба қисматҳои “III. Муҳокима”, “IV. Азхуднамоӣ” ва “V. Сурудан”, ки дар боло омадааст, ба роҳ монда иҷро намоед. Аз банди аввали суруд якчанд нотаҳоро, ки дар китоби дарсӣ омадааст, истифода бурда зарби онро якҷоя бо қарсақ ифода намоед.

- 3) Доир ба мусиқии «Эй булбулакони» суҳбат ташкил намоед. Сипас оҳангро шунавонед. Таассуроти хонандагонро тавассути “Рӯзномаи дубахша” инъикос намоед. Дар тахтаи синф тавассути саволҳои фикри хонандагонро навишта, аз онҳо шифоҳӣ шарҳро талаб кунед. Тавсия менамоем, ки қисматҳои рӯзномаи дубахшаро дар тахтаи синф омӯзгор пур намояд.

Намуна:

Иқтибос аз оҳанг	Шарҳ

4) Чамъбаст ва робитаи мутақобила (рефлексия)-и дарсро гузаронед. Робитаи мутақобиларо тавассути чехраҳо ба роҳ монед. Дар тахтаи синф ва ё варақаи калон се чехраро ба таври зайл тасвир намоед ва онро ба се қисм тақсим кунед.

1. Хурсанд, 2. Начандон, 3. Ғамгин:



Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки ба муносибати худро нисбати дарси имрӯза баҳо бидиҳанд ва дар зери чехраи мувофиқ ишора гузоранд. Тартиб ва гузоштани ишораро вобаста ба имконият, фаҳмиши синфи худ ва тарзе, ки ба шумо мувофиқ аст, фаҳмонда метавонед. Аз ишорайи гузоштаи хонандагон натиҷаи кори худро таҳлил карда метавонед.

Аз рӯйи расми китоб (саҳифаи 27) ба хонандагон навиштани фикри худро дар хона вазифа дода мешавад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ кайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ намуда, бо назардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Бояд дар назар гирифт, ки дар раванди азхудкунии суруд ва ҳангоми иҷро қор бо ғалатҳо сурат мегирад ва омӯзгор ҳатман мушоҳидаҳои худро дорад. Тавсия менамоем, ки пеш аз ҳар дарс якҷанд меъёрҳои муваффақиятро таҳия намуда, бо хонандагон онро муҳокима намоед ва дар охир ба он баргашта баҳогузориро тибқи он ба роҳ монед, барои тақмили малака маҳорат ва дониши хонанда он имконияти бештар фароҳам меорад ва баҳогузориро то андозае барои хонандагон шаффоф нишон медиҳад.

Мавзӯи 6. ОФТОБ МАНБАИ ҲАЁТ АСТ – 2 соат

Барнома. Маълумот доир ба суръати Moderato (муътадил). Шиносоӣ бо сози чанг. Репертуар: барои иҷро: «Офтобаки зарринрӯ», шеърӣ Н.Розик, мусиқии Ҷ. Рустамова; барои шунидан: «Маҳбуби ҳавлии мо»-оҳанги Ш. Сайфиддинов.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- ҳангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- ҳангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- дар бораи суръати moderato (муътадил) маълумот дода тавонанд;
- тарзи нафасгирӣ ва сарфи овозро дуруст иҷро намоянд;
- дар бораи оҳанги шунда фикрашонро баён карда тавонанд;
- дар бораи сохт, овоз ва овоздиҳии сози мусиқии чанг фикрашонро баён карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйир иловаҳо ворид месозед. Мусиқии суруди «Офтобаки зарринрӯ»

каме мураккаб буда, аввалин маротиба барои ичро пешкаши хонандагон мешавад. Мураккабиаш дар он аст, ки лаҳнаш **Фа#**-минор буда, овозҳои **Фа, До, Сол** ним пардагӣ (0,5 тон) дар вақти ичро аломати тасодуфӣ **#** дар назди нотаи **Ми1** дучор мешавад, ки онро (0,5 тон) нимпарда баланд мекунад. Ҳамчунин диапазони овозии суруд васеъ буда, нотаҳои До1- До2-ро дар бар гирифтааст. Омӯзгор бояд тамоми малакаю маҳорати худро барои ташаккули салоҳияти хонандагон равона созад.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон тахти садои мусиқии маршӣ вориди синф мешаванд ва одоби саломро ба ҷо меоваранд. Омӯзгор баъди муайян намудани давомоти хонандагон мавзӯи дарсро дар тахтаи синф навишта, мақсадҳои дарсро муайян карда, ба хонандагон мефаҳмонад. Омӯзгор бояд нақшаи азхудкунии мавзӯи репертуариро дар ду дарс тарҳрезӣ намояд. Аз ҷумла дар дарси якум банди якум дуюм ва дар дарси дуюм банди сеюму чорум бо ҳамовозии сози мусиқӣ аз худ карда мешавад.
- 2) Омӯзгор доир ба муаллифони суруд маълумоти мухтасар пешниҳод намуда, дар бораи мазмуни суруд ба хонандагон суҳбат мекунад ва доир ба тарзи сурудани суръати «муътадил» ба хонандагон тавсия медиҳад. Барои хонандагонро ба сурудан тайёр намудан машқҳои овозиро аз китоби дарсӣ ба таври анъанавӣ бо хонандагон ичро мекунад. Ҳамчунин дар қаторовозаи до-мажор ба болою поён бо ҳиҷоҳои **да, де, до, ду** ним пардагӣ ичро менамоянд. Пеш аз омӯхтани суруд, бояд омӯзгор онро як маротиба навозад, маротибаи дуюм навохта сарояд ва баъдан ба тарзи чапак задани зарби он банди аввали он омӯзонида шавад. Баъди омӯхтани зарби банди аввал ва банди дуюм бо ҳамовозии сози мусиқӣ суруда шавад ва хонандагон овозашонро бо якдигар ва сози мусиқӣ ҷӯр карда, сурудро сароянд.
- 3) Маърифати мусиқӣ: омӯзгор доир ба суръати муътадил ба хонандагон маълумот дода, чанд мисоли дигар аз оҳангҳои дигар ва дарсҳои гузашта меоварад ва тарзи ичрои онро ба хонандагон мефаҳмонад ва якҷоя бо омӯзгор вобаста ба суръати нишондода якҷанд порчаро месароянд.
- 4) Дар вақти шунидани мусиқии «Маҳбуби ҳавлии мо» хонандагон бояд ба овози сози мусиқии дутори пардавӣ диққат дода, аз рӯи суръати оҳанг овози онро муайян намоянд. Агар дар синфхона ин соз бошад, пас аз байни созиҳои мусиқии дар синф буда онро шиносанд ва фикрашонро доир ба овоз ва соҳти он иброздоранд. Агар не, онро тавассути расмҳо ташкил намудан лозим аст.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ намуда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед (ба салоҳияти омӯзгор).

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс вобаста ба мақсадҳои дарс.*

- 2) Сурудани «Офтабаки зарринрӯ» шеъри Н. Розик, мусиқии Ҷ. Рустамова. Ҳангоми сурудан зарби қисматҳои алоҳидаи сурудро иҷро намудан мумкин аст. Сипас ба қисмати охири банди суруд эътибор дода, тарзи дурусти нафасгирӣ ва талаффузи ҳичою калимаҳои суруд нишон дода шуда, дар асоси нотаҳои он машқ карда мешавад. Ҳамаи бандҳо бо ҳамовозии сози мусиқӣ, риояи тобишнокии овозӣ ва дигар аломатҳои мусиқӣ иҷро мешавад. Омӯзгор бояд ба он кӯшад, ки хонандагон дар вақти сурудан аз овози сарояндагии худ ҳаловат баранд. Хусусан, иҷро аломати < (**crescendo** – торафт қувватнок)-ро назорат намудан ба фоидаи кор мебошад.
- 3) Шунидани мусиқии «Маҳбуби ҳавлии мо». Аз қисмати тавсиявии шунидани мусиқӣ истифода баред ва ин лаҳзаи дарсро ба роҳ гузоред. Метавонед тавассути бедор намудани таҳайюлотии хонандагон мусиқиро бо чашмони пӯшида шунавонед. Пеш аз шунидан таъкид намоед, ки хонандагон тасаввуроти худро баъди шунидан баён хоҳанд кард.
- 4) Дар бораи сози мусиқии чанг тавассути расм, сози мусиқӣ ва ё порча аз намоиши барномаҳои телевизионӣ маълумот омода намоед. Дар бораи сохт, овоз, шакл ва тарзи навохтани он маълумотҳои ҷолибро пешниҳод кунед. Фаромӯш накунед, ки ин соз ба кадом гурӯҳи созҳо мансуб аст.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ кайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ намуда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед (ба салоҳияти омӯзгор).

Мавзӯи 7. МУСИҚӢ ВА СУРЪАТ – 2 соат

Барнома. Суръати Allegretto (*хушҳолона*). Нотаҳои чоряки нуқтадор, ҳаштякӣ, шонздаҳякӣ ва шумори онҳо. Репертуар барои иҷро: «Пойга», шеъри Ҷ. Ҳошимӣ.

Салоҳиятҳои хонанда:

- ҳангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворро муайян карда метавонад;
- бадоҳатан банди мусиқиро иҷро кунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интиҳобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. *Хонандагон бояд:*

- суръати Allegretto (*хушҳолона*)-ро донанд ва ҳангоми сурудан риоя намоянд;
- тамдиди нотаҳои ҳаштякӣ ва чорякиро дар сурудан ва иҷрои зарб дуруст иҷро намоянд;
- тағаннии нарм ва пайвастро дуруст иҷро карда тавонанд;
- ба як банди матни суруд бадоҳатан оҳанг эҷод кунанд;

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйири иловаҳо ворид месозед. Мусиқии суруд гарчанде

на он қадар васеъ аст (**Pe1-Do2**), вале мураккаб эҷод шудааст, чунки нотаҳои ҳаштҷаъӣ бо нотаҳои чорякии нуқтадор ва паузаҳои дар суруд кам омадаанд, ки кашиши онҳо каме барои хонанда душворӣ дорад. Аз ҳамин сабаб омӯзгор ба ин чиҳатҳо эътибори зиёдтар диҳад. Суруд аз 2 қисм якҷаҳон ва нақарот иборат буда, онро хушхолона ва ҳаяҷоннок сурудан лозим аст.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: Хонандагон саф ораста зери навои мусиқии хушхолона ба синф ворид мешаванд ва одоби саломро ба ҷо оварда, аз тарафи омӯзгор ҳозирӣ ғоиб карда мешаванд. Барои иҷрои машқҳои овозӣ хонандагон ба қоидаҳои нишаст риоя намуда, ба сурудан тайёр мешаванд.
- 2) Аз тарафи омӯзгор мавзӯи дарс дар лавҳаи синф навишта шуда, доир ба муҳтавои он ба хонандагон маълумот дода мешавад. Аз ҷумла асп дӯсту ёрирасони инсон буда, дар бисёр чиҳатҳо кори инсонро сабук мешавонад. Инчунин доир ба паҳлуҳои дигари он омӯзгор метавонад порчаҳои шеърро аз шоҳномаи Ҳаким Фирдавсӣ дар васфи асп қироат намояд ва меҳру муҳаббати хонандагонро ба олами ҳайвонот ташаккул диҳад. Омӯзгор оҳанги сурудро аввал менавозад ва маротибаи дувум онро навохта месарояд ва дафъаи сеюм барои омӯхтани он ба хонандагон шурӯъ намуда, онро тақтеъ ба тақтеъ ба хонандагон меомӯзонад. Банди аввалро то нақарот ба воситаи сози мусиқӣ хонандагон аз худ менамоянд.
- 3) Маърифати мусиқӣ. Чӣ тавре ки мо пештар қайд кардем, омӯзгор метавонад ин қисматро вобаста ба суруд дар раванди он низ амалӣ намояд. Инчунин баъд аз сурудан ҳам ҷоиз аст. Нотаҳои чорякии нуқтадор ва ҳаштҷаъиро ин тавр омӯзонад: **(нота)** – се қарсақ, **(нота)** – як қарсақ ва онро дар як тақтеъ **(нота)**. Аз саҳифаи 35-и китоби дарсӣ низ истифода бурда метавонед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисмати сурудан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед (ба салоҳияти омӯзгор).

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсадҳои дарс ва ба хотир овардани дарси гузашта. Доир ба номи суруд, маърифати мусиқӣ якҷанд саволҳои пешниҳод намоед. Масалан, дарси гузашта доир ба кадом аломат суҳбат карда будем? Кадом сурудро иҷро намудем? ва ғайра.*
- 2) Давоми азхуднамоии суруди дарси гузашта. Дар дарси дуюм омӯзгор вазифаи хонагиро аз хонандагон пурсида, машқҳои овозиро иҷро карда, банди дуюмро бо ҳамовозии сози мусиқӣ иҷро мекунад. Баъди ба қадри ҳол дониستاني сурудани хонандагон, ҳардуи бандҳо якҷоя бо ҳамовозии сози мусиқӣ аз аввал то охир сароида мешаванд. Ҳаминро бояд хотиррасон намуд, ки омӯзгор худ метавонад боз шаклҳои дигари омӯзиши сурудро ба роҳ монад. Аз ҷумла банди аввалро хор сарояд ва нақаротро 2-3 хонанда бо ҳаракатҳо ва баръакс. Асос суруд бояд дар характери

ху­даш ич­ро ша­вад, ба хо­нан­да­гон ил­ҳом бах­шад ва ҳис­си он­ҳо­ро ба су­ру­ду му­си­қӣ бо­ло ба­рад.

- 3) Маърифати му­си­қӣ. Аз оҳан­гу мат­ни су­руд исти­фо­да бур­да маъ­но­и су­рӯ­ати Alltretto (хуш­ҳо­ло­на) -ро фаҳ­мо­ни­дан зарур аст. Ин­чу­нин, оид ба он як­чанд маш­қи амалӣ та­ҳия на­мо­ед ва он­ро бо хо­нан­да­гон машқ ку­нед. Су­рӯ­ати му­си­қиро аз пор­чаи су­руд­ҳои дар­си гу­за­шта исти­фо­да бур­да, зар­би он­ро бо қар­сақ за­дан, ни­шон до­дани на­виш­ти он низ аз ман­фи­ат хо­лӣ не­ст. Ин­чу­нин, шумо ме­та­во­не­д тар­зи на­виш­ти су­рӯ­ат­ҳои гу­но­гун­ро та­ва­ссу­ти машқ­ҳои эҷодӣ ё са­вол­но­ма­ҳо ба роҳ мо­не­д.

На­му­на:

Су­рӯ­ат­ро бо шар­ҳаш му­во­фиқ на­мо­ед (бо тир­ча ни­шон ди­ҳед):

Аломат

Moderato

Allegretto

Allegro

Шарҳи мазмуни аломат

Су­рӯ­ати тез дар му­си­қӣ

Су­рӯ­ати муъ­та­дил­она дар му­си­қӣ

Су­рӯ­ати хуш­ҳо­ло­на дар му­си­қӣ

- 4) Доир ба су­ра­ти дар са­ҳи­фаи 36-и ки­то­би дар­сӣ та­с­ви­р­шуда ба хо­нан­да­гон ба­ро­и на­виш­та­ни фи­к­ру ан­де­ша­ҳои худ ва­зи­фаи хо­на­гӣ (хат­тӣ) су­по­риш ди­ҳед. Дар охи­ри дар­с хо­нан­да­гон қатор шуда бо оҳан­ги му­си­қии хуш­ҳо­ло­на аз синф хо­рич ме­ша­ванд.

Арзёбӣ. Дар дар­си ма­з­кур во­ба­ста ба қис­ма­ти су­рудан қайд­ҳои дар ра­ван­ди дар­с ан­ҷом­до­даро ба хо­нан­да­гон му­ар­ри­фӣ на­муда, бо дар­на­зар­дош­ти си­фат­ҳои аз­ху­д­ку­нӣ ба ма­ла­ка­ву ма­ҳо­ра­ти хо­нан­да­гон ба­ҳо ди­ҳед.

Дар чам­ба­сти дар­с омӯз­гор доир ба аз­ху­д­ку­нии ма­в­зӯ ба хо­нан­да­гон чанд су­х­бат ва са­во­лу ҷа­воб на­муда, доир ба бур­ду бо­х­ти он­ҳо доир ба тар­бияи зе­бо­ипа­ра­стии он­ҳо қайд­ҳои худ­ро ме­гӯ­яд ва та­в­сия­ҳои суд­ман­дро пеш­ни­ҳод на­муда, ҳам­за­мон до­ни­шу ма­ла­ка­ю ма­ҳо­ра­ти он­ҳо­ро ар­зёбӣ ме­ку­над.

Ма­в­зӯи 8. МУ­СИ­ҚӢ ВА ҶА­Ш­Н­ҲО – 2 соат

Барнома. Ҳисоби нотаҳои ҳаштҷакии нуқтадор ва нотаҳои шонздаҳҷаки дар андоза 2/4. Репертуар барои иҷро: «Праздник», шеъри О. Висотская, му­си­қии Н. Иорданский; барои шунидан: «Осень», оҳанги М. Красева.

Салоҳиятҳо. Хо­нан­да:

- хангоми су­рудан на­фаси му­си­қӣ ва сар­фи он, та­ған­нии нарм, гу­во­ро ва пай­ва­стро ду­руст ич­ро кар­да ме­та­во­над;
- хангоми шу­ни­да­ни асар­ҳои му­си­қӣ об­раз­ҳо­ро та­са­в­вур на­муда, ҳис­си­ё­ти шах­сии худ­ро и­фо­да ме­со­зад;
- там­ди­ди овоз, пар­да ва ним­пар­да, қаторо­во­з­ро на­виш­та, зи­на­ҳои усту­вор ва но­у­сту­вор­ро му­ай­ян кар­да ме­та­во­над;

Мақсади дар­с. Хо­нан­да­гон бояд:

- талаф­фу­зи ду­ру­сти ҳи­ҷо, ка­ли­маро му­во­фи­қи оҳанг (но­та­ҳо)-и су­руд ич­ро кар­да та­во­нанд;
- нотаҳои ҳаштҷакии нуқтадор ва шонздаҳҷа­кро дар ан­до­заи 2/4 ҳисоб кар­да са­ро­янд;
- ҳис­си­ё­ти шах­сии худ­ро оид ба ма­в­зӯи оҳан­ги шу­ни­да баён кар­да та­во­нанд;

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед. Омӯзгор пеш аз худ кардани суруд дар бораи “Праздник” (ид) ва тарзи гузаронидани он аз ҳаёти ҳамсолони хориҷии хонандагон маълумот медиҳад, ки ин дар тарбияи инсондӯстии хонандагон боз як саҳифаи тозаро мекушояд. Ҳамзамон омӯзгор дар бораи ҳаёт ва фаъолияти муаллифони суруд маълумоти мухтасар ба хонандагон пешниҳод мекунад (нигаред ба интернет ё китоби “Русская музыкальная литература”).

Дар бораи лаҳни суруд сол-мажор ва суръати суруд “марши сабук” ба хонандагон суҳбат орошта, тарзи иҷрои онро мефаҳмонад ва овози **Фа**-ро низ ним парда баланд сароида нишон медиҳад.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс. Зери навои маршӣ хонандагон бо қадамзании сабуки низомӣ ба синф дохил шуда, одоби саломро низомона бо омӯзгор якҷоя иҷро менамоянд ва онро омӯзгор ба онҳо пеш аз дарс бояд фаҳмонад. Баъди ба давомоти хонандагон шинос шуда, омӯзгор ба гузаронидани дарс шурӯъ мекунад.
- 2) Номи мавзӯро дар тахтаи синф бо таърихи рӯз навишта, доир ба тарзи иҷрои “Акапела”-гии суруд ба хонандагон маълумот медиҳад, яъне сурудан бе сози мусиқӣ. Инчунин дар бораи дигар паҳлуҳои машғулияти мусиқӣ, шунидани мусиқӣ ва омӯзиши нотаҳои мадиди гуногундошта низ хонандагонро шинос мекунад, яъне ба се самти фаъолияти дарс диққати хонандагонро равона месозад.
- 3) Хонандагон машқҳои овозиро бо тарзи **ма, ме, мо, му** ва даҳони пӯшида (**хм**) аз поён ба боло ва аз боло ба поён бо ду нафасӣ месароянд, то ба сурудан омода бошанд. Баъдан оҳанги сурудро омӯзгор як маротиба менавозад, маротибаи дувум менавозаду месарояд ва баъдан ба омӯзишаш шурӯъ мекунад. Бояд хотиррасон намуд, ки диққати хонандагонро зиёдтар ба сурудани нотаҳои ҳаштиякии нуктадор ва шонздаҳякӣ равона сохт, ки сароиданашон каме душворӣ доранд. Масалан дар тақтеи шашум сурудро бо нақарот сароидан лозим аст. Аввал солист ва баъдан хор, яъне тамоми синф нақаротро месарояд. Бояд тазақкур дод, ки аввал суруд бо нотааш бо ҳамовозии сози мусиқӣ аз худ карда мешавад ва баъдан он бе сози мусиқӣ ҳар ду банд сароида мешавад, ки ин тарзи сурудан қувваи сомеаи хонандагонро инкишоф дода, барои дар оҳанги эҷодшуда ҳар гуна суруд ва мусиқиро дарк кардан ёри мерасонад. Омӯзиши суруд бояд дар ду дарс тарҳрезӣ шавад.
- 4) Баъди шунидани оҳанги «Осень» хонандагон лаҳнашро муайян созанд, ки ба лаҳни мажорӣ тааллуқ дорад ё минор. Онро аз рӯи характери овоздихӣ ва суръати оҳанг муайян намудан лозим аст. Дар назди калид 3-аломати бемол (**b**) мавҷуд аст, ки он ба лаҳни **Ми-бемол-мажор (mib-dur)** буданаш далолат мекунад. Ҳамчунин суръаташ боваринок аст, ки характери оҳангро нишон медиҳад.
- 5) Дар андозаи 2/4 тамдиди нотаҳои ҳаштиякии нуктадор ва тамдиди нотаҳои шонздаҳякию чорякиро ҳисоб карда, тарзи навишт, хондан ва муқоисаи онро ба роҳ монед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои шунидан, сурудан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ намуда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Хуб мешуд пеш аз оғози дарс аз мақсадҳои дарс истифода бурда, якҷанд меъёрро барои

бахогузори тахия карда, бо хонандагон онро муҳокима ва сипас дар охир истифода бурда метавонед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом тавассути оҳанг. Шарҳи мақсадҳои дарс.*

2) Пеш аз сурудан машқи овозиро аз саҳифаи 39-и китоб фаромӯш накунед (метавонед накароти суруди дарси гузаштаро ба сифати машқи овозӣ истифода баред). Дар асоси азхудкунии банди аввали суруд, ки дарси гузашта ба роҳ монда шуда буд, машқи азхудкунии банди дуюмро ба роҳ гузоред. Пеш аз банди дуюм аз ҳаракатҳои мавзунӣ даст истифода бурда, унсурҳои рақсро ба роҳ гузоред то ин ки ба хонандагон дарс бештар шавқовар шавад. Инчунин, омӯзгор метавонад, ки аввал сурудро ифоданок иҷро карда, сипас азхудкунии банди дуюм ва иҷрои пурраи сурудро бо хонандагон ба роҳ гузорад.

3) Машқи дурусти нотаҳои шонздаҳагии нуктадор, чорякӣ ва ҳаштҷиро тавассути ҳамсароӣ ташкил намоед. Инчунин дар бораи тарзи дурусти тамдиди онҳоро сароидан ва навиштан низ маълумот дода, якчанд маротиба сароидани он ба манфиати кор аст.

4) Пеш аз шунидани муқаддимагии мусиқии “Осень” суҳбат ташкил намоед. Агар тасвири тирамоҳро дошта бошед, дар бораи он маълумот диҳед. Порчаи мусиқӣ шунавонида шуда, қисматҳои ифоданоки он бори дигар қайд карда мешавад. Сипас такроран асар шунавонида шуда, дар бораи рангорангии он суҳбат ташкил карда шавад аз манфиат холӣ нест.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба корҳои эҷодӣ, кори гурӯҳҳо, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Мавзӯи 9. ДАРСИ АРЗЁБӢ (дарс-концерт) – 1 соат

Барнома. Муайян кардани сатҳи дониш, малака ва маҳорати хонандагон доир ба фаъолиятҳои сурудан, шунидан, эҷод ва маърифати мусиқӣ дар нимсолаи аввали соли таҳсил. Усулҳои гуногуни арзёбӣ. Арзёбии инфиродии хонандагон. Таҳлил ва натиҷагирӣ.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- қоидаҳои суруданро истифода бурда, порчаи асарҳои интихобшударо суруда тавонанд;
- хангоми шунидани порчаи оҳангҳои азхудкарда номи асар, муаллифони ва мазмуни онро гуфта тавонанд;
- тарзи пур кардани ребусҳои мушаххас, зарбҳои одиро иҷро карда тавонанд;

Методикаи таълим. Дар доираи мавзӯи мазкур салоҳиятҳои хонандагон доир ба фаъолиятҳои сурудан, шунидан, эҷод ва маърифати мусиқӣ санҷида шуда, доир ба ташаккули салоҳиятҳо маълумот гирд оварда мешавад. Ин ба шумо, омӯзгорон, имкон медиҳад, ки дар кадом сатҳ қарор доштани дараҷаи салоҳиятнокии хонандагони синфи сеюмро барои нимсолаи якум санҷида ба қайд гиред. Натиҷаи арзёбии мазкурро шумо метавонед минбаъд бо арзёбии салоҳиятнокии хонандагон дар нимсолаи дуюм ва охири соли таҳсил муқоиса карда, инкишофи онҳоро муайян созед. Барои омӯзгороне, ки дар синфашон шумораи хонандагон зиёд аст, барои арзёбии салоҳиятҳо шояд вақт камӣ кунад. Онҳо метавонанд аз кумаки ҳамкасбони худ истифода баранд.

Барои гузаронидани арзёбӣ намунаи дастур доир ба се самти салоҳиятҳо ва дарс-консертӣ намунавӣ дар зер пешниҳод мешавад, ки аз он истифода бурда метавонед. Дарс-консерт дар зарфи 45 дақиқа гузаронида мешавад. Намунаи он хеле зиёд буда фаъолиятҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ дар вақти муайян, бо воситаи усулҳои гуногун гузаронида мумкин аст, ки ба салоҳияти омӯзгорон вогузор карда мешавад.

Дастур барои гузаронидани дарс-консерт:

а) сурудан

- 1) номгӯи сурудҳои омӯхтаре дар варақаи алоҳида ё тахтаи синф бинависед;
- 2) асаре, ки барои фаъолияти сурудан истифода мешавад, интихоб намоед. Шарт нест, ки як асар дар дарс истифода шавад: а) шумо метавонед порчаи ҳар як асар то нимсола/солоне гузаштаре дар алоҳидагӣ истифода баред ва б) як асарро тавассути намоиш ё “Консерт дар назди тамошобинон” истифода баред;
- 3) тартиби иҷрои асарро пешниҳод намуда, дар мавриди зарурӣ шарҳу эзоҳ диҳед;
- 4) Иҷрои асарро ба роҳ монда, мушоҳидаҳои худро баён намоед ва қайдҳои худро доир ба қисмати сурудан қайд кунед.

б) шунидан

- 1) Дастур ва саволҳоро то шунидани мусиқӣ омода кунед;
- 2) Порчаи асарҳои гузашта шунавонида мешавад (метавонед ду ва зиёда порчаи асарҳоро шунавонед);
- 3) Таҳлили асар ва суҳбат доир ба асарҳои шунида гузаронида мешавад (дар ин марҳала номи асар, муаллифон, мазмун ва муносибати хонандагон ба асари шунида фаҳмида мешавад. Онро тавассути марҳилаҳои шунидани мусиқӣ ва саволгузори ба роҳ монда мешавад, яъне саволҳо то шунидан ва баъд аз он муҳим аст);
- 4) Баёни мушоҳидаҳо ва қайди омӯзгор доир ба қисмати шунидани мусиқӣ.

в) маърифати мусиқӣ

- 1) Истилоҳ, мафҳум, қоидаҳо ва назарияи мусиқиро, ки то имрӯз омӯхтаанд муайян намоед;
- 2) Тартиби иҷрои фаъолият, дастур ва машқҳои амалиро, ки барои арзёбии мафҳумҳои омӯхташаванда истифода бурда мешавад, таҳия намоед (варақаҳо, саволу супоришҳои амалӣ, тест ва монанди он);
- 3) Супоришҳоро ба хонандагон тақсим кунед (шарт нест, ки ба ҳама дар бораи як мавзӯ ё мафҳум супориш пешниҳод намоед);
- 4) Барои иҷро вақт диҳед ва кори онҳоро шунавед;

5) Натиҷаи корхоро баррасӣ намуда, қайдхоро оид ба ин қисмат дарч намоед.

Натиҷаи ҳамаи кори хонандагонро баррасӣ намуда, арзёбии фаъолиятхоро дар умум баррасӣ ва дарч намоед. Арзёбии чамъбастиро ба хонандагон баён кунед, то ки натиҷаи кори худро донанд.

НИМСОЛАИ ДУЮМ (17 СОАТ)

Мавзӯи 1. АЗИЗУ МЕҲРУБОНАМ КИСТ? МОДАР! – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо аломатҳои алтератсия. Репертуар: барои иҷро: «Модар» – шеъри А. Қодирӣ, мусиқии Т. Айюбов; барои шунидан: “Дар боғча”, оҳанги халқии-точикӣ, такмили С.Баласанян.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образхоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворро муайян карда метавонад;
- бадоҳатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозхоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- сурудро дар лаҳни додашудаи ду аломатдор дар 7/8 иҷро кунанд;
- аломатҳои алтератсияро донанд ва навишта тавонанд;
- доир ба мусиқии шунидашуда фикрашонро баён намоянд ва овози сози мусиқиро шиносанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон зери навои мусиқии халқӣ ба синф ворид шуда, одоби саломро ба ҷо меоранд ва баъди санҷидани давомоти хонандагон омӯзгор мавзӯи барномавии дарсро бо ҳар се намуди фаъолият дар тахтаи синф навишта, доир ба ҳар як кадом самти фаъолият ба хонандагон маълумот медиҳад. Аз ҷумла дар қисмати сурудан омӯзгор ба мазмуну мундариҷаи он хонандагонро шинос карда, доир ба фаъолияти муаллифон ҳамчун шоир ва ҳамчун оҳангсоз маълумоти мухтасарро пешниҳод мекунад ва ба андозаю зарби суруд онҳоро шинос мекунад.
- 2) Пеш аз ҳама дар бораи муҳаббати бепоёни модар маълумот дода, оҳанги сурудро як маротиба менавозад. Маротибаи дуюм онро навохта худаш бо ҳамовозии сози мусиқӣ аз аввал то охир месарояд то он дар хотири хонандагон нақш бандад. Ҷойҳои душворро ба хонандагон нишон дода таъкид мекунад, ки дар сурудан бодикқат бошанд ва аз хонандагон хоҳиш мекунад, ки ба сурудан тайёр шаванд. Дар аввал машқҳои овозиро, ки дар саҳифаи 42-и китоби дарсӣ дода шудааст

хонандагон ичро менамоянд. Баъдан омӯзгор дар байни хонандагон ба мисли саволу ҷавоб омӯхтани сурудро ба роҳ мегузорад.

- 3) Аломатҳои алтератсияро, ки диез дар оҳанги суруд мавҷуд аст, нишон дода, аломатҳои боқимонда тавассути ичро ва навишти он омӯзонидани мешаванд (нигаред саҳифаи 42-и китоби дарсӣ).
- 4) Баъди оҳанги “Дар боғча”-ро гӯш кардан хонандагон бо овозҳои соҳҳои камонии гичҷак, скрипка, виолончел ва ғайра шинос шаванд ва ҳангоми мусоҳиба фикри худро асоснок карда тавонанд. Бисёр хуб мешуд, ки ин оҳангро омӯзгор дар телефони мобилии худ дар ичрои оркестри соҳҳои халқӣ сабт карда, манзури шогирдонаш шавонад ва ҳамзамон нишон диҳад, ки телефони мобилӣ паҳлуҳои хуби омӯзишӣ низ дорад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба маърифати мусиқӣ, қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан ба мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносӣ ба мақсади дарс.*
- 2) Аз дарси гузашта банди якуми сурудро ба пуррагӣ сароед. Онро ба тариқи бозӣ, қарсақ ва пойкӯбӣ истифода бурда, баъзе нотаҳои душворро такроран машқ намоед. Ҷавоби хонандагон муҳокима шуда, сипас аз ҷониби омӯзгор суруд ифоданок ичро мешавад. Машқи овозӣ гузаронида шуда, банди якуму дуҷуми суруд аз худ карда мешавад. Аз рӯйи марҳалаҳои “*I.Огози азхудкунӣ*”, “*II.Шунидан-шиносӣ*” ва “*IV. Азхуднамоӣ*” корро ба роҳ монед.
- 3) Оҳанги «Дар боғча»-ро бо тартиби муайяни марҳалаҳои шунидан баргузор намоед. Интиҳоби метод ба шумо вогузор мешавад, аммо бояд дар хотир дошт, ки пеш аз шунидан саволҳо гузошта, баъди шунидани такрорӣ ба хонандагон тавсияҳо диҳед ва муаррифиро низ гузаронед. Муаррифиро дар асоси хоҳиши хонандагон ба роҳ монед.
- 4) Аломатҳои алтератсияро (бемол, диез ва бекар)-ро дар тахтаи синф тасвир намоед. Онро ба хонандагон пешниҳод намуда, дастур диҳед, ки номи онҳоро муайян карда, мавқеи онҳоро шарҳ диҳанд. Намунаи мисолҳоро барои фаъолият аз саҳифаи 42-и китоби дарсӣ интиҳоб ва истифода бурда метавонед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Мавзӯи 2. НАВРҶЗ ҶАҲОНИ ШУД – 2 соат

Барнома. Шиносӣ ба характери асарҳои мусиқӣ: мажор, минор, тантанавӣ, лирикӣ. Репертуар барои ичро: «Наврӯз» шеъри Н.Ҷӯрахонзода, мусиқии Ҷ.Обидпур.

Салоҳиятҳои хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад.
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур карда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- бадохатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- сурудро бо оҳанг ҳамчун яккасоро ва дар ҳамсароӣ иҷро кунанд;
- аломати танфисҳо, алтератсиягиро дар суруд муайян карда тавонанд;
- доир ба мафҳумҳои “мажор”, “минор”, “тантанавӣ” ва “лириқӣ” фикри худро баён намоянд;

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон дар паси дари синф тайёр шуда, баробари овоз додани занги мактаб дар зерини навои халқӣ ба синф ворид шуда, одоби саломро ба чо меоранд. Омӯзгор баъди ҳозиргоиб кардани хонандагон номи сурудро дар тахтаи синфхона навишта, доир ба мазмуну мундариҷаи он ба хонандагон маълумот медиҳад.
- 2) Омӯзгор метавонад хонандагонро бо мазмуну муҳтавои суруд шинос карда, оид ба чашни «Наврӯз» ба онҳо ҳикоя намояд. Аз ҷумла Наврӯз, ки маънояш рӯзи нав, соли нав, эҳёи дубораи табиат аст, бо вазидани боди серуни баҳорӣ ва борони нарми он тамоми мавҷудоти замин аз нав эҳё шуда, ба сабзидан шурӯъ мекунад ва ин сарсабзиро дар замони ҳукмронии шоҳ Ҷамшед дида, онро зиндашавии табиат ва соли нав номида, ба рақсу суруд ва тантанаҳои идона чашн мегиранд, ки дар ин бора сарчашмаҳои таърихӣ аз ҷумла дар «Наврӯзнама»-и У. Хайём маълумоти ҷолиб оварда шудааст. Маълумотҳои дигар дар Шохномаи Ҳаким Фирдавсӣ низ мавҷуд аст. Ҳамчунин дар бораи лаҳни суруд «**Ми-минор**» ба суръати муътадил ва тарзи иҷрои он ба хонандагон маълумот медиҳад. Дар бораи сохту таркиби суруд ҳаминро гуфтан лозим аст, ки он аз ду қисмат якҷаҳон ва хор иборат буда, баъди якҷаҳон хор «**Ла, Ла, Ла**»-ро месароянд.
- 3) Андозаи суруд 6/8-буда, ду аломати такрори сегно ва реприза дорад, ки сурудро вобаста ба бандҳои такрор мекунад. Суруд бо тобишнокии **mf** (на он қадар баланд) суруда мешавад, вале мо тавсия медиҳем, ки нақароти сурудро хонандагон **f**-баланд сароянд, суруд гӯшнавоз ва дилнавоз овоз медиҳад. Пеш аз сурудан машқҳои овозиро хонандагон ба тарзҳои гуногун иҷро менамоянд. Оҳанги сурудро омӯзгор аввал як маротиба менавозад, бори дуюм навохта месарояд ва баъдан ба омӯзиши он шурӯъ мекунад. Суруд пеш аз тақтеъ шурӯъ мешавад ва инро омӯзгор ба хонандагон омӯзонад. Байти дуюми банди аввал 2-маротиба такрор мешавад ва дар он нотаҳои камонӣ мавҷуд аст, ки дар сароидан эҳтиёт намудан лозим аст, то хонандагон аз зарби суруд берун нараванд. Баъди аз худ кардани банди аввали

суруд онро метавонад ба усули қарсақ задан, ба тарзи акапелла ичро намоянд. Бояд тазаккур дод, ки омӯзгор худ ҷойҳои нафаси мусиқиро дар вақти сурудан муайян намояд ва ин ба сифати ичрои суруд таъсири зиёд дорад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсадҳо (ба салоҳдиди омӯзгор) ва ба хотир овардани қадамҳои асосии дарси гузашта.*
- 2) Мо дар дарсҳои гузашта доир ба лаҳни мажор ва минор суҳбат намуда будем. Имрӯз дар бораи сурудҳои тантанавӣ ва лирикӣ суҳбат менамоем. Биёед сеовозаи (аккорди) аввалро интихоб мекунем ва менавозем: масалан, “До” – “Ми” – “Сол”. Дар ин маврид мо лаҳни До мажорро ичро кардем. Мепурсед, ки чӣ тавр? Барои он ки мо ҳамаи фосилаҳоро аз нотаи до оғоз кардем ва нотаи “До” сарпарда (тоника) ба ҳисоб меравад. **Барои чӣ минор? Нигаред: боз як сеовозаро ичро мекунем, аммо ба ҷойи “Ми”- “Ми-бемол”-ро истифода мебарем, ки дар ин маврид сеовозаи минорӣ овоз медиҳад.** Бубинед, ки дар ду сеовоза мо танҳо як овозро иваз кардем, ки мажор ба минор мубаддал шуд. Бо истифода аз шарҳи мазкур мо “До мажор”-ро ба хотир оварда, дигар сеовозаҳоро ташкил ва месозем. Онро дар якҷанд сеовозаҳо машқ намоед. Инчунин дар бораи сурудҳои тантанавӣ ва лирикӣ низ маълумот диҳед.
- 3) Идомаи сурудани «Наврӯзӣ», шеъри Н. Ҷӯрахонзода, мусиқии Ҷ. Обидпур. Пеш аз банди дуюмро аз худ намудан аз ҳаракатҳои мавзунӣ даст истифода бурда, унсурҳои рақсро вобаста ба банди аввал ба роҳ гузоред. Инчунин, омӯзгор метавонад, ки аввал сурудро ифоданок ичро намуда, сипас азхудкунии банди дуюм ва ичрои пурраи сурудро бо хонандагон ба роҳ гузорад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Мавзӯи 3. БАҲОР – ФАСЛИ ГУЛҲО ВА ИДҲО – 2 соат

Барнома. Тарзи навишту ичрои аломатҳои хомӯшии чорякӣ ва ҳаштӣ. Таҳия ё эҷоди ребусҳо. Репертуар барои ичро: «Боронак» – шеъри Ҷ. Ҳошимӣ, оҳанги Қ. Яҳёев.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст ичро карда метавонад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворро муайян карда метавонад;
- бадоҳатан банди мусиқиро ичро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. *Хонандагон бояд:*

- ҳангоми сурудан овозашонро бо якдигар ва сози мусиқӣ чӯр кунанд;
- ҳангоми сурудан тағаннии нармро истифода баранд;
- аломатҳои хомӯшии чорякӣ ва ҳаштякиро донанд ва навишта тавонанд;
- ребусҳои содаро дар асоси намунаҳо сохта тавонанд;

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Омӯзгор мавзӯи барномаро дар тахтаи синф навишта ба ҳар се тарафи фаъолияти дарс хонандагонро шинос мекунад. Доир ба мазмуну мундариҷаи суруди «Боронак» ба хонандагон суҳбат орофта, доир ба ҷӣ тавр пайдо шудани борон ва нафъи он маълумот медиҳад. Яъне ҷайзу дастархони моро аз ҷайзи борон доништа, дар бораи паҳлуҳои гуногуни он низ андеша меронад. Ҳамчунин банду бастии сурудро таҳлил карда ҷойҳои талаффузи душворашро мефаҳмонад.

Лаҳнашро, ки дар назди калид 3-аломати бемол (b) дорад бо ҳамроҳии хонандагон муайян мекунад ва он «До-минор» мебошад, ки овозҳои **Сиб**, **Миб**, **Лаб** нимпардагӣ (тон) суруда мешаванд.

Диапазони суруд хурд буда, он до1-до2-ро ташкил мекунад ва барои диапазони овози сарояндагии хонандагони синфи сеюм ҳеҷ душворие надорад. Суруд аз 3 банди нақаротдошта иборат буда, дар 2 дарс аз худ карда мешавад. Омӯзгор бояд онро тарзе тарҳрезӣ намояд, ки он дар дарси дуюм пурра бо оҳанг суруда шавад.

Мо тавсия менамоем, ки он чунин тарҳрезӣ шавад:

1. Аз худ кардани банди якум дар дарси якум.
2. Дар асоси оҳанги банди якум аз худ кардани банди дуюм ҳамчун вазифа ба хона.
3. Азхуднамоии банди сеюм дар дарси дуюм. Дар ҷамъбаст (дар дарси дуюм) аз аввал то охир суруд бо ҳамовозии сози мусиқӣ суруда шавад.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон бо навои мусиқӣ ба синф ворид шуда, одоби саломро ба ҷо меоранд ва омӯзгор баъди санҷидани давомоти хонандагон ба омӯзиши суруд шурӯъ карда, доир ба ҳаёт ва фаъолияти муаллифони суруд маълумот медиҳад.
- 2) Сурудро як маротиба навохта, маротибаи дуюм навохта месарояд ва баъдан онро қисм-қисм ба хонандагон ба усули зарбӣ-баёнӣ (қарсақзанӣ) банди аввалашро аз худ кунонида боз бо ҳамовозии мусиқӣ суруда мешавад. Банди дуюм барои хона вазифа дода шуда, дар дарси дуюм ҳамаи бандҳои суруд бо нақароташ суруда мешавад. Бояд тазаккур дод, ки омӯзгор бо салоҳияти худ метавонад сурудро бо 2-тарз якҷаҳон (солист) ва хор омӯзонад ё ин, ки коллективона сурудани тамоми бандҳои он бо ҳамовозии сози мусиқӣ.
- 3) Тарзи навишти паузаҳои чорякӣ ва ҳаштякиро дар дафтар бори дигар машқ кунед. Онро аз матни сурудҳо истифода бурда, барои иҷрои порчаҳои хурд дастур диҳед. Инчунин, нақши онро дар навишти мусиқӣ шарҳ дода, барои муайян намудани мувофиқати тамдиди он бо нотаҳои саволу супоришҳои таълимӣ омода кунед.

Масалан, дар ду тактеи зерин кадом аломатҳои хомӯшӣ истифода шудааст? Нотаи тактеи якум ва тактеи дуюмро бо истифодаи паузаҳо ҳисоб кунед.



Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Дарси дуҷум

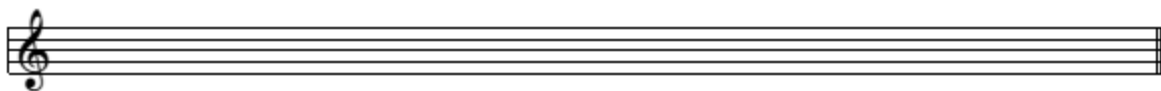
- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс (ба салоҳиди омӯзгор).*
- 2) Пеш аз сурудан машқи овозиро фаромӯш накунед (аз саҳифаи 51-и китоби дарсӣ ва ё метавонед ба сифати машқи овозӣ аз банди сурудҳои дарси гузашта истифода баред). Бо истифода аз методикаи азхуднамоии банди аввали суруд машқи азхудкунии банди дуюмро сеюмро ба роҳ гузоред. Инчунин, омӯзгор метавонад, ки аввал сурудро ифоданок иҷро карда, сипас азхудкунии банди дуҷум ва иҷрои пурраи сурудро бо хонандагон ба роҳ гузорад.
- 3) Хонандагонро ба гурӯҳҳо ҷудо карда, якчанд ребус-чистон ва машқҳои эҷодиро оид ба навишти нотаҳо, аломатҳои мусиқӣ ва мавзӯи дарсҳои гузашта, ки пешақӣ омода кардаед, тақсим намоед. Ба ҳар гурӯҳ варақаҳои омодакардари пешниҳод кунед ва иҷрои онро талаб намоед.

Намунаҳо:

1. Номи аломатҳоро муайян намоед ва онҳоро шарҳ диҳед:

f p # b

2. Аз таркиби калимаҳои зерин номи нотаҳоро навишта, ребуси мусиқӣ созед: хамсол, доим, миёнбанд, Мирак, резин, сисола...



3. Шеъри зеринро хонед ва номи нотаҳоро бо мадиди гуногун дар нотаҳо навишта, зарбашро бо қарсақ ифода намоед:

Агар ту аз мо пурсӣ
7-то ҳарфи мусиқӣ,
Бо ҷону дил мегӯем:
До, Ре, Ми, Фа, Сол, Ла, Си.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Мавзӯи 4. КАБЎТАР РАМЗИ СУЛҲ – 2 соат

Барнома. Маълумот дар бораи оҳангсоз Фозил Солиев. Маълумот дар бораи соҳиби торӣ. Репертуар: барои иҷро: “Кабӯтари ман” шеърӣ У. Раҷаб, Т. Сатторов; барои шундан: «Мепарварам» мусиқии Ф. Солиев.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шундани асарҳои мусиқӣ образхоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад.

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- лаҳни сурудро муайян карда тавонанд;
- дар андозаи 2/4 овозхонӣ карда тавонанд;
- дар бораи соҳт, овоз ва шакли соҳиби торӣ маълумот дода тавонанд;
- ҳиссиёти шахсии худро доир ба оҳанги шунда баён карда тавонанд;
- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи онро дуруст иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйири иловаҳо ворид месозед.

Омӯзгор дар бораи кабӯтар, ҳамчун парандаи зебо, рамзи сулҳу ваҳдат, оромию осоиштагӣ ва беозор буданаш ба хонандагон нақл намуда, лаҳни сурудро бо ҳамроҳии хонандагон муайян мекунад. Лаҳни суруд **Ре-мажор** буда, характери мусиқӣ дорад, ки аз пайи ҳам овоз додани нотаҳои ҳаштӣ маълум мешавад. Суруд аз ду банд ва нақарот иборат мешавад, ки омӯзгор худ метавонад тарзи сароиданро муайян намояд. Метавонад бандҳоро аввал солистон, нақаротро бошад коллективи хонандагон якҷоя сароянд ё баръакс. Ҳамчунин дар вақти сурудан овозҳои **Фа#** ва **До#** бо ним пардагӣ баланд мешаванд, ки дуруст сурудани онҳоро омӯзгор нишон диҳад.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон ба синф зери навои мусиқӣ дохил шуда, қисмати расмӣ ба ҷо оварда мешавад. Омӯзгор мавзӯи барномавиرو дар тахтаи синф навишта, маълумоти мухтасар доир ба ҳаёт ва фаъолияти муаллифон У. Раҷаб ва Т. Сатторовро ба хонандагон пешниҳод мекунад.
- 2) Хонандагонро барои сурудан ба тарзи иҷроӣ машқҳои овозӣ дар лаҳни **Ре-мажор** тайёр мекунад. Оҳанги сурудро як маротиба навохта, маротибаи дуюм навохта месарояд ва баъдан ба воситаи қарсақ задан банди якуми сурудро бо нақароташ аз худ мекунад. Барои ҳисоб нотаи ҳаштӣ як қарсақ гирифта мешавад ва бо нақарот бо чунин усул суруд аз худ карда шуда бо ҳамовозии сози мусиқӣ суруда мешавад. Банди дуюм барои сурудан ба хона вазифа дода мешавад ва иҷроӣ он дар дарси дуюм аз хонандагон талаб карда мешавад. Ҳамин тарз дар дарси дуюм суруд бо оҳанг бо ҳамовозии сози мусиқӣ аз аввал то охир суруда мешавад.

- 3) Хонандагон оҳанги Ф. Солиев “Мепарварам”-ро шунида, онро ҳаматарафа таҳлил менамоянд. Аз ҷумла дар бораи сар шудани суруд аз пештакт ва ҳамчунин дар бораи андозааш, ки 3/8 мебошад ва дар ҳавои валс ба таври хониши вокалӣ иҷро мешавад, мувоҳида намуда, фарқи онро аз дигар сурудҳо ва мусиқӣҳо ба таври аъло мушоҳида мекунад.
- 4) Дар бораи ҳаёт ва фаъолияти Ф. Солиев дар саҳифаи 55-56-и китоби дарсӣ маълумот дастур дода мешавад. Метавонед як қисми онро дар ин дарс ва қисмати дигари онро дар дарси оянда вазифа диҳед. Пеш аз хондани мустақилона саволу супоришҳои мушаххас таҳия намоед. Масалан, хангоми қироат ба се савол ҷавоб меёбед: Ф. Солиев дар кучо таваллуд шудааст? Якчанд асарҳои Ф. Солиевро номбар кунед. Баъди қироат дар атрофи ин саволҳо муҳокима ташкил намоед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ кайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида ягон саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс (ба салоҳидиди омӯзгор)*
- 2) Машқи овозӣ бо салоҳидиди омӯзгор (метавонед аз саҳифаи 54-и китоб низ истифода баред). Иҷрои банди аввали суруд ва пурсиши онро тавассути ҳамсароӣ, гурӯҳи хурд (ансамбл) ва инфиродӣ ба роҳ гузоред. Давоми сурудро банд ба банд аз худ намоед. Ба хонандагон доир ба матни он саволҳо диҳед. Аз хонандагон пурсед, ки суруд дар кадом лаҳн овоз дод? Оё хурсандибахш буд ё ғамангез? Ҷаро кабутарро рамзи сулҳ мегӯянд?
- 3) Дар бораи созҳои торӣ, ки дар саҳифаи 59-и китоб омадааст, маълумот диҳед. Саволҳоро дар бораи сохт, овоз ва тарзи навохтани онҳоро пешниҳод намоед. Метавонед аз расм, сабти овоз, ё сози мусиқӣ истифода баред.
- 4) Шунидани мусиқии “Мепарварам”-ро тавассути усули “Рӯзномаи дубахша” ба роҳ монед. Намунаи он чунин аст. Дар тахтаи синф ҷадвалро тасвир кунед ва хонандагон онро дар дафтар тасвир менамоянд. Сипас мусиқӣ шунавонида шуда, мулоҳизаи хонандагон дар он ба таври хос дарҷ мешавад.

<i>Иқтибос аз оҳанг</i>	Шарҳ
Оҳанги валс	Андозаи оҳанг дар 3/8 эҷод шудааст. Зарби ин гуна мусиқиро валс мегӯянд. Инчунин валс ракси дунафараро низ меноманд.
....	

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Мавзӯи 5. БУЛБУЛАКони ВАТАН – 2 соат

Барнома. Эҷоди оҳанг дар як ҷумлаи мусиқӣ. Бадоҳатан навохтани зарбҳо бо қарсақ. Репертуар барои иҷро: «Булбулакони ватан». Шеърӣ А. Ҳаким, мусиқии П. Соҳибова; Барои шунидан. «Ғамчудо» ё «Фалак» оҳанги халқии-тоҷикӣ дар сози рубоби қошқарӣ.

Салоҳиятҳои хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадоҳатан банди мусиқиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- суурдро дар диапазони эҷодаш сароянд;
- ба як ҷумла бадоҳатан мусиқӣ эҷод кунанд;
- зарбҳои мусиқиро бадоҳатан иҷро намоянд;
- фикру мулоҳизаи худро доир ба мусиқии шунда баён намоянд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: хонандагон дар ҳавои мусиқӣ ба синф ворид шуда, одоби саломро ба ҷо меоранд. Омӯзгор пас аз ҳозирғоиб ба дарс оғоз мекунад. Дар бораи муаллифони суруд маълумоти мухтасар дода, доир ба гирифтани нафаси мусиқӣ чанд маслиҳат дода, ҷойи онро дар сурудан маълум мекунад ва барои сурудани машқҳои овозӣ шурӯъ мекунад.
- 2) Машқҳои овозиро дар қаторовозаи ре-минор бо ду нафас ба болою поён иҷро карда, сеовозаи асосии лаҳн **Ре, Фа, Ла**-ро ба таври мелодикӣ ва гармоникӣ месароянд то ба лаҳни суруд ворид шаванд.
- 3) Пеш аз омӯзонидани суруд, омӯзгор мусиқии онро менавозад, бори дуюм навохта банди аввалро месарояд ва баъдан ба омӯзиши он шурӯъ мекунад. Омӯзиш бояд тақтеъ ба тақтеъ барои сарояндагони хор (нақарот) амалӣ шавад, чунки нозуқиҳои худро доранд. Баъди аз худ кардани банди аввал, он бо ҳамовозии сози мусиқӣ суруда шавад, то хонандагон овози якдигарро шунда, ба якдигар овозашонро ҷӯр кунанд ва инчунин дар вақти сурудан овози якҷаҳонро сарояндагони хор, сароидани хорро якҷаҳонҳо арзёбӣ намоянд, беҳтар аст. Чунки бо ин тарз гузаронидани сурудан дар хонандагон малақаҳои таҳлил ва муқоиса кардан ташаккул ёфта, барои

дар оянда фикрашонро иброз доштан шуҷоат пайдо менамоянд ва боварӣ ба худашон зиёд мешавад. Дар дарси дуҷум суруд аз аввал то охир бо риояи тамоми аломатҳои дар суруд ҷойдошта бо ҳамовозии сози мусиқӣ суруда мешавад.

- 4) Оҳанги халқии тоҷикии «Фалак» ё «Ғамҷудо»-ро омӯзгор дар сози мусиқии дутори пардавӣ ё рубоб навохта ба хонандагон мешунавонад. Ё онро дар иҷрои оркестри созҳои халқӣ бо ҳамовозии созҳои мусиқии номбурда дар асбобҳои техникӣ сабт карда, пешкаши хонандагон мекунад ва ба хонандагон супориш дода мешавад, ки характер ва зарбашро муайян кунанд. Баъди таҳлил ба натиҷае мерасанд, ки характери оҳанг лирикӣ буда, андозааш 2/4-ро ташкил мекунад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ намуда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Дарси дуҷум

- 1) Қисмати ташкили дарс: бо мусиқӣ ворид шудан ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсад ва қадамҳои дарс (ба салоҳиди омӯзгор).
- 2) Давоми омӯзиши суруди дарси гузашта. Пеш аз омӯзиши банди дуҷум, банди аввал ба сифати машқи овозӣ истифода шуда, ҳамчунин бо мақсади пурсиши дарси гузашта, ислоҳи ғалатҳо оид ба тарзи дурусти нафасгирӣ амалӣ карда мешавад. Баъд аз он банди дуҷуми суруд банд ба банд ва иҷроиши форами он талаб карда мешавад. Дар охир суруд ифоданок сароида мешавад.
- 3) Ба хонандагон пешниҳод кунед: “Биёед, мову шумо имрӯз ба сифати оҳангсозон корҳои эҷодиро ба роҳ мемонем”. Ба сифати намуна метавонед банди шеърӣ ё порчаи зарби оҳангро истифода баред. Вобаста ба интиҳоб давоми корро ба роҳ гузошта, зарб ва эҷоди оҳангро машқ кунед.

Намуна: як порча аз оҳанги мазкурро бо қарсақ иҷро кунед:

6/8

Чун па - да - рам, кор - дон ме - ша - вам!
 Чун а - ка - ам, паҳ - ла - вон ме - ша - вам!

Акнун биёед, онро дар пастию баландии гуногун ифода карда, месароем. Аввал онро дар нотагоҳ менависем, баъд месароем. Инчунин, ҳар як такти онро дуруст истифода бурда, ҳисоби нотаҳо, пастию баландии онро “тоза” иҷро мекунем. Машқи ин амалро дар якҷанд корҳои дигар иҷро намуда, инчунин вазифа ба хона ҳам пешниҳод карда метавонед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Мавзӯи 6. СУРУД ИФОДАГАРИ ҲИССИЁТИ ИНСОН – 2 соат

Барнома. Машқи тамдиди нотаҳо ва нотаҳои бо камон пайваस्तшуда. Репертуар – барои иҷро: “Модарҷонам-модарҷон” – шеърӣ Ҷ. Ҳошимӣ, оҳанги А. Тошматов; барои шунидан: “Гулдаста” оҳанги халқии тоҷикӣ.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусикиро иҷро мекунад, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- доир ба муаллифони суруд маълумот дошта бошанд;
- сурудро дар лаҳни *moderato* (муътадил) сароянд;
- нотаҳои октаваи 2-ро дар калиди сол навишта тавонанд;
- дар вақти шунидани мусиқӣ лаҳн ва характери онро муайян намоянд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Омӯзгор барномаи дарсиро дар тахтаи синф бо таърихи рӯз навишта, доир ба ҳар се тарафи фаъолият ба хонандагон суҳбат мекунад. Дар бораи мазмуну муҳтавои суруд ба хонандагон маълумот медиҳад, дар васфи модар ва бузургии ӯ шоирону нависандагон шеърро асарҳо офаридаанд. Порчаи шеъриро қироат мекунад.

Масалан, шоири муосири тоҷик Усмон Шарифзода дар васфи модар чунин гуфтааст:

Ҳеч шоир мисли модар ин қадар бемор нест,
Дар сари гаҳвораи шеъраш чунин афгор нест,
Ҳаст дарди шоиронро субҳ дармону шифо
Лек дарди модаронро ҳеч гоҳе дармон нест.

Дар ҳамин замон доир ба ҳаёт ва фаъолияти муаллифони суруд маълумоти мухтасар пешниҳод карда, доир ба лаҳни суруд ва суръати он чанд ҷумлае ибраз меорад.

Лаҳни суруд, ки аз 1 аломати бемол (b) иборат аст ва лаҳни **Фа**-мажор рост меояд. Дурустии инро овози аввалу охири суруд, ки «**Фа**» мебошад, тасдиқ мекунад. Дар омӯзиши суруд каме душворӣ дар тақтеи 11-ум вомаҳӯрад, ки онро аввал ҳисоб карда, баъд сурудан дуруст аст.

Дар суруд 2-аломати такрории сегно ва реприза омадааст, ки вобаста ба бандҳои суруд, оҳанг чанд маротиба такрор мешавад. Баъди таҳлили ҳаматарафаи суруд, омӯзгор ба омӯзиши он шурӯъ мекунад.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: Хонандагон бо овози навои най ба синф дохил шуда, одоби саломро ба ҷо меоваранд ва омӯзгор баъди тафтиши давомот ба дарс шурӯъ мекунад.
- 2) Сурудан. Барои сароидан пеш аз ҳама овози хонандагонро ба он дар заминаи машқҳои овозӣ тайёр мекунад. Масалан, қаторовозро аз поён ба боло ва аз боло ба поён бо 2-нафас ба нотаҳои чорякӣ ва баъд бо нотаҳои ҳаштӣ пурра иҷро мекунад. Барои ба давраи лаҳнии суруд дохил шудан 3-овози асосии лаҳни фа-мажор «**Фа, Ла, До**»-ро аввал мелодикӣ ва гармоникӣ месароянд, ки тарзи иҷроашро

мо дар дарсҳои гузашта пешниҳод намудаем. Баъди иҷрои машқҳои овозӣ омӯзгор оҳанги сурудро як маротиба менавозад, маротибаи дуюм онро менавозаду месарояд ва баъд ба омӯзиши бо хонандагон ба тарзи зарбӣ (қарсақ) шурӯъ мекунад. Барои ҳисоб нотаҳои ҳаштӣ гирифта мешавад. Ба ин тарз аз худ кардани суруд омӯзгор баъдан онро бо сози мусиқӣ навохта, хонандагон банди аввалро месароянд ва аз худ кардани дигар бандҳо ба хона вазифа дода шуда, дар дарси дуюм он аз аввал то ба охир бо ҳамовозии сози мусиқӣ суруда мешавад.

- 3) Шунидани мусиқӣ: оҳанги «Гулдаста»-ро шунавонида лаҳнашро, ки аз 3-аломати (#)-диез иборат аст, муайян намудан лозим аст. Ба ибтидо ва интиҳои оҳанг менигарем ва мебинем, ки он аз овоз нотаи “**Ла**” шурӯъ шуда, дар ҳамин овоз **Ла** хотима ёфтааст. Пас маълум мешавад, ки лаҳни оҳанг “**Ла-мажор**” аст. Характери оҳанг бошад зиндадилона, бо шавқ, рӯҳбаландона аз тарзи суръаташ хувайдо мешавад ва қисмати 2-оҳанг бо аломати реприза ду бор такрор мешавад, ки он нафосати мусиқиро хеле ҷаззоб кардааст.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ кайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед. Инчунин дар дарси мазкур арзёбиро вобаста ба иҷрои суруд ва ифода намудани зарби оҳанг саволу ҷавоб ташкил кунед.

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.
- 2) Шунидани мусиқӣ: Пеш аз шунидани мусиқӣ дарси гушатаро ба ёд меорем, кадом асарро шунидем? Оҳанг дар бораи чӣ ба мо маълумот меод? Номи асар чӣ буд? Он дар бораи чӣ аст? Биёед як маротиба порча аз оҳанги «Гулдаста»-ро шунида, фикру мулоҳизаи худро тавассути якчанд савол ибраздорем:
 - Ман... (номи асар ва оҳангсоз)-ро шунидам.
 - Ин асар ба ман ҳиссиёти... бахшид.
 - Мусиқӣ... (чӣ гуна?) овоз дод.
- 3) Азхуднамоии банди дуюм ва ифоданок сароидани «Модарҷонам-модарҷон», шеърӣ Қ. Ҳошимӣ, оҳанги А. Тошматов. Пеш аз азхуднамоӣ банди аввали сурудро ҳамчун машқи овозӣ ба роҳ гузоред. Давоми азхудкунии сурудро тавассути усули “Акси овоз” ба роҳ монед.
- 4) Дар бораи тамдиди нотаҳо ва пайваст бо камон маълумоти хонандагонро мустақкам намоед. Аз нотаҳои суруд истифода бурда, тарзи сурудан ва навиштани тамдиди нотаҳои гуногунро машқ намоед. Инчунин, нақши пайвастшавии нотаҳо бо камон нишон дода, тарзи сурудани онро низ машқ намоед, то дар хотири хонандагон бештар нақш бандад. Метавонед доир ба тамдиди нотаҳо ва навишти онҳо саволу ҷавоб ва корҳои хаттӣ ташкил намоед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ кайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Мавзӯи 7. ҲУНАР БЕҲТАР АЗ ЗАР – 2 соат

Барнома. Мақсади мусиқӣ. Омузиши иҷрои нотаҳои ҳаштякӣ, чорякӣ ва чорякии нуқтадор. Репертуар барои иҷро: «Бобом кулолгар» шеърӣ Г. Келдӣ, мусиқии Ҷ. Обидпур; барои шунидан бо салоҳиди омӯзгор.

Салоҳиятҳои хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад.

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- хангоми иҷрои суруд ба тарзи нафасгирӣ, иҷрои тағаннии гуворо ва пайвасти эътибор диҳанд;
- доир ба мусиқии шунидашон фикрашонро гуфта тавонанд;
- оҳанги шунидаро дарк карда, характери онро муайян созанд;
- тамдиди овози нотаҳои нуқтадорро дар суруд риоя менамоянд ва онро дар нотаҳои ёфта тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: баъди ба синфхона даромадани хонандагон зери навои мусиқӣ ва одоби саломро ба ҷо овардан омӯзгор мақсадҳои дарсро пешниҳод намуда, доир ба самтҳои фаъолияти хонандагон равшанӣ меандозад.
- 2) Дар лаҳни суруд машқҳои овозиро бо ҳичҳои «да, до, ду» сароида, баъдан хонандагон қатори лаҳниро даҳони пӯшида «ҳм» гӯён овозашонро бо овозҳои қаторовозаи лаҳнӣ ҷӯр карда месароянд.
- 3) **Сурудан.** Пеш аз ҳама омӯзгор дар бораи муаллифон, мазмуни суруд, ки хонандагонро ба меҳнатдӯстӣ, ҳунаромӯзиву ҳунармандӣ даъват мекунад, нақл мекунад. Сипас омӯзгор аввал оҳанги сурудро як маротиба навохта, маротибаи дуюм онро бо оҳанг то охири банди дуюм месарояд, то суруд бо оҳангаш дар хотираи хонандагон нақш бандад. Ин тарз сабаби зуд аз худ кардани суруд мешавад. Бояд тазаккур дод, ки дар вақти сурудан ва мусиқӣ гӯш кардан ҳама хомӯш ва бодикқат бошанд, то ҳар як овози овоздодашуда бо тобишнокиаш шунда шавад, вагарна дар хотираи кӯдакон суруд ва мусиқӣ ғалат нақш мебандад, ки сабаби дар оянда нодуруст (фалш) сароидани хонандагон мешавад. Банди аввали суруд чӣ тавре дар боло қайд намудем қисм-қисм омӯзонда мешавад.
- 4) Дар тақтеъҳои дуюм ва чоруми суруд сароидани нотаҳои ҳаштякӣ, чорякӣ ва чорякии нуқтадор вомахӯранд. Онро ба сифати омӯзиш дар қисмати маърифати мусиқӣ истифода баред. Тарзи мадиди онҳоро дар навишт ва иҷро нишон диҳед.

- 5) Оҳанги интихобкардаатонро шунавонед ва тартиби гузаронидани онро тарҳрезӣ намоед. Тартиби шунавонидани мусиқиро аз қисмати методикаи шунавонидани мусиқӣ бори дигар ба ёд оварда, нақшаи ин қисматро тарҳрезӣ намоед. Метавонед аз китоби дарсӣ суруди «Чӯчаҳо», шеъри Н. Тиллозода, мусиқии В. Абдурахмоновро низ ба сифати шунидани мусиқӣ истифода баред.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: ба дарс бо овози мусиқӣ ворид шудан. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.
- 2) Порча аз оҳанги В. Абдурахмонов “Чӯчаҳо”-ро шунавонед. Сипас саволҳо диҳед: Ин кадом оҳанг аст? Чӣ ном дорад? Кӣ навиштааст? Оҳангсоз кадом созхоро истифода бурдааст? Оҳангсоз ба мо тавассути ин оҳанг дар бораи чӣ маълумот додан меҳаҳад? Доир ба саволҳои пешниҳодшуда муҳокимаҳо ташкил намоед ва метавонед боз саволҳои дигарро вобаста ба вазъият истифода баред.
- 3) Оҳанги суруди дарси гузаштаро навозед ва дар бораи муаллифон, номи оҳанг ва мазмуни матни он пурсиш гузаронед. Ба сифати машқи овозӣ банди аввалро сароед. Банди аввалро дар асоси тавсияҳои дарси яқум якҷоя иҷро карда, сипас ба азхуднамоии банди дуюм ва сурудани ифоданок гузаред. Ҳангоми сурудани банди дуюм замзама намудани оҳангро дар вақти навозиш тавсия диҳед ва сипас бо матн сароед. Сурудро якҷоя бо хонандагон иҷро кунед.
- 4) Навиштани нотаҳои чорякии нуқтадорро машқ намоед. Навишти онро дар нотагоҳ, сурудҳои китоби дарсӣ нишон диҳед. Тарзи навиштро фаҳмонида, ҳисоби онро иҷро кунед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Мавзӯи 8. ЯК СОЛИ ТАҲСИЛИ МО – 2 соат

Барнома. Шиносӣ бо унсури дуовозаи суруд. Репертуар: барои иҷро: «Муаллими мо» шеъри Латофат Кенчаева, оҳанги Қ. Ҳикматов; барои шунидан: «Зебо Душанбе» оҳанги Н. Бобокалонова.

Салоҳиятҳои хонанда:

- ҳангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарма, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- ҳангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образхоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад.

Мақсади дарс. *Хонандагон бояд:*

- ба тарзи сурудани унсури дуовозаи суруд диққати махсус диҳанд;
- доир ба оҳанги шунидашон фикрашонро озод баён намоянд;
- оҳангро шунида, фикрашонро озодона ифода карда метавонанд;
- машқҳои овозиро ба таври вокалӣ-хорӣ дар лаҳни суруд иҷро кунанд;

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод менамоем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

- 1) Қисмати ташкили дарс: ба дарс бо мусиқӣ ворид шудан. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.
- 2) Омӯзгор номи сурудро дар тахтаи синф бо таърихи синф навишта, доир ба мазмуну мундариҷаи он ба хонандагон маълумот медиҳад. Аз ҷумла қайд мекунад, ки омӯзгор калимаи арабӣ буда, маънояш таълимгар, тарбиятдиҳанда, омӯзгор мебошад. Омӯзгорӣ касби пуршараф буда, тарбиятгари насли ҷавон ва поягузори илму маърифат мебошад. Дар тамоми давру замон ҷойгоҳи омӯзгор баланд буд ва ҳамин тавр мемонад. Чунончи шоир Саидой Насафӣ фармудааст:

Ҳар ки бе устод кард оғози қор,
Кору бори ӯ надорад эътибор.

Бо чунин усул сар кардани аввали дарс, меҳру муҳаббати хонандагонро ба омӯзгор ва касби ӯ зиёд гардонида, заминаҳои аввалини орзуи омӯзгор шудан дар замири хонандагон гузошта мешаванд. Ҳамчунин омӯзгор доир ба ҳаёт ва фаъолияти муаллифон маълумоти мухтасар медиҳад ва лаҳни сурудро муайян мекунад, ки он **До**-минор аст.

- 3) Пеш аз ҳама дар бораи 2-овоза будани нақароти суруд ба хонандагон маълумот дода, ҳар як овозро дар ҷойи худ мешинонад. Овози “сопрано” дар тарафи чап, овози “дискант” дар тарафи рост менишинанд ва барои сурудани машқҳои овозӣ шурӯъ менамоянд. Хонандагон машқи овозиро дар қаторовозаи **до**-минор аз поён ба боло ва аз боло ба поён бо 2-нафасӣ бо дарназардошти аломатҳои пасткунандаи овозҳо (**b**) иҷро менамоянд. Ба боло **Ү До, Ре. ми b, Фа Ү, Сол, Ла b, Си b, До Ү** ба поён.
- 4) Баъди иҷрои лаҳни суруд ба тарзи мелодикӣ **До, Ми b, Сол** ба болою поён ва баъдан ба таври гармоникӣ иҷро карда, месароянд. Ҳаминро бояд хотиррасон намоем, ки дар вақти сурудани 3-овозаи асосӣ ба тарзи гармоникӣ овози якум **До**-ро сопрана, овози дуюм ми-ро дискант ва овози сеюм **Сол**-ро тенор сароянд (омӯзгор) ва ҳамаи иҷрокунандагон диққат диҳанд, ки он чӣ тавр овоз медиҳад. Бо ҳамин усул хонандагон ба давраи лаҳнии суруд ворид мешаванд. Омӯзгор оҳанги сурудро то нақарот як бор менавозад ва дафъаи дуюм онро навохта месарояд ва баъдан онро ба хонандагон меомӯзонад. Дар дарси аввал ҳамин кифоя мебошад.
- 5) Оҳанги «Зебо Душанбе»-и Н. Бобокалоноваро ба хонандагон навохта (шунавонида), доир ба характер, зарб ва суръати он ба хонандагон баҳс ороед. Ҳамчунин дар бораи мазмуни матни он, ки дар китоби дарсӣ омадааст,

маълумот диҳед. Доир ба мазмуни суруд мулоҳизаи хонандагонро шунавед. Дар бораи пойтахти азизамон шаҳри Душанбе маълумотҳои ҷолиб баён кунед, то ин ки меҳри хонандагон ба пойтахти кишварамон зиёд шавад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шундан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Дарси дуюм

- 1) Қисмати ташкили дарс: ба дарс бо мусиқӣ ворид шудан. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.
- 2) Оҳанги «Зебо Душанбе»-и Н. Бобокалоноваро шунавонед. Дар кадом мавзӯ нависта шудааст? Оҳанги он чӣ гуна аст? Ғамангез ё хурсандибашш? Чаро чунин мешуморед? Қисматҳои ифоданоки сурудро бори дигар шунавонед ва мазмуни онро шарҳ диҳед. Аз хонандагон пурсед, ки оҳанг писанд шуд ё не?
- 3) Баъди дониستاني дараҷаи азхудкунии вазифаи хонагӣ, барои аз худ кардани нақароти суруд дар 2-овоз шурӯъ менамоем. Овози болоиро як маротиба навозед ва маротибаи дуюм навохта сароед. Баъдан онро бо сози мусиқӣ ба хонандагон омӯзонед. Хуб мебуд, ки овози болоиро «сопрано» овози поёниро «дискант» сарояд, чунки шиддатнокии овози «дискант» зиёд буда, метавонад овози «сопрана»-ро пахш намояд. Баъди қисман аз худ кардани овозҳо дар алоҳидагӣ, банди яқум бо ҳар кадом овоз алоҳида суруда мешавад, то он вақте ки ҳар кадом овоз партиаи овозии худро пурра аз худ намояд ва аз худ кардани банди дуюм бо нақарот барои ҳар кадом партиаи овоз машқ карда шавад, то хонандагон мустақилона партиаи овозии худро мустақкам сароянд.
- 4) Омӯзгор устувории сурудани ҳар як овозро дар алоҳидагӣ бо чунин тарз санчида метавонад:
 1. Сопрано партиаи худро, омӯзгор партиаи дискантро якҷоя месароянд ва дар як вақт диққат медиҳанд, ки овозҳо суфтаю равон ва ҷӯр садо медиҳанд. Ин равандро дискант мушоҳида мекунад ва баръакс.
 2. Дискант партиаи худро, омӯзгор партиаи сопранаро дар як вақт месароянд ва мушоҳидагарон сопрано мешаванд. Баъдан ба кадри ҳол дониستاني тарзи иҷро ва баргараф кардани камбудихо, омӯзгор ҳардуи овозҳоро барои сурудан тайёр карда, ба сароидани суруд аз аввал то охир сар мекунад. Дар ин раванд метавонад камбудихо ба назар расанд. Омӯзгор ин камбудихоро баргараф намуда, барои форам сароидани суруд дар 2-овоз тамоми малакаю маҳорати худро сарф намояд ва натиҷаи ин заҳматҳо дар машғулиятҳои мусиқии оянда ва дар синфи чорум баръало намоён мешавад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ кайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо диҳед.

Мавзӯи 9. АРЗЁБӢ ВА ЧАМЪБАСТ – 1 соат

Барнома. Дарс-концерт. Саволу ҷавоб доир ба маърифати мусиқӣ (маводди синфи сеюм). Интихобан иҷрои асарҳо ва ё порча аз он. Викторинаҳои мусиқӣ оид ба шунидани мусиқӣ. Вазифа барои таътили тобистона.

Салоҳиятҳо. Хонанда:

- хангоми сурудан нафаси мусиқӣ ва сарфи он, тағаннии нарм, гуворо ва пайвастро дуруст иҷро карда метавонад;
- хангоми шунидани асарҳои мусиқӣ образҳоро тасаввур намуда, ҳиссиёти шахсии худро ифода месозад;
- тамдиди овоз, парда ва нимпарда, қаторовозро навишта, зинаҳои устувор ва ноустуворо муайян карда метавонад;
- бадохатан банди мусиқиро иҷро, овозҳоро ташкил мекунад ва сабаби интихобро мефаҳмонад;

Мақсади дарс. Хонандагон бояд:

- дониш, малака ва маҳорати азхудкардаашонро муаррифӣ карда тавонанд.

Методикаи таълим

Ин дарси чамъбасти синфи сеюм аст. Дарс-концерт ва викторинаҳои мусиқиро ташкил карда, муваффақиятҳои хонандагонро бо таърифу таҳсин қадр намоед ва барои рафъи ғалатҳои ҷойдошта тавсияҳо диҳед. Хонандагонро байни ҳам муқоиса нақунед! Натиҷаҳои нишондодаи онҳоро бо аввали сол муқоиса намоед. Масалан, Фаррух дар аввали сол тарзи дурусти гузориши овозро ба ҷо намеовард, барои ҳамин ҳам ноҷӯр месароид. Баъди кӯшиш ва ғайратҳои пайваста ӯ дар охири сол акнун, сурудро форам ва ҷӯр сароида метавонад. Ташаккур ва офарин меғӯем. Беҳтарин лаҳзаҳои дарсро ба хотир оранд ва гӯянд. Кадом душворӣ доштанд ва онро чӣ гуна ҳал намуданд. Барои таътили тобистона вазифа диҳед, ки ба кадом қор машғул шаванд.

Арзёбӣ. Ин дарс хусусияти чамъбасти дошта, малакаю маҳорати хонандагон ба таври умумӣ чамъбаст карда мешавад. Шумо метавонед аз усулҳои «Ба худ баҳо додан», «Баҳо ба якдигар» ва саволномаҳо истифода баред.

Адабиёт

1. Апраксина О. А. Методика музыкального воспитания в школе. Москва. Просвещение 1983.
2. Барномаи таълими суруд ва мусиқӣ дар синфҳои ибтидоӣ. – Душанбе, 2008.
3. Б. Хайруллоев. Барнома аз фанни методикаи тарбияи мусиқӣ. ДДОТ ба номи Қ. Ҷӯраев, 2005.
4. Б. Хайруллоев. Методикаи тарбияи мусиқӣ дар синфҳои мусиқӣ. – Душанбе. ДДОТ, 2006.
5. Б. Хайруллоев. Методикаи тарбияи мусиқӣ дар мактаб. – Душанбе, Нур-2003, 2008.
6. Б. Хайруллоев. Назария ва методикаи тарбияи мусиқӣ барои коллечҳо ва омӯзишгоҳҳои педагогӣ. – Душанбе. АТТ, 2010.
7. Б. Хайруллоев. Музыкально педагогическая подготовка учителей начальных классов в Таджикистане. Авт. кан.пед.наук. Душанбе, РТСУ, 2006.
8. Лутфуллоев М. Дарс. – Душанбе, 1995.
9. К. Ҳалимов. Дарё. – Душанбе. Маориф, 2000.
10. Қ. Яҳёев. Маҷмӯи сурудҳо барои бачагон ва наврасон. – Душанбе, 2003.
11. М. Атоев. Савту навои об. – Душанбе, 2004.
12. Мирзоахмедов В.А., Файзуллоев Г.Ш., Хижняк Ю.Н. «Мусиқӣ» китоби дарсӣ барои синфи сеюм. – Душанбе, «Маориф», соли 1991.
13. Охунов Ҷ. Назарияи ибтидоии мусиқӣ. – Душанбе, 1986
14. Охунов Ҷ. Шукуфаҳои умедбахш. – Душанбе. Ирфон, 1989.
15. Обидов Ҷ. Дарси рубоб. – Душанбе, Ирфон 1969.
16. Румер. М., Зомзина Е., Куликова Н. Музыка для 4-го класса. – Москва. Музыка, 1975.
17. Румер. М., Зомзина Е., Куликова Н. Музыкальная книга для 3-го класса. – Москва. Музыка, 1975.
18. Рачина Белла Соломоновна. Технологии и методика обучения музыке в общеобразовательной школе, учебное пособие для высших учебных заведений. – Издательство «Композитор-Санкт-Петербург», 2007 г.
19. Сафари Гулназар. Суруд ва мусиқӣ барои синфи 3. – Душанбе. Полиграфгруп 2013.
20. Сатторов С., Охунов Ҷ., Яҳёев М. Алифбои мусиқӣ. Китоби дарсӣ барои синфи якум. – Душанбе, МТЛ ОРЕС, 2005.
21. Соҳибов, Ф.Шаҳобов ва И. Рогальский. Суруд ва мусиқӣ дар синфҳои ибтидоӣ. – Сталинобод 1959.
22. Стандарти тахсилоти ибтидоӣ. – Душанбе, 2010
23. С. Раҳмонов, М. Яҳёев, С. Холмуродов. Дарси суруд. – Душанбе ДДОД ба номи Қ. Ҷӯраев, 1994.
24. Усулҳои ҳамкорӣ дар таълим. Мураттибон: Зиёев М. Н., Мирзоматов Н., Олимова Ф., Тошбоева З. – Душанбе, 2010.
25. Файзуллоев Г.Ш., Мирзоахмедов В. А., Сизикова С. Ф. «Мусиқӣ» китоби дарсӣ барои синфи сеюм. – Душанбе, «Маориф», соли 1989.
26. Ҷӯрахон Обидпур. Суруд ва мусиқӣ, синфи 4. – Душанбе, 2008.

Сарчашмаҳои интернетии истифодашуда

1. [http://64parallel.ru/koleso/vtoroklassniki-sygrali-v-polechudes/#prettyPhoto\[gallery\]/0/](http://64parallel.ru/koleso/vtoroklassniki-sygrali-v-polechudes/#prettyPhoto[gallery]/0/)
2. <http://www.naison.tj/images/news/fal03.jpg>
3. <http://www.naison.tj/images/news/fal38.jpg>
4. <http://ru.wikihow.com>

**«РОҲНАМОИ ФАНИИ
СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИҶФИ 3-ЮМ»
БАРОИ ОМУЗГОРОНИ СИҶҲОИ
ИБТИДОИИ МУАССИСАҲОИ
ТАҲСИЛОТИ УМУМИ**

Муҳаррир	М. Меликова
Мусахҳеҳ	М. Саидова
Муҳаррири техникӣ	Қ. Саъдуллоев
Тарроҳ	Қ. Назаров

Ба матбаа 28.06.2016 супорида шуд.
Ба чоп 16.08.2016 иҷозат дода шуд. Коғази офсет.
Чопи офсетӣ. Андоза 60x84 1/8. Ҷузъи чопӣ 9.0.
Адади нашр 10000 нусха.
Супориши № 123/2016

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи Аҳмад Дониш, 50
Тел: 222-14-66
E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар матбааи ҶДММ «Бебок» чоп шудааст.